

K U B B E A L T I .

AKADEMİ

M E C M U A S I

ISSN 1301-157X

TEMMUZ 2002

YIL: 31 SAYI: 3

SÂMİHA AYVERDİ . SAFİYE EROL

MUHİTTİN SERİN . İLHAN GEÇER

HALÛK DURSUN . ZEYNEP ULUANT

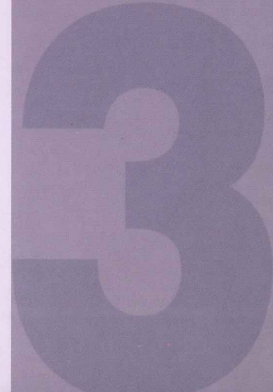
ŞAHİN UÇAR . BEKİR SITKI ERDOĞAN

İSMET BİNARK . BEŞİR AYVAZOĞLU

KÂZIM YETİŞ . AHMET GÜNER SAYAR

FIRAT KIZILTUĞ . CEMİL ALTINBİLEK

İBRAHİM HATİPOĞLU . KEMÂL Y. AREN

KUBBEALTI
AKADEMİ
MECMUASI

Yıl: 31 TEMMUZ 2002 SAYI: 3

KUBBEALTI AKADEMİ MECMUASI

-Üç ayda bir çıkar.-

*

Kubbealtı İktisâdî İşletmesi Adına Sâhibi

Sinan Uluant

*

Yazı İşleri Müdürü

Mehmet Nuri Yardım

*

Yayın Danışmanları

Prof. Dr. Mustafa Fayda, Prof. Dr. Mustafa Tahrallı, Prof. Dr. Sema Uğurcan,
Prof. Dr. Kâzım Yetiş, Dr. İbrahim Aydın Yüksel.

*

Haberleşme Adresi

Peykhâne Sokağı No. 3 34400 Çemberlitaş / İstanbul

Tel: (0212) 516 23 56 - 518 92 09 Faks: (0212) 638 02 72

*

info@kubbealti.org.tr

kubbealti@superonline.com

www.kubbealti.org.tr

*

Postaçekli No. 337056

*

Abone Bedeli

Yurtiçi: 15.000.000.-TL. Kurumlar: 20.000.000.-TL. Yurtdışı: 25 USD - 25 EURO

*

Temsilcilerimiz

T. Diyanet Vakfı Ankara Yayınevi Necatibey Cad. Ankara İşhanı No. 8/32-33

Sıhhiye-Ankara

Bilge Kitabevi Atatürk Cad. Osmanlı İşhanı No. 105 Bursa

Beyoğlu Kitapçılık Ltd. Şti. Sofyalı Sokak No. 32/4 Tünel-İstanbul

Bulak Bilgi Hizmet. Neşr. ve Tic. A.Ş. Konur Sokak No. 27/6 Kızılay-Ankara

Akademi Kitabevi Kâzım Dirik Mah. 159. Sokak 6/A Bornova-İzmir

*

Kapak ve İç Tasarım

Fikri Cumhur

*

Baskı

Özal Matbaası

*

Mecmuamızdaki yazılar kaynak gösterilerek iktibas edilebilir.

İçindekiler

Değerli Kubbealtı Dostları	KUBBEALTI	5
Mülâkat	SÂMİHA AYVERDİ	6
İlk Efendim, Pomak Ali Efendi	SAFİYE EROL	8
Kemal Batanay	PROF. DR. MUHİTTİN SERİN	12
İhtiyar	İLHAN GEÇER	16
Ciğerdelen Nerede?	DR. HALÛK DURSUN	17
Nevzat Atlığ ile Hasbihal	ZEYNEP ULUANT	21
Şarkı Söyle Bana, Gözlerimi Al...	ŞAHİN UÇAR	35
Sâmiha Ayverdi'nin Mektupları	İSMET BİNARK	36
Acı Salkım	BEKİR SITKI ERDOĞAN	48
Türbe'de Tarih	BEŞİR AYVAZOĞLU	49
İstanbul'un Fethi'nin 500. Yıldönümü Kutlamalarından...	PROF. DR. KÂZİM YETİŞ	62
Cinuçen Tanrıkörur İçin	AHMET GÜNER SAYAR	64
Nağmekâr	FIRAT KIZILTUĞ	67
Hoca Cahit Gözkan	CEMİL ALTINBİLEK	70
Ahlak ve Tasavvuf Kitaplarındaki Hadislerin Sıhhati:...	DR. İBRAHİM HATİPOĞLU	77
Okuduklarım-Gördüklerim- Düşündüklerim	KEMÂL Y. AREN	88

Kubbealtı Akademi Mecmuası,

4.10.1976 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından alınan karar mûcibince
8.11.1976 tarihli Tebliğler Dergisi'nde, 660-10290 sayı ve 11664 genelge
numarasıyla tavsiye edilmiştir.

Değerli Kubbealtı Dostları,

Iki sene önce kaybettiğimiz değerli sanatkar Cinuçen Tanınkorur'un vefat yıldönümüne rastlayan bu sayımızda güzel bir tevâfuk eseri olarak mûsîkî ile ilgili yazılar ön plana çıkmış bulunuyor. Kendisini yakından tanıyan Ahmet Güner Sayar'ın kaleme aldığı yazı ile üstâdı bir kere daha minnet ve rahmetle anıyoruz. Ayrıca Kubbealtı Vakfı'nın mûsîkî çalışmalarında büyük emeği geçen Cahit Gözkan'ı, talebesi Cemil Altınbilek'in kaleminden okuyacaksınız. Muhittin Serin'in Kemal Batanay Hoca'yı hâtıra ve resimlerle anlattığı yazı dizisi, değerli şef Dr. Nevzad Atlığ ile yapılan mülâkat ve Fırat Kızıltuğ'un "Nağmekâr"ı ile mûsîkî çerçevesindeki yazılarımız tamamlanıyor. Bekir Sıtkı Erdoğan, İlhan Geçer ve Şahin Uçar'ın şiirlerini de zevkle okuyacağınızı tahmin ediyoruz.

Geçen dönemin faaliyetlerinden ise kısaca şöyle bahsedebiliriz. 6 Nisan Cumartesi günü gerçekleştirdiğimiz "Vâkıflar Günü"nde iki önemli eser daha yayın hayatına kazandırılmış bulunuyor. Biri İsmet Binark'ın titiz bir çalışma sonucu hazırladığı "Sâmiha Ayverdi'nin Mektupları", diğeri Sâmiha Ayverdi'nin yazı hayatının son döneminde kaleme aldığı ve daha önce yayınlanmamış makalelerinden oluşan "Râtibe" adlı eseridir. Nisan sayımızda Aysel Yüksel "Râtibe"yi tanıtan bir yazı kaleme almıştı. Bu sayımızda İsmet Binark'ın Vâkıflar Gününde "Sâmiha Ayverdi'nin Mektupları"nı tanıtan konuşma metnini bulacaksınız.

12 nisan günü ise bir meşk silsilesini anlatan "Neyin Sırrı Hâlâ Hasret" adlı kitabın tanıtımı için düzenlenen toplantıda eserin yazarı Beşir Ayvazoglu ile Nevzad Atlığ'ın birer konuşma yapmışlardır.

Safiye Erol'un, yıllardır çeşitli mecmua ve gazete sütunlarında açığa çıkarılmayı bekleyen yazıları da "Makaleler" başlığı altında vakfımız tarafından yayınlanmış bulunuyor. Külliyyâtın şimdilik son eseri olan bu kitap, 18 Nisan günü Vakıf merkezimizde yapılan ve konuşmacı olarak kitabı yayına hazırlayan Halil Açıkgöz ile Selim İleri'nin katıldığı bir toplantı ile basın mensuplarına tanıtıldı. Şunu da memnuniyetle belirtmeliyiz ki geçen seneden beri yayınlamaya başladığımız Safiye Erol Külliyyâtı çeşitli yayın organlarında çıkan haber ve yazılarla ummadığımız ölçüde ses getirmiş bulunmaktadır.

Nihad Sâmi Banarlı'nın "Târih ve Tasavvuf Sohbetleri" adlı eserinin Prof. Dr. Birol Emil tarafından gözden geçirilmiş yeni baskısı Birol Emil'in çok kıymetli bir takdim yazısı ile çıkmış olup, "Şiir ve Edebiyat Sohbetleri" yayına hazırlanmaktadır.

29 Mayıs günü Kubbealtı gençleri tertipleedikleri "Fetih Günü"nde şiir, mûsîkî ve konuşmalardan oluşan güzel bir program sunmuşlardır. "Aziz İstanbul" gezileri ise gene gençlerimizin gayreleriyle 15 Haziran günü, Eyüp Sultan ve Edirnekapısı çevresine yapılan ilk ziyaretle başlamış bulunuyor. Gençlerimizin gerçekleştireceği diğer bir faaliyet ise 1 Temmuz'da vakıf merkezimizde başlayacak olan "Artık Yazıyorum" ana başlıklı, doğru ve düzgün yazmayı öğretmeyi hedefleyen kurslardır. 16 Ağustos'a kadar sürecektir olan bu faaliyetin mühim bir ihtiyâca cevap vereceğini ümit ediyoruz.

KUBBEALTI

22.2.1946

Bedîa: Ben dindar olmamakla itham edilen bir kadınum. Etrâfım beni hep böyle bilir. Belki de pek haksız olarak değil, fakat sizin din telakkîniz bana hem dîni tanıttı hem de sevdirdi. Buna inzımam eden bir de husûsî görüşünüz ve üslûbunuz var ki, hiçbir muharrire karşı hissetmediğim âlâkayı üstünüzde topladı ve Garbis Efendi'nin delâletiyle işte huzûrunuza geldik.

Sâmiha Ayverdi: İltifat ve teveccühlerinize teşekkür ederim. Beni yazılarımdan dolayı dindar buldunuzsa, herhangi bir müslümandan daha fazla ibâdet eden bir kimse değilim. Esasen bence dindar adamla dinsiz adam arasındaki fark, dindarın ibâdet itiyâdına bağlı olmasından ibârettir. Dindar adam, sadakayı gösteriş, namazı riyâ için yapıp kıldıktan sonra bu işlerden kendisine bir mânevî temettü hâsıl edemez. Din odur ki, insan oğlunu, hamuruna vaz edilmiş olan hayvânî sıfatlardan temizler. Evet bizde hem ruhânî hem de nefsânî meyiller mevcuttur. Karşınızdakinin hatırını rencide edip canını yakmanın, bir kedinin tırnağından ne farkı vardır? Kezâ komşumuza hîle yapmanın bir tilkinin kurnazlığından ne farkı vardır? Demek ki insanlık ibâdetten ibâret değil, belki hayvânî vasıflardan kurtulmaktır.

Meliha: Hanımefendi, en hassas noktalarımıza temas ettiniz. Karşımda fevhalâde bir insan göreceğimi tahmin etmiş, hattâ şu kapının eşliğinden atlarken tatlı bir çarpıntıya kapılmışım. Fakat siz bu dünyâyâ müstesnâ bir anlayış ve anlatış vazîfesiyle gelmiş bir lâhâtisiniz. Resimlerinize de benzemiyorsunuz. Pek güzel ve gençsiniz.

Bedîa: Ben resminizi de görmemişim. Bu gelişimiz benim için hakikî bir sürpriz oldu.

Meliha: Ben düşünen, fakat söyleyemeyen bir insanım. Bilseniz şu anda neler hissediyorum. Fakat ne sorabiliyorum ne de söyleyebiliyorum. Yalnız dinle ahlâk arasındaki münâsebeti bilmek istiyorum. Ahlâklı bir kimsenin dîne ne ihtiyacı vardır?

Sâmiha Ayverdi: Bu sual, çok kimsenin düşünce çerçevesine sık sık musallat olur. Düşündüklerimi arz edeyim. Ahlâk telakkîleri her câmiada başka başka, elastiki ve birbirine uymayan manzaralar arzeder ve ferdî ahlâk sistemleri dahi vardır ki bu birbirini tutmayan telakkî ve düşünceler cemiyet için bir bozgun, bir anarşi yaratır. Halbuki bir fert yâhut bir cemiyet, Hazret-i Muhammed'in ahlâkını düstur olarak ele alırsa, bu kimseye veya bu topluluğa başka ahlâk bilgilerinin asla lüzumu kalmaz. Zîra en mükemmel ahlâk onun ahlâkıdır. Tabîî ki insan sevdiğinin ve bağlandığının yolundan gider.

Meliha: Mükemmel, mükemmel..

Bedîa: Ben çocukluğumu hemen hemen katolikler arasında geçirdim. Onun için kiliseyi oldukça iyi bilirim. Hristiyan arkadaşlarım, ibâdete gidecekleri zaman, ko-

medi tiyatrosuna mı gidiyorsunuz? derdim. Öyle değil mi ya?.. Kilisenin her zaman dekor değiştiren ve sahneye çıkanları türlü türlü kılıklara sokan, bir komedi tiyatrosundan ne farkı vardır? O mânâsız resimler, heykeller, süsler, şatafatlar, paralırlarla parasızlara ayrılmış localar... Şüphesiz ki en sâde ve samîmî din, müslümanlık...

Meliha: Fakat herkesin dinine hürmet et! Onlar da her şeye rağmen oraya Allah demeye gidiyorlar.

Bedia: Evet ama ortada bir realite var; hiç de hürmet etmem.

Sâmiha Ayverdi: İslâmiyet tamâmen demokratik esaslar üstüne kurulmuştur. Câmide bir hükümdarla bir hamal aynı safta ibâdet eder. Birinin içtimâî irtifâî, ötekini sınıfı yanında mâdum hükmündedir.

Bedia: Bu dünyada inandığım bir şey varsa o da tesâdüfler ve tâlihsizlikler...

Sâmiha Ayverdi: İşte buna inanmayın; zîra dünyâda ne tesâdüf vardır ne de bu körü körüne oluşların meydana getirdiği tâlihsizlikler. Her fert, behemehal kendi istihkâkını bulur. Eğer öyle olmamış olsa hâşâ Allah'a zulüm isnat etmemiz lâzım gelir.

Bedia: Peki ben bir hatâ işlediğimi bilmeden de bir felâkete mâruz kalabiliyorum!..

Sâmiha Ayverdi: İşte size îmânın en lâzım olduğu bir nokta. Zira akıl denen bu âciz cevher, hilkatin sırlarını çözmekten pek uzaktır. Hazret-i Ali öyle buyurur: "Akıl mahlûktur; Hâlik'ı nasıl idrak edebilir?"

Hanımefendi, ezel denen bir mâzîmiz var ki, ne getirdikse biz, oradan getirdik. Ama o ezel nedir? derseniz, onu bilenler bize söylemez; bilmeyenlerin kine de biz kulak asmayız. Onun için aklın işlemekten âciz kalıp tükendiği zaman, vazîfeyi îmâna terketmek lâzımdır. Akıl her müşkülü çözemez.

Bedia: Evet ama inanmak için insanın kendinden üstün bir hocası olmak lâzım değil mi? Bu ihtiyaç hayatta dâima kendini gösteriyor. Bakın bir misal, ben sizin kitaplarınızın çoğunu okudum. Ve eserini okuduğum hiçbir muharrir göstermediğim alâkayı, belki tecessüs diyebilirim, size gösterdim. Lâkin bu kadar zevk aldığım yazılarınızdan elde edemediğim zevki, hatta terâklâyı, şu kısacık zamanda sizin ağzınızdan dinlediğim sözlerden etmiş bulunuyorum. Demek ki insanın karşılıklı halleşmeye büyük ihtiyacı var; bundan müstağni olamıyor.

Sâmiha Ayverdi: Pek tabîi...

Meliha: Hanımefendiyi fazla rahatsız ettik, gidelim Bedia...

Bedia: Bunu ben de biliyorum, fakat kalkamıyorum işte... (Giderlerken)

Meliha Hanım Garbis Efendi'ye: Beni mahvettiniz Garbis Efendi, öyle bir yere getirdiniz, öyle sözler dinlettiniz ki, bu gece uyuyamayacağım. Siz çok tâlihli bir adamsınız, inanın buna...

Garbis: Çoktan inandım... Hiç merak etmeyin..

İlk Efendim, Pomak Ali Efendi

Safiye EROL

Hazırlayan: Halil AÇIKGÖZ

Keşanlı Hesnâ Hanım geçen akşam yine bende misafirdi. Bu kadın ne zaman gelse benim ıssız bekâr apartmanım sanki canlanıyor. Âdetâ havası değişiyor sanırsın. Kilitli odaların kapısı açılıyor, ortaya yatak takımları çıkıyor. Mutfakta ocak yanıyor. Kalaylı tencerelerle yemek pişiyor. Bakıyorum, Hesnâ Hanım, etekleri belinde, yumuşak terliklerle dolaşır Allah dolaşır. Tepeden tırnağa kadar ev kadını doğrusu. Dikişleri ortaya döker de "Ee artık yeter Hesnâ Hanım, derim; iş çıkarma şimdi." "Sen karışma hele, der, ben seni arada bir böyle gelip yoklamazsam iki yakan bir araya gelmez."

Baktım geçen akşam rakı tepsisini hazırlamış, mezesi peynirle kırmızı turp. "Ee haydi mori, anlat bakalım" dedim, o "Ne anlatayım be kızanım?" derken gözümün içine gülüyor, yerinde fıkır fıkır kaynıyordu. Biliyordum ki, iki tek anzarut daha çekerse kendinden açılacak, o zaman neler neler... Ee haydi bre nazdravi* dedim tokuşturdum. Hesnâ'nın yüzü pembeleşmişti, duvardan udu indirip halının üstüne çömeldi. Başladı bir fasıl, galiba hüzzamdan.

"Bilmem ki safa, ne'se bu ömrün neresinde?"

"Of Hesnâ yeter!" dedim. Coşkun sesiyle oyun havalarna geçti. Bu cümbüşten sonra başladı hikâyelerine:

"Bak kızanım" diyordu, "sana ilk efendim Pomak Ali'yi anlatayım da kulağına küpe olsun." Balkan harbinde Frecik'te oturuyorduk, babam rahmetli orada telgraf müdürü idi, babamın çok saltanatını sürdük. Ah... hınzır gâvur darma perişan etti bizi! Pomak Ali daha Fre'de iken beni babamdan istemiş, babam da demiş ki: "Hadi oğlum kısmetini başka yerde ara, benim kızım senin ağzının kaşığı değil." Ama ne dersin, bir kere alnıma yazılmış, heriften çekeceğim varmış. Her ne ise uzun etmeyim, biz Fre'den İstanbul'a kaçtık: Ali Efendi bizimle beraber. Biz Şehremini semtinde Uzun Hatice'nin evinde yerleştik. Ali Efendi de o tarafta bir oda tuttu. Babama yalvarmaktan bıkmadı, usanmadı, kızım. Baktı ki istediği olmayacak:

"Sizin kızı galiba Bulgarlar ziyan etti de kocaya vermeğe yüzünüz yok!" demez mi? Artık biz de pek yıldık, ee hadi olsun bakalım, dedik.

Beni düğünsüz, şerbertsiz, arkamdaki dalı pazen entari ile Ali'ye verdiler. Ne talihsiz başım varmış, taşa koysam iz olur; Ağustos'ta suya girsem balta kesmez buz olur.

Her ne ise! Bilmem sen Ali'yi hatırlar mısın, ama nerden hatırlaycan, sen o zaman pek sıbyan idin. Bizimkini Pomak Ali Bey diye Şehremini'nde parmak-

* "Şerefe" anlamında Bulgarca.

la gösterirlerdi, pek bilirdi kendini satmasını. Boyu benim omuzuma kadar gelirdi, cüce bir şeydi. İhtiyat zabiti idi, belinde kılıç, elinde baston, gözünde altın gözlük vardı. Pomadası, pudrası, lavantası hiç eksik olmazdı. Konuşurken lâfı dirhem dirhem söylerdi. Bu kadar sene karı kocalık ettik, bana bir ke-re Hesnâ demedi, hep Hesnâ Hanım, Hanımcığım! Ama ne ylandı, o ne ylandı. Şimdi, akşam olur, biz çekiliriz odamıza, bu başlardı hemen: "Hesnâ Hanım, sen çirkinsin, ben güzelim. Hesnâ Hanım, sen hem kartsın, bak ben körpeyim, bak ellerim ne nazik, ne yumuşak, seninkiler hamal eli gibi. Üstüne evleneceğim. Hesnâ Hanım, on beş yaşında kız alacağım, Hesnâ Hanım. Gel aynaya bakalım, sen mi güzel, ben mi güzel." Ben sabrederdim, ee helbet sen güzel, Ali Efendi ama ne yapayım beni de Allah böyle yaratmış. Gördün, begendin, zorla aldın, derdim. O yine yanıma sokulur, kulağıma fısıldardı: "Sen kibar değilsin Hesnâ Hanım! Bağırıyorsun, bak benim sesim çıkıyor mu? Hesnâ Hanım!.. Keşan çingenesi." Artık benim sabrım tükendi, haydaaa başladım döğünmeğe, bağırmağa: "Pomaaak... gâvur... Çulunla bize geldiğini unuttun mu? Hâlâ sana babam bakıyor, cebinin harçlığına varınca kadar babam veriyor, unuttun mu Fre'den peşimize takılıp yalvardığını, ağladığını unuttun mu a gâvur?" Feryadım mahalleyi tutardı. Duyanlar da, A... herif Allah için munis, sesi çıkmıyor, ille velâkin kârî şirret, derlerdi. Hep ben kaba-hatlı olurdum.

Bir akşam rahmetli babam, annem, filan hep beraber Şehremini'nde oturuyoruz. Kelâm-ı Kadîm'den lâf açıldı. Annem dedi ki: "Kuzum Efendi, doğrusu nasıldır, (Eşhedü en-lâ ilâhe) mi derler, yoksa (Eşhedü el-lâ ilâhe) mi? dedi. Rahmetli babam da (en-lâ ilâhe) dedi. Derken bizim Pomak boyuna bakmayıp söze atılmaz mı: Hayır Efendim, beybabacığım, dedi, ben doğrusunu bilirim, (el-lâ ilâhe) derler. Babam rahmetli istifini bozmadı. Yanlış olsa gerek Efendi oğlum, dedi. Dedi ama berikinin Pomak kafası kızmış, ben hâfız-ı kelâmım, ben bilmezsem kim bilecek, diye ter ter tepiniyordu. Anam, babam, "Pek âlâ oğlum, senin dediğin gibi olsun." dediler, o lâf orada kapandı, kaldı. Biz çekildik yatmağa. Şiltemizin ayak ucunda duvara dayalı bir sandık vardı... Ne ise efendim, "Bismillah" dedik uzandık. Ama rahat kim, biz kim? Pomak, huu Hesnâ Hanım, uyudun mu yahu, bak dinle baban bu akşam hezeyan etti, sen nasıl bilirsin (en) mi (el) mi diye yeni baştan tutturmaz mı? Hır gür olduğunu istemiyordum, bir oda aşırı efendi babam, annem, sofanın dirsek kircası binbaşılar. Alt katımızda uzun Hatice yatıyordu. Lâkırdı tatlıya bağlansın diye: "A efendi, bâzî hoca öyle bâzısı da böyle öğretir, biz hocamızdan (en) duyduk, ama belki yanlıştır." dedim. Pomak yatağın içinde bir boylandı: "Ha-

yır Hesnâ Hanım, sen hocandan (en) duymadın, (el) duydun, efendi baban halt etmiş, sen de halt etmişsin, bundan sonra (en) dediğini duyarsam gözü-nü patlatırım." Lâfını bitirmeden kulağıma yapıştı, burmağa başladı. Ben ise can havliyle yerimden fırlamışım. Yâ Allah, dedim, göğüs tahtasını bir tekme uynadım. Zaten hafif bir şey, hoop.. kuş gibi uçtu. Ayak ucumuzdaki sandığın üstüne lâppadak yerleşti. Şaşkınlıktan kendini şaşırmış, sesi kesilmişti. Neden sonra kendine geldi: "Yaaa, Hesnâ Hanım dedi, demek sen bana bunu da yaptın ha?" dedi. "Helbet yaparım, dedim, bak aklını başına devşir. Ben bundan sonra eski Hesnâ değilim." Sahiden artık eski muhabbetim sönmüş gibi bir şeydi, ilk zamanlar, ne kadar olsa ayâlim değil mi, çok gönül çekmiştim. O, eve gelip de, Hesnâ Hanım, bu gün Bayezid'da bir kız gördüm, kaşı şöyle, gözünü böyle, dedikçe, sineme bir hançer saplanırdı. Geceleri yatakta o arkasını döner uyur, bense gizli gizli ağlardım. Beni sevdi aldı. Şimdi neye hor bakıyor, kör değilim, topal değilim, hey yarabbi, çilem daha dolmadı mı, derdim. Zaman geçtikçe ben de kaşerlendim, edepsiz oldum. Şehremini'nde herkes dilimden korkmağa başladı. Pomak bir söylerse ben on söylüyordum. İşte böyle senelerce birbirimizi yedik durduk. Harb-ı umumîde Ali Efendi'yi Biga'ya becayış ettiler, mevkii çok iyiydi, çekirge zabiti tâyin olmuştu.

*

Hikâyenin bu noktasında dayanamadım. Çingiraklı bir kahkaha attım. Hesnâ da güldü. Beli kılıçlı, eli bastonlu, altın gözlüklü Pomak Ali Efendi'ye, "çekirge zabiti" unvanını pek yaraştırmıştım.

Hesnâ bir kaç kadeh daha parlattıktan sonra devam etti:

"O gitti, ben de istanbul'da İzmir'li Rıfat'la seviştim. Artık, ayıptı, günahtı, orası sana kalmış. Bir zaman sonra Pomak beni Biga'ya çağırttı, bir Ermeni evine pansiyon yerleştik. Ev sahibi ihtiyar bir kadındı. Adı Anna idi. On beş yaşında da Virjini isminde güzel bir kızı vardı. Burada çok rahat ettim. Karılar her işimi gördüler, bana bakılar. Derken Ali Efendi'yle ben soğuk aldık, rahatsızlandık. Geceleyin Anna ile Virjini odamıza geldiler. Arkamıza bardak çektiler. Şimdi ikimiz de eğilmişik, sırtımız çıplak, ama Pomağın çenesi durmayıp işliyordu. Anna'ya: "E madam nasıl yapsak, ben bugün dere kenarında kırmızı çarşafı bir kız gördüm, kimin kızı o? Yarın öbür gün Allah'ın emriyle isteyeceğim". Benim de artık bu hakaretler, ulu orta bu nispetler canıma tak demişti. Şu herif şerefimi, haysiyetimi böyle herkes önünde pâmâl etti, dur ben de ona bir nişan takayım da ömrünün sonuna kadar çıkaramasın, dedim. Yerimden fırladım, arkamda bardak, havlu ne varsa, bir yana uçtu: "Geç kal-

dın Ali Efendi, dedim, bak ben sana, bir buçuk senedir boynuz takıyorum. Senin arkandan İzmirli Rifat ile seviştim. Eğer yalansa anamın ölüsünü öpeyim. Senin de zerre kadar nâmusun varsa beni şu dakikada boşarsın." Pomak da, Ermeni karıları da dondular kaldılar. Ben o saatte bohçamı aldım, Hâfız Nuri'nin evine gittim. Hâfız Nuri Keşan'da kızlık zamanımda beni çok istemişti de efendi babam vermemişti. Sonra saracın kızı Edâ'yı aldı. Ne kadar olsa ilk muhabbet, beni unutmamış. Pomak Ali'den ayrıldığıma için için sevindi. Aklınca, boş kalırsam Edâ'nın üstüne beni alacaktı. Merak etme Hesnâ Hanım, biz bu işi yarın temizleriz, dedi. Ben de bana yardımı dokunsun diye hiç bozmadım. Ertesi gün Pomak Ali Efendi şahitlerin huzurunda beni boşadı, yüzü kireç gibi olmuştu. Ben de biraz baygınlık geçirdim, iyi günlerini de görmüştüm. Ne ise, Edâ beni evde teselli ede dursun, Pomak Ali, Hâfız Nuri hep birlikte kahveye çıkmışlar. Bizim yılan, Hâfız Nuri'yi bir köşeye çekmiş, demiş ki: "Hesnâ Hanım gitti ama ben onu hiç aramam. Zira benim evde gül gibi on beş yaşında metresim var, her akşam yine rakı tepsim hazırlanır, yemeğim pişer. Selâm söyle ona, asıl şimdi benim keyfim keyiftir." demiş. Hâfız Nuri de güya Pomak'ı bana soğuk gösterip kendine celb etmek için koşa koşa geldi anlattı. İnanır mısın vallahi o gece gözüme uyku girmede. Sabahı zor ettim. Alacağın olsun Pomak Ali! Bak bakalım benimle aşık atılır mı imiş!

Hemen alacakaranlıkta çarşafı başıma, dosdoğru Ermeni papazının evine: "Papaz Efendi ben dün kocamdan boşandım, üstüme vazife değil ama, kocam Anna Kadının kızı Virjini ile sabah akşam yahey. Siz burada Ermeni papazısınız, uluorta böyle kepezelik olmaz. Ben söyleyeceğimi söyledim, gerisi sizin bileceğiniz iş!" dedim, çıktım. O kadarla doymadım, Biga'da ne kadar Ermeni cemaati varsa bir bir evlerini dolaştım, bilmeyen, duymayan kalmadı. Papaz hemen koşmuş, Ali'nin nesi var nesi yok, o saatte sokağa döküp kapıyı yüzüne kapamışlar. Artık yüreciğim hafiflemişti. İstanbul'a döndüm. Kocaya tövbe, demiştim ama... Bu sefer de karşıma Laz Sıdkı çıktı, şimdi de onun cevrine katlanıyoruz. Gelen gidene rahmet okuturmuş, derler. Ah.. tâlih gibi olamaz olaydın. Tüh... Erkek dediğin ne kahpe şeymiş, yazıklar olsun gençliğimize, güzelliğimize, emeğimize, göz yaşlarımıza!..

Ooof.. Yatalım artık yatalım. Sen erken kalkacaksın, haydi ben masayı yarın toplarım."

*

Hesnâ şamdanı yakıp yatmağa çekildi. Ben kendi odamda pencereye yaslandım. Siyah bir boşluktan başka bir şey göremiyordum. Yalnız Haydar Paşa dalgakıranının feneri, mânâlı yeşil gözünü bana dikmiş bakıyordu.

Mehmet Raûf Yekta Bey (Dersaadet 1310)

* Bu yazı dizisinin hazırlanması esnâsında fotoğraf ve belgeleri temin eden kıymetli dostumuz Sinan Zeyneloğlu'na teşekkür ederiz.

Kemal Batanay, hiç aksatmadan iki yıl Şeyh Cemal Efendi¹ (ö. 1937)'den beste, ağır semâî, şarkî, ilâhî, durak ve Mevlevî âyinleri meşk etti. Bu eserlerin okunuşunda gerekli olan duygu, ritim ve edâya da sahip oldu. Hocasının ona bir eseri bir defa meşk etmesi yetiyordu. Çok hassas bir mûsikî kulağı, tavrılı, güzel sesi, aşk haline gelmiş mûsikî merakı ve azmi onun bu sahada yükselişini sağladı.

Bu meşkler esnasında Şeyh ile talebe arasında şüphesiz mânevî bir alış veriş de cereyan etmiştir. Belki hiç farkında olmadan Şeyh'den edep de öğrendi, ilmini hal etti, rengine boyandı, ruhu güzelleşti. Hiç bitmeyecek bir şevk ve zevk içinde âdetâ mûsikî etrafında pervane olmuştu. Bu devre onun daha yüksek, ulvî ve bediî zevklere erişmesine zemin hazırladı. Mûsikî vasıtasıyla ruhunun daha yükseklerle uçmak arzusuyla çırpındığını hissetti. Dini hayatın tecrübe edildiği ve aynı zamanda mûsikimizin mektebi ve kaynağı sayılan tekkelere bilhassa Mevlevîhâne'lere devamı başladı. Bu vesileyle büyük mûsikîşinas ve şeyh efendileri yakînen tanıdı. Onlardan istifade etti. 1913 yılında Galata Mevlevîhanesi serneyzeni Emin Dede (ö. 1945)² ile yakınlık kurdu. Kendisinden Mevlevî âyinleri meşk etti ve Hamparsum notası öğrendi. Zâkirler arasında ilâhî, âyinhanlarla âyin okudu.³ Yazdığı tercüme-i halinde daha liseyi yeni bitirmiş bir genç iken Mevlevî tarikatına intisap ettiğini ifade ediyor. Fakat hangi şeyhe bağlandığından bahsetmiyor. Galata Mevlevîhanesi'nde tekkelerin kapatılmasına (30 Kasım 1925) kadar altı yıl resmen Cuma imamlığı ve âyinhanlık görevlerinde bulunması Kemal Batanay'ın Şeyh Ahmed Celâleddin Dede'ye intisab etmiş olabileceği kanaatini kuvvetlendirmektedir.

I. Dünya Savaşı Kemal Batanay'ın mûsikî çalışmalarına ara vermesine sebep oldu. Savaş sonrası tekrar Emin Dede'nin derslerine devam ederken Topkapı Mevlevîhanesi neyzenbaşısı, devrinin meşhur mûsikî üstadı Rauf Yekta Bey (ö. 1935)'den de mûsikî meşkine başladı. Kemal Batanay'ın mûsikî

¹ İbnülemin, *Hoş Sada*, İstanbul 1958, s.113-114; Nuri Özcan, "Cemaleddin Efendi (Kasımpaşalı)", *DİA*, c.VII, s.310.

² İbnülemin, *a.g.e.*, s.176-177; Yılmaz Öztuna, *Türk Mûsikisi Ansiklopedisi*, "Yazıcı, Neyzen, Hafız, Hattat, Hacı Mehmet Emin Dede-Efendi", c.II, s.383-384.

³ "Mevlevî dergahlarında âyin okuyan bilgili bazı şahsiyetlere bu sırada da tesadüf edilmektedir: Hafız Celal Melek, Saadeddin Kaynak, Hafız Kemal (Batanay), Eşref...", Saadeddin Nüzhed Egun, *Mûsikî Antolojisi II*, İstanbul 1943, s.. 664.

öğreniminde Rauf Yekta Bey'le⁴ istifadeli, feyizli geçen aralıksız on altı sene onun sanatkâr kişiliğinin tam teşekkül ettiği, usul ve nazariyat bilgilerini geliştirdiği bir devredir. Yazdığı bir makalesinde (Türk Müsikisi Dergisi, "Rauf Yektâ Bey" 1 Ocak 1950 İstanbul, c. III, sy. 27, s. 2-3) Hocası Rauf Yektâ Bey'le ilgili duygu ve düşüncelerini ve bir tarihi hâtırasını şöyle dile getiriyor:

Rauf Yekta Bey'den "On altı seneye varan uzunca bir müddet içinde o kadar büyük istifadeler etmişim ki aramızda tekevvün eden derin bir râbta ve muhabbet bizleri hocalık talebelik derecesinden baba-oğul mertebesine çıkarmıştı". "Son asır içinde Türk müsikisini ilmi ve ameli bakımdan üstadımın derecesinde bilen ve anlayan müsbet fikirli bir kimseye rastlamadım. Buna eminim ki onu tazib edenler ne biliyorlarsa ne öğrendilerse hep onun yüksek irşad ve gayretinin himmetiyle öğrenmişlerdir. O bir müsikî âlimi olduğu kadar bir edip ve hatip idi. Ahlâken de çok kibar ve nazik bir zat idi. Mahviyeti dâimâ kendine şiar edinmişti. Yalnız müsikimize dokunan gayretkeşlere karşı isyan ve tuğyan ederdi; kalemine doladığı her mes'elenin altından mutlaka muzaffer çıkar, muarız ve muhasımlarına galip gelirdi. Türk müsikisinin mütevelliliğini ömrü boyunca fahriyen yaptı; senelerce Türk müsikisi için çalıştı. Denebilir ki Türk müsikisi için doğdu; Türk müsikisi için yaşadı".

"1934 yılının son ayı idi. Bir Cuma günü ki, o günler bizim mukannen (belirli) meşk günümüzdü; mutad vechile aşîyân-ı üstade gitmişim. Kendilerini orada yapayalnız buldum. Halinde bir perişanlık, hareketlerinde bir gayri tabiiilik görünüyordu. Henüz el öpmek vecibesini bile ifâ etmeme fırsat vermeden titrek bir sesle birdenbire:

- Gördün mü başımıza gelenleri Kemal diye gürledi. Ben şaşkınlıkla:
- Ne oldu üstadım? diyebildim.

- Ne olacak bu günden itibaren radyodan Türk müsikisini kaldırmışlar. İşte Cumhuriyet gazetesi dedi ve gazeteyi önüme uzattı. O anda gözlerinde bir şimşek parladığını gördüm. Müteakiben de bir çocuk gibi hıçkıra hıçkıra ağlamağa başlamasın mı? Büsbütün şaşaladım; gözlerinden boşanan göz yaşı değil, sanki bir ırmaktı!". Gayr-i irâdî bir hareketle ben de bu cereyana kapılmışım. İkimizin de bu vaziyette ne kadar kaldığımızı bilemiyorum. Evet o halde ne kadar kaldıksa

⁴ Vural Sözer, *Müstih ve Müzisyenler Ansiklopedisi*, İstanbul 1964, s.43; Mehmed Nazmi Özalp, *Türk Müstih Tarihi*, İstanbul 2000, c.II, s. 265-266; Süleyman Ergüner, *Rauf Yektâ Bey ve Türk Müstih Üzerindeki Çalışmaları*, basılmamış doktora tezi, M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1997, s. 59-60.

kaldık; çünkü ikimiz de muhtâc-ı teselli idik; nihayet biraz toparlanarak:

- Üstadım, üzölmeyiniz, siz sağ olunuz. Bu herhalde, muvakkat bir şey olsa gerek gibi birkaç söz söyleyebildim ise de üstadı teskin etmek ne mümkün!...

Müsiki sevdalısı üstâd-ı bînazîrimi o gün akşama kadar hiçbir suretle avutmak mümkün olamadı; Tabii meşki bir tarafa bıraktık. Ben de onu teselli etmeğe çalışdıkça o da hep müsikimizin tarakkisi, teâlisi için neler düşündüğünü, neler yapmak icap ettiğini yana yakıla hem anlattı hem ağlattı. Bu münasebetle üstadın başka bir derdi daha tazelenmişti: Üstad Ankara'da Türk Tarih Kurumu'na Türk müsikisi hakkında yazdığı tezini müdafaa için Ankara'ya gitmesi resmen takarrur ettiği halde, yerine başka birinin gönderilmesine muttali olunca buna çok üzölmüştü. İşte bu üzöntüler üstadın sağlığının bozulmasına sebep oldu. Yerine giden zatın Türk müsikisi aleytarlarından olması onu iyice perişan etti".

Kemal Batanay, bu zaman içinde devrin meşhur müsiki üstadları Zekâî Dedezâde Hafız Ahmed İrsoy (ö. 1943)⁵ ve Ahmed Avni Konuk (ö. 1938)'dan⁶ da eserler geçerek müsiki repertuarını usul ve müsiki nazariyatı bilgisini geliştirdi.

Klasik yolda iyi bir bestekâr ve hanende olarak müsiki tarihinde kendini gösteren Kemal Batanay klasik tanbur icrakârlığı ile de şöhrati yaygın bir sanatkârdı. Başlangıçta bir müddet ney üflemiş ise de daha sonra tanbura meyletmiştir. İlk tanbur derslerine I. Dünya savaşı sonrası Ömer Bey'den başlamış, hocasının geçirdiği bir felaket yüzünden henüz ilk devrelerde iken devam imkânı bulamamıştır. Uzun müddet Kadı Fuad Efendi'den (ö. 1920)⁷ tanbur meşketti. Tarz-ı kadîm üze tanbur icra eden meşhur Dr. Mehmet Suphi Ezgi (ö. 1962)'den⁸ bir yıl tanbur dersleri almış daha sonra Refik Fersan (ö. 1965)'dan⁹ birkaç ay peşrev ve saz semaileri geçmiştir. Kemal Batanay defterine Refik Fersan'la derse başladığı tarihi şöyle kaydediyor: "1 Eylül 1927 Perşembe günü tanbüri-i şehir Refik Bey Efendi'ye tedris recasıyle gittim. Lütfederek kabul ve devama müsaade buyurdular, kendi eserlerinden nikriz peşrevini iki hane yazdılar. 9 Eylül 1927 Cuma günü Şark Müsiki Cemiyetine gelmemi emir buyurdular..."

(Devam edecek)

⁵ M.Nazmi Özalp, a.g.e., II, s.73-74; İbnülemin, a.g.e., s.46-47.

⁶ M.Nazmi Özalp, a.g.e., s.65-66; İbnülemin, a.g.e., s.40-41.

⁷ M.Nazmi Özalp, a.g.e., s.217-218.

⁸ M.Nazmi Özalp, a.g.e., s.93-95; İbnülemin, a.g.e., s.264-265.

⁹ M.Nazmi Özalp, a.g.e., s.222-227; İbnülemin, a.g.e., s.244-247.

İhtiyar

İlhan GEÇER

Huzurevlerinin huzursuz ihtiyarları
Karanlık kapılara dikmiş gözlerini
Zaman kışa döndürmüş muhteşem baharları
Bir ömrü yansıtıyor yorgun yüzleri

Her hüzne akortlanmış sazımın teli
Umûrunda değil kâşâneler konaklar
Dertli bağrıma esen hep zemherî yelleri
Kederle sarılmış yüreğinde yumaklar

Sonbahar dallarından sanki hüzün yağıyor
Gönül bahçesinde çoktan kurumuş güller
Ümit pervazları şimdi kızıl kor
Kırık penceresinde sararıp solmuş tüller

Sazından dökülen yalnızlığın şarkısı
Mutluluğa çoktan kilitlenmiş kapılar
Boynunda diken diken olmuş atkısı
Târumar bahçesinde kara gül uçar

Ciğerdelen Nerede?

Dr. Halûk Dursun

Bilmem kaç defadır Macaristan Ovalarını, serhat boylarını dolaşır durur oldum. Nazlı Budin'den Estergon'a, Yanıkkale'den Mohaç'a, Haçova'dan Eğri Kalesine görmediğim, gezmediğim yer kalmadı. Amma ve lâkin Ciğerdelen Kal'asını göremedikten sonra ne fayda!

Umarım Ciğerdelen neresidir demezsiniz! Merhume Safiye Erol'un 1946'da birincisi, 1974'te ikincisi ve Kubbealtı Neşriyatı'nın Eylül 2001'de üçüncü baskısını yaptığı tarihi romanının başlığı olan Ciğerdelen'i en azından duymuş, romanı okumasanız bile başlığı merak etmişsinizdir.

Ciğerdelen, Tuna kıyısında bir Osmanlı kalesi. Daha doğrusu kalesiydi. Şimdi yerinde yeller eser. Onun için her seferinde karşısına geçip gözlerimle ufku taradığım halde, göremiyorum ama olsun, Ciğerdelen gözden irak da, gönülden irak değil.

Macaristan Osmanlı devletinin Rumeli'ye geçişinin son durağı. Engürüs (Üngürüs olarak da söylenir) diyarı... 1521'de Kanuni Sultan Süleyman'ın geniş Macar ovalarına dalan büyük Osmanlı ordusunun ağırlığı altında ezilen ve akıncılarının nal sesleriyle inleyen Macar memleketi.

Hâlâ unutulmayan, tarihin en kısa ve en geniş çaplı imha savaşlarından birine sahne olan Mohaç Ovası bugün Güney Macaristan'da, aşağı yukarı Hırvatistan'ın kuzey sınırlarına yakın bir bölgede yer alıyor. Tuna nehrinin hafif bir kıvrım yaptığı ve eski Yugoslavya'ya doğru aktığı sahanın hemen kıyısında. Yaz aylarında giderseniz boydan boya mısır tarlası. Türk ve Macar devletleri günümüzde bu ovayı artık eski bir savaş meydanından ziyade, yeni bir dostluk anıtıyla hatırlıyor. Mohaç şehrinin merkezinde de bir Türk lokantası bulunuyor. Herkes tarafından bilinen bu turistik lokantanın adı Veli Ağa. Fakat bu Veli Ağa Türk değil. Uyanık bir Macar müteşebbisi. Zaten fiziki özellik olarak Türk'e benzeyen bu lokantacı, pos bıyıklarının üstüne bir de fes geçirdi mi, ilk gördüğünüzde aman Allah eski bir Yeniçeri o günden beri burada kalmış lokanta işletiyor zannedersiniz. Bu küçük ve şirin âile lokantasında, Veli Ağa gelen Türk gruplarını hoş bir sürpriz olarak karşılıyor, onlara hizmette kusur etmiyor.

Mohaç ovasıyla Tuna'nın arasına Mohaç şehri girmiş. Ovadan doğrudan doğruya Tuna'yı göremiyorsunuz. Ancak şehri geçtikten sonra sağ yanınıza Tuna beliriveriyor.

Mohaç'ın hemen yakınında kalesiyle meşhur olan Siklós, Macaristan'ın ta-

rihimizden izler taşıyan en güneydeki şehri. Sonra Tuna'dan uzaklaşır ve yurkariya doğru çıkarsanız karşınıza Peç (bugün Pécs) gelir. Peç şehrine girip meydana doğru ilerlerseniz de tam ortada meşhur Gazi Kasım Paşa'nın câmi-i şerifi. Amma ve lakin tepesinde bir haç asılı, içi kilise-müze. Mihrapta Hz. İsa'nın çarmıha gerilmiş hâli besmelenin üzerine nakşedilmiş. Duvarlarda Macarlar'ın Osmanlılar'a karşı olan zaferlerini simgeleyen resimler mevcut. Bizim eski câminin harim kısmı kible tarafıyla mevcut ama kuzeye doğru genişletilerek bir kilisenin içinde kalmış.

İsterseniz orada fazla kalmadan, insana daral basmadan aşağıya çarşıya doğru inelim, fakat bu seferde "Türk Döğen" lakabıyla meşhur Hünyadi Yanoş'un heykeline rastlayıp onun önünden geçmek zorunda kalırsınız.

Peç'teki bir diğer câmimiz de Yakovalı Hasan Paşa Camii. Meydana çıkan caddelerin birinde iki apartman arasında sıkışıp kalmış. Yanındaki binalar minareyi gözden saklamış. Ama Allah'tan içerisi çok hoş. Mütevâzı Osmanlı mescit- camilerinden biri. Onun da girişi müze, ancak içinde Cuma ve bayram namazları kılınıyor.

Güney Macaristan'da Tuna'nın epey uzağında bizi ilgilendiren bir şehir daha var. Zigetvar. "Var" Macarca'da kale demek. "Ziget" de Ada. Yani Adakale oluyor. Kânuni'nin 1566'daki son seferinde hasta ve bitap bir halde fetih müjdesini beklediği Zigetvar. Şehrin hemen üst başında kale gayet güzel ve bakımlı olarak duruyor. Hendekleri içinde su olmasa bile aynen mevcut. Kale içindeki camiini de diğer örneklerde olduğu gibi müze olarak ziyaret etmek mümkün. Kanuni Sultan Süleyman'ın vefatından sonra iç organlarının gömülü olduğu mekân bugün küçük bir kilise olarak şehrin dışında tarlaların ortasında sessiz sedasız bekliyor. Kosova sahrasındaki Sultan Murad-ı Hüdavendigâr'ın türbesi nasıl bizden izler taşıyor, önündeki dut ağacıyla çeşmesiyle tam bir külliye havasını yansıtıyorsa, buradaki kilisede o hava hiç yok. Eğer dikkat edip kapının önündeki yazıyı da okumazsanız, küçük bir köy kilisesi deyip geçersiniz. Halbuki koskoca muhteşem Süleyman'ın gözlerini yumduğu ve ilk cenaze namazının kılındığı sâha. (Bilindiği gibi Kânuni'nin biri burada, biri Belgrat'ta ve sonuncusu da Süleymaniye'de olmak üzere üç defa cenaze namazı kılınmıştır.)

Neyse ki Allah'tan Zigetvar'ın bizim Trabzon'la kardeş şehir olması dolayısıyla bizden gelen gideni çok oluyor. Trabzon Kânuni'nin doğum yeri, Zigetvar ölüm yeri. Güzel bir park ve içindeki bir Osmanlı çeşmesi Türk ve Macar halklarının bu sâhalardaki hâtıralarını yansıtıyor.

Eğer Tuna'yı biraz arkada bırakıp batıya doğru yola devam ederseniz, ne-redeyse Slovenya'nın sınırında Kaniye'yi görürsünüz. Ama o meşhur müda-faasından hatırladığınız Tiryaki Hasan Paşa'nın ve Fındık Mustafa Paşa'nın kahramanca savunduğu Kaniye kalesinden bugün eser yok.

Haydi gelin isterseniz biz yine Tuna kıyılarına dönelim, yola revan olalım. Cankurtaran Palangası'nı (bugün Donaujvaros) şöyle bir geçiverip esas taht şehri olan Istolni Belgrat'a (Szekesfehervar) uğrayalım ama orada da artık biz-den eser yok. Ancak yukarıya Budapeşte'ye yani bizim Nazlı Budin'e çıkmak gerekecek.

Bana göre en güzel Tuna şehri Budapeşte. İster Gellert (Gürz İlyas Tepesin-den) karşıya kaleye, saraya bakın, ister Peşte kısmından balıkçılar kulesine, o da yetmezse bizim Gül Baba Türbesinden taa Tuna'nın karşı sahillerine parla-mento binasına. Hepsi birbirinden güzel. Bizim Boğaz köprüsüne benzeyen Elizabeth köprüsü, tarihi zincirli köprü ve aslanlı köprülerle her iki yakası bir-birine bağlanmış Buda ve Peşte şehirleri.

Her ne kadar Osmanlı izleri silinmiş, zamanında 81 tane olduğu bilinen câmi-i şeriflerden bugün hiçbir eser kalmamışsa da Budin müdâfii Arnavut Abdurrahman Abdi Paşa'nın 2 Eylül 1686'da, 70 yaşında elinde kılıç vuruşa vuruşa şehit olduğu tepedeki mezarı mevcut. Aşağıdaki Toygun Paşa Camii kilise olmuş. Sokullu Mustafa Paşa hamamı da Kral hamam. Gül Baba ise en şanslısı. Eskisinden daha mamur, daha bakımlı, Türkiye Cumhuriyeti'nin ih-timam ve alâkasıyla ayakta duruyor. "Nazlı Budin"i de en güzel, en acıklı şe-kilde dile getiren

"Şah-ı İslâm'ı dileriz Budin'e

Nazâr-ı merhamet kıla bu dine."

sözleriyle biz yine çıkalım Tuna Boyu'na. Sentendre Macaristan'daki Tuna şe-hirlerinin halkı Sırp olan ve bu özelliğiyle Slav-Ortodoks kiliseleriyle dolu bir kasaba. Köprülüzade Fazıl Mustafa Paşa'nın Belgrat Kal'asında ikinci defa Os-manlı sancağı dalgalandırmasından sonra Avusturya-Macar ordusundan geriye kaçan Belgratlı Sırpların yerleştiği Tuna'nın turistik alışveriş kasabası.

Sonra daha yukarılarda Vaç, Vişegrad ve işte Estergon. Estergon'un Kal'ası Macar Katoliklerinin gurur kaynağı olan kilisesi, önünde Meryem Ana hilalin üzerine çıkmış, kalenin diğer ucunda Macaristan'ın ilk Katolik kralı olan Ist-van'ın papa tarafından taç giydirilen yeni heykeli aşağılara doğru Tuna'yı sey-rediyor. Ben ise her seferinde Estergon Kal'asından kâh ezân-ı Muhammedî, kâh şühedâya fâtiha okuyup, boynumu büküp dilimde

*"Estergon Kal'ası subaşı durak
Kemirir içimi sinsi bir fırak"*

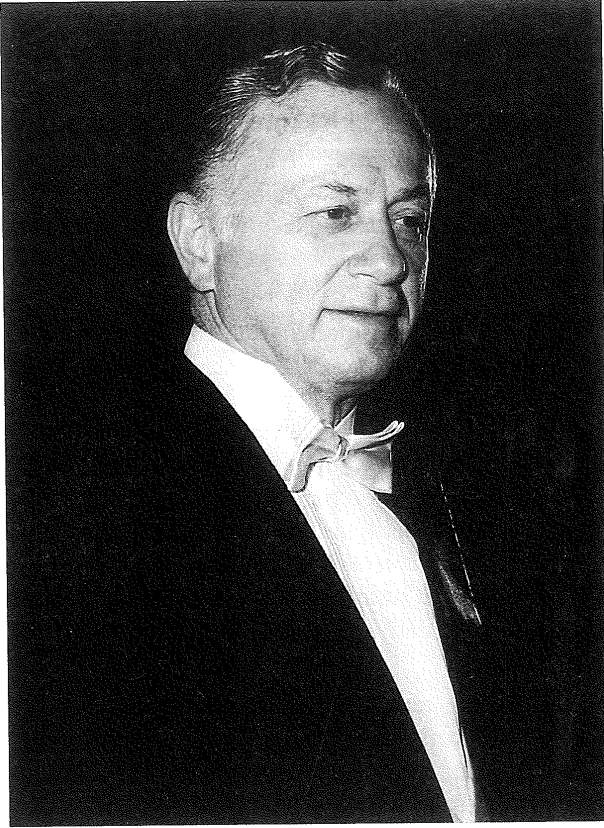
dizeleriyle Tuna'nın kıyısına dek yürüyor, oradan II. Dünya savaşında yıkılan köprünün yanbaşıdan karşı sahile giden küçük tekneleri seyrediyor, gözlerimle ufku tanıyorum. Ama karşıda Ciğerdelen yok...

Bu gidişimde -Haziran 2002- eski köprünün yerine yenisini yapmışlar, artık gemiyle değil, doğrudan köprü üzerinden yürüyerek bile karşıya Slovakya'ya geçebiliyorsunuz. Köprünün bir tarafı Macaristan'ın Estergon Kal'asına, diğer tarafı da Slovakya'nın Ciğerdelen Kal'asının önüne çıkıyor.

Bakın yine Ciğerdelen Kal'ası dedim. O kale orada Tuna'nın kıyıcığında Slovakya kasabasında yerli yerinde durmuyor ama bizim gönlümüzde nedense hep duruyor.

Nevzad Atlığ ile Hasbihal

Zeynep ULUANT

Nevzad Atlığ

On dört yaşlarındaydım. Babam bir akşam eve koltuğunun altında -o zamanın tabiriyle- bir long play ile geldi. Merak sâikiyle hemen elime alarak baktığım bu plağın kabındaki sebil ve güvercinler bir fotoğraf karesi gibi hâlâ zihnimdedir. Tabii ilk yaptığım şey, o zaman pek moda olan şimdilerde ise sadece eski Türk filmlerinde gördüğümüz iptidâi pikabımıza bu plağı yerleştirip dinlemek oldu. Devamlı Türk müziği dinlenen evimizde küçük sayılabilecek yaşına rağmen ben de bu havadan fazlaca tesir almış olacağım ki plaktaki eserleri dinlemekle kalmayıp kılıfında yer alan güfte ve bestekâr isimlerini de okumaya başlamıştım. Plağı pikaba yerleştiriyor, büyük bir merak ve zevkle güfteyi metinden tâkip ederek okuyordum. Şevki Bey'in "Severim cân ü gönülden seni tersâ çiçeğim" adlı şarkısı o günlerin zihnimde bıraktığı en kuvvetli iz olmuştur. Tersâ kelimesinin hristiyan demek olduğunu ve

pek genç yaşta vefat eden bu kıymetli bestekârimızın yaşadığı hüznü aşk hikâyesini bu güzel şarkıda dile getirdiğini hep o zaman öğrenmiştim. Bu aynı zamanda Nevzad Atlığ ve korosuyla ilk tanışmamdı.

Sonra kendisini yıllarca o vakur haliyle Devlet Klasik Türk Müziği Topluluğunun başında idareci olarak seyrettik. Bundan yedi sekiz sene önce bir konser vesilesiyle yaptığımız telefon konuşmasında sarfettiği cümleyi ise hiç unutmam. "Evlâdım biz her hafta verdiğimiz bu konserleri küçük salonda mı yapmalıydık?"

Aradan epey zaman geçti ve Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, elli hizmet yılını tamamlayan Nevzad Atlığ için Cemal Reşit Rey Konser Salonu'nda bir merasim düzenledi. İşte o gün gerçekleştirilen güzel programdan sonra çok istememe rağmen bir türlü kaleme alamadığım yazı için hayıflanırken öyle gelişmeler oldu ki kendisi ve değerli eşiyle âilece birkaç defa görüşme fırsatını yakaladım. Bu ziyaretlerden birinde kendisiyle mülâkat yapma isteğimi biraz da çekinerek ilettim. Talebimi geri çevirmeyerek ılık bir nisan günü beni Etiler'deki evinin boğaz manzaralı salonunda kabul etti ve Türk musıkisi merkezli sohbetimizle son derece uyumlu bir atmosfer içinde sorularımı sormaya başladım.. İlk sualım, hayatında önemli bir yer teşkil ettiğini bildiğim iki mühim şahsiyet, Mesut Cemil ve İbnülemin Mahmut Kemal ile ilgiliydi.

-Efendim, benim âile muhitimde devamlı musiki yapılıyordu. Çocukluğumdan beri her gün müzik yapılan bir muhitte bulunmanın sağladığı imkânlarla musikiye yöneldim. Bugün düşünüyorum da böyle bir çevrede yaşamayı saydım belki de musikiyle hiç temasım olmayacaktı. Kıymetli musıkışınaslar arasında büyümem kısa zamanda beni belli bir yere getirdi. Fakat bir zaman sonra evde yapılan musiki beni tatmin etmemeye başladı. Mesut Cemil Bey tarafından idare edilen Ankara Radyosu benim için âdetâ bir can simidi oldu. Kendisini bütün sanatkârların üstünde bir musiki devi gibi görüyordum. Ne resmini görmüştüm ne de hayatına dâir bir bilgim vardı. Bildiğim sadece, daha önce saz semâillerini çaldığımız Tanburi Cemil Bey'in oğlu olduğuydu. Ama babamdan ve diğer musiki erbâbından duyduğum, Ankara Radyosu'nun onun tarafından yönetiliyor olmasıydı. Ankara Radyosu'nu dinlemekten dolayı büyük istifadem oldu, müzik görüşüm değişti. Sadullah Ağa'yı, Dede Efendi'yi İtrî'yi tanımaya başladım. Pazar sabahları radyoda gerçekleştirilen Mesut Cemil'in Ruşen Ferit Kam ile yaptığı musiki sohbetlerini zevkle dinliyordum. Daha o yıllarda Mesut Cemil'in etkisinde kaldım. İstanbul'a geldikten sonra da Ankara radyosunu takipten geri durmadım. 1945 yılında Dr. Neşet Halil Özkan ile tanıştım. Yazılarıyla musikinin tanıtımını yapan bu zâtın müzigimize çok katkısı olmuştur. Türk Musıkisi cemiyetini kurmuştu. Üniversite korosu-

nu, genç müzisyenleri hep teşvik ederdi. Bir gün onun muayenehanesindeyken bana biraz beklememi, az sonra Mesut Cemil'in geleceğini söyledi. Mesut Cemil de yazın İstanbul'a gelmiş ve buradaki ikâmetini biraz uzatmak istiyor. Memur olduğu için de rapor almak zorunda... Dolayısıyla bir doktor gerekiyor. İlk defa orada tanıdım kendisini. Hiç unutmuyorum, mavi gömleği, uzun boyu, kızıla yakın ve kısmen dökülmüş saçları ile gözümün önünde... Fevkalade nazik, çelebi, çok rahat konuşan bir insan. Onlar konuştular, ben de "Üniversite korosunda, aynı zaman da Tıbbiye talebesi gencimiz" diye tanıştırıldım. Zannediyorum bir sene sonraydı. Muzaffer Şevki Yener Hocamız vardı, dahiliye profesörümüz... Onun, Çiftelhavuzlar'daki evinde bir yaz gecesi ağabeyimiz Süleyman Erguner'in delâletiyle ve bir kısım arkadaşımızla birlikte oraya gittik. Aynı zamanda musiki de yapılmıştı. O akşam Mesut Cemil Bey de geldi. Şerif Muhittin Targan'ı da ilk defa orada gördüm ve sazını dinledim. O dönemin aranan simalarından Bal Mahmut, Vasfi Rıza Zobu, Burhan Felek, Necmi Rıza gibi şöhretler de meclise iştirak etmişlerdi. O gece musiki yapıldı ve tatlı sohbetler edildi. Mesut Cemil'i ikinci görüşümdü bu.... Sonra 1949 yılında Üniversite Korosuyla Ankara'ya gittik. Biri sinemada biri de Ankara Halkevi'nde iki konserimiz oldu, önemli bir seyahatti. Çünkü o tarihlerde özellikle alaturka ve alafranga diye isimlendirilen iki musiki arasındaki çekişme karşılıklı yazışmalar ile son haddine varmıştı. Türkiye'nin tek üniversitesi de İstanbul'da, Ankara'da ise fakülteler var. Yetmiş kişilik Üniversite Korosu, İstanbul Üniversitesi'nin adını taşıyor. Demek ki üniversite gençleri Türk musikisine sahip çıkmışlar. İstanbul'dan gelerek Türk musikisini temsil ediyorlar ve başarılı iki konser veriyorlar. Tesiri çok büyük oldu.. O iki konser o kadar olumlu intiba bıraktı ki programda yokken bize üçüncü gece radyodan konser teklifi geldi. İşte o sırada Mesut Bey de Ankara Radyosu'nun müzik yayınları şefiydi. Uzun uzun konuştuk. Koronun nasıl kurulduğunu ve programları sordu. Bir cumartesi akşamı, radyoculuk hayatımızın en şöhretli spikeri Hikmet Münir Ebcioğlu, özel program halinde konserimizi takdim etti. Hattâ o konsere İsmet Paşa da dinleyici olarak gelmişti de herkes şaşır-mıştı. Herhalde hayatında ilk ve son olmuştur bu... Sonra İstanbul Radyosu açıldı. İstanbul Radyosu'nun ilk müdürü Hasan Refik Ersoy'du.. Radyo müdürlüğü çok kısa sürdü. Sonra Zâhid Törömküney... Onun müdürlüğü de yakalandığı hastalıktan dolayı çok kısa sürdü. Mesut Cemil Bey İstanbul Radyosu'nun üçüncü müdürü olarak 951-52 yıllarında geldi. Üniversite Korosu olarak İstanbul Radyosu'nun yayına başladığı tarihten itibaren radyo programlarımız muntazaman devam ediyor ve tahminlerin üzerinde ilgi topluyor-

du. O kadar ki 52 yılında Mesut Cemil'in Atlas Sinemasında yapılan jübilesinde idare ettiği koroyu Üniversite Korosu ile takviye etmiştik. Sonra 52 de ben konservatuara öğretmen olarak tâyin edildim. Mesut Bey de aynı zamanda konservatuarda folklor öğretmenliği yapıyordu. 53 yılında Refik Fersan'ın hastalanmasıyla icra heyeti şefliğine getirildim. O zamanlar, bir pazar orkestra Cemal Reşit idaresinde konser veriyor, bir pazar da konservatuar icra heyetini ben idare ediyordum. Bugünkü Sheraton Otel'i'nin bulunduğu yerde... O dönemde, radyo çok mühim bugünün televizyonu gibi ve konserler radyodan canlı olarak yayınlanıyor. O ara nedense, dönemin iktidarının İstanbul Radyosu'ndan bâzi şikâyetleri olmuş. Adnan Menderes'in de o günlerde basınla arası çok iyi. Bedii Faik ve Şevket Rado ile birlikte yemek yerlerken İstanbul Radyosu'ndan şikâyet ediyor. Onun üzerine her ikisi de beni şahsen hiç tanımadıkları, sadece gıyaben bildikleri halde "Böyle bir genç var, program ona emanet edilsin " deniyor. Ben ise bir yandan röntgen ihtisası, bir yandan öğretmenlik yaparken, bir yandan da icra heyetini idare ediyordum. Başlangıçta Mesut Bey biraz çekingen davrandı. Müzik yayınları şefi olarak da Cevdet Çağla var. Ancak benim Mesut Cemil ve Cevdet Çağla Beyleri üzecek bir davranışta bulunmam mümkün değildi.

-Hangi pozisyonla gittiniz?

-Tonmayster kadrosunda ama radyonun müzik yayınları tamamen bana bırakılıyor. İki büyük ismin arasında, tahmin edebileceğiniz gibi son derece güç bir durum. Onlara hiçbir şey hissettirmeksizin saygılı bir tavırla müzik yayınlarını üzerime aldım. O dönemin iktidarıyla da münasebetlerimiz çok olumlu geliştirdi. Mükerrrem Sarol olsun diğer vekiller olsun bana çok yakın davrandılar. Zamanla, sırasıyla müzik yayınları şefi, Radyo müdür yardımcısı ve 1955 yılında da Mesut Cemil Bey'in Bağdat'a gidişiyle Radyo müdür vekili oldum. Memuriyet kıdemim ve yaşım yeterli olmadığından radyo müdürlüğü kadrosuna tâyinim yapılamadı. Müzik yayınları şefliği kadrosunda hem müzik yayınlarını yürütüyor hem de Radyo müdürlüğünü ifâ ediyordum. Mesut Bey müzik yayınları konusunda her şeyi bana bırakırdı. 52'den 63'e kadar beraberdik, aradaki Bağdat seyahati hariç... Bu bakımdan Mesut Bey'in üzerimdeki rolü çok büyük olmuştur. Bir gün Belediye Gazinosu'nda Konservatuar icra heyeti konserini idare ettikten sonra birlikte İstanbul Radyosu'na dönmüştük. Konser çok başarılı geçmiş, dinleyiciler kapılara kadar ayakta, kendisi de bu sonuçtan memnun bana şunları söyledi: "Doktorum, koroyu Türkiye'de ilk defa ben kurdum. Ama o kadar bahtıyarım ki bu konuda senin gibi bir halefim çıktı. Allah sana da göstereyim." Bu arada günlük tutmadığım için

çok pişman olduğumu söylemeliyim.

Belediye Gazinosu'nda idare ettiğim konserlerde perküsyon aleti yoktu. Cemil Bey bu konuda da aynen şunları söyledi.: "Doktorcuğum ben de perküsyon sazını kullanmıyorum ne kadar iyi oluyor. Buraya gelmeden önce acaba hata mı ediyorum diye birkaç seansta kudüm kullanmak istedim ama sonradan yine vazgeçtim." Radyonun hiçbir yayınında darbuka, def vs yer almamıştır. Toplulukta olduğu gibi soloları da söylüyorum. Tabii siz o döneme yetişmediniz bilmezsiniz. Mesut Bey'in ilk unison koro ile yaptığı 35'li yıllardaki plaklarda kudüm vardır ama Ankara Radyosu'nda hiçbir yayınında perküsyon aleti kullanmamıştır. Herkesin fikri kendisine göre muhtemeldir, saygı da duyuyorum ama bizim musikimizde ud, tambur, kanun gibi hem melodi çalan hem perküsyon görevi yapan sazlar varken ayrı bir perküsyona, hele metronom gibi devamlı bir perküsyona bence hiçbir zaman ihtiyaç yok. Bunu ben musikiden çıkarıp bir tarafa atmış da değilim. Bakın Münir Nurettin'in Saray Sineması'nda çok sayıda konseri olmuştur. Belki yüzlerce... Onu aramızda görenler dinleyenler vardır, neden Münir Bey kullanmamıştır. Kendisinden elimizde iki yüz elli plak var, hiç birinde perküsyon sazı yok.

Nevzad Bey zihnindeki suali sormaya meydan vermeden cevaplamıştı. Bu, senelerdir idare ettiği koroya karşı çıkanların, lüzumsuz derecede çok tartıştığı ama bence üstünde bu kadar durulmaya değmeyecek bir meseleydi. Şahsen perküsyon sazını çok seven ve bilhassa tasavvuf musikisiyle favkalâde bağdaştıran biri olarak Nevzad Bey'in korosunun konserlerini hiçbir eksiklik hissetmeden zevkle dinliyorum. Bu mesele bana bir bardak suda kopartılan bir fırtına ve kısır bir münakaşa gibi geliyordu. Tasavvuf musikisinde perküsyon sazlarının farklı bir yer işgal edip etmediğini sordum ve şu cevabı aldım:

- Efendim tasavvuf musikisinde yeri var. O zaman biz de kullanıyoruz. Çünkü dinî musikide hele hele Mevlevî musikisinde kudüm ve ney iki önemli saz olarak bulunmakta... Hattâ kudüm-ü şerif diye ayrı bir kutsiyet de ilâve etmişler saza.. Orada sema denen ilâhi bir raksın, bir hareketin icra vasıtası olmak var. Diğer sazlar, Mevlevî musikisine sonradan girmiştir. Başlangıçta sadece kudüm ve neyden ibaretti. Ama ben demiyorum ki herkes benim yaptığım gibi yapsın. Fakat bana bu kadar hücum etmelerinin de mânâsı yok. Düşünün ki o dönemlerde radyolarda fasıllarda bile def, darbuka yoktu.

Nevzat Bey bir kere daha zihninden geçirip de sözünü kesmemek için sordduğum sualin cevabını kendiliğinden vermişti. Zira tam o sırada fasıllarda da mı perküsyon kullanılmıyordu diye düşünüyordum. Nedense pek sevmediğim ve bana bi-

raz gürültülü gelen fasıl musikisinde ritm sazların sesi fazlaca ön plana çıkıyordu. Nevzat Bey her zamanki sâkin, kavgayı sevmeyen bir insan olduğunu hissettiren ağır ses tonuyla sözlerine devam etti.

-Hattâ kesin olarak söyleyeyim İstanbul Radyosu'nda da yoktu. Bakın bir kanunu bir udu duyamıyorsunuz o kadar fazla şingır şingır oluyor ki... Bir musikiyi metronoma bağlanmış gibi dinlemek son derece yakışıksız bence. Bakın batıda orkestrada perküsyon sazı devamlı olarak değil ancak bir ifade unsuru olarak kullanılıyor. Senfonik orkestralarda âlâsı var ama her zaman duyuyor musunuz? Bir de eskiden, şef olmadığı için ser hânendenin elinde def bir başlama, idare etme vâsıtasıydı. Ama bugün o dönem geçti. Sonra ben bu konuda tek başına da değilim. 38 ile 50 arası Ankara Radyosu ve 50'den sonra bizim dönemimizde de kullanılmadı. Benden sonra Cüneyt Orhon geldi, o da kullanmadı fakat daha sonra plak sanayii ve gazino musikisinin radyoya egemen olmasıyla artık bugün o hale geldi ki darbukasız ve defsiz bir solistin neşriyat yapması mümkün değil.

Hâsılı Mesut Cemil çok vasıflı bir insandı, çok iyi yazardı. Birkaç dil bilirdi, eski edebiyata vâkıftı. Radyonun bütün kademelerinde başarıyla yer almış, spikerlikten radyo müdürlüğüne kadar yükselmişti. Ben yirminci asırda çığır açan üç büyük icracı tanıyorum. Biri Tanburi Cemil ki Türk musikisinde yalnız tanbur değil bütün sazların nasıl çalınması gerektiği konusunda çığır sahibidir. İkincisi Münir Nurettin Bey... Münir Nurettin Bey solo icrasına bir başka hava ve üslup getirmiştir. Bu işin nasıl yapılacağını gösterip hepsinin hocası olmuştur. Mesut Cemil ise toplu icra nasıl olur, bir koro nasıl teşekkül eder, toplu musiki nasıl yapılır, bunun önderliğini yapmıştır.

Ibnülemin Mahmut Kemal Bey'e gelince: 1943'de İstanbul'a gelişimin aşığı yukarı birinci ayında, bir arkadaşım vasıtasıyla keman çalarak o meclise girmiştim. Hemen hemen vefatına kadar , pazartesi akşamları bu meclislere devam ettim. Orası bir akademi gibiydi. Edebiyat, tarih, kültür sohbetlerinden başka, fıkralar anlatılır, çok zarifâne şakalar yapılır ayrıca musiki de icra edilirdi.

-Keşke bir teyp olsaydı da konuşulanlar zaptedilebilseydi...

-Efendim, Kâzım İsmail'in evinde yapılan bir toplantıda masanın altına gizlice teyp yerleştirilmişti de kıyamet kopmuştu. Böyle bir şeye asla müsaade si yoktu. Orası benim için musikiden çok, kafa restorasyonumuzun yapıldığı, akademik bir merkez gibiydi. Beni de çok severdi rahmetli... Mesela onun vasıtasıyla Ebul Ulâ Mardin'i tanıdım. Necmettin Molla gibi Abdülhamit za-

manında Adliye Nâzirliği yapmış bir zâtı tanıdım. Daha niceleri... Taha Toros da bu toplantıların müdavimlerindendi ve düzenli not tutmuştu. Sanırım bunları bastırmak da istiyordu. O zaman Ticaret Bakanlığı müfettişiydi fakat İstanbul'a düzenli gelirdi, üstad ona çok yakınlık gösterirdi. İbnülemin Mahmut Kemal Bey, yazdıkları zevkle okunan bir zattı. Mesela geçen sene Bodrum'a giderken "Son Sadrazamlar" fasiküllerini yanımda götürdüm. Üç ayda her gün yirmi otuz sayfa okuyarak son derece istifade ettim.

DEVLETİN ORKESTRASI, OPERASI VAR AMA TÜRK MÜZİĞİ KOROSU YOK

-Böyle bir koro kurmak nereden aklınıza geldi ve karşılaştığınız zorluklar neler oldu ?

-Ben esasında İstanbul Belediye Konservatuarı icra heyetindeyken bir hareket başlattım ve onun odak noktasında oldum. Bu, aynı zamanda gazinolar da çalışanların konservatuardan uzaklaşması, yerine mezun ettiğimiz gençlerin alınması hamlesiydi. Fakat bunda muvaffak olamadık. Çünkü bu kararı veren heyetten üç büyük müzisyen "Rücu ediyoruz" dediler ve vazgeçtiler ki bunların içinde Mesut Cemil, Refik Fersan ve Veli Kanık gibi büyüklerimiz vardı. Gelen tazyike dayanamadılar, halbuki musikinın vakarı yönünden dayanmaları lâzımdı. Karar bir yıl kadar tatbik edilebildi. Şehir Meclisi üyelerine yapılan politik etkiler sonunda, aksine karar alınınca bu arkadaşlar konservatuara döndüler. Bunun üzerine, ben, Sadi Işıl ve İzzettin Ökte ayrıldık. Ben konservatuarı tamamen bırakarak bütün gücümü radyoya vermiştim. Sonra radyodan ayrılp 58 yılında tekrar öğretmen olarak konservatuara dönünce yavaş yavaş "Devletin, patenti altında tiyatrosu var, operası var, orkestrası var ama Türk musikisine âit hiçbir kuruluşu yok" diye düşünmeye başladım. Bu fikir yavaş yavaş kafamda yeşermeye başladı. O aralık Yılmaz Öztuna ile arkadaşlığım başlamıştı. Ona da bu fikrimi açtım. Kendisi 69 seçimlerinde Ankara'ya milletvekili olarak gitti. Ama daha evvel bin temel eser komisyonuna seçilmişti. Musiki konusunda beni tavsiye etmiş ve ben de bu komisyona dahil olunca Ankara'ya sık sık gidip gelmeye başladım. O aralık Milli Eğitim Bakanlığı Adalet Partisinden İlhami Ertem'di. Maarif Bakanlığı'na bağlı bir Türk Musikisi Araştırma ve Değerlendirme Komisyonu kurduk. Bu, devlet nezdinde, Türk musikisiyle ilgili ilk resmi kuruluştur. Bu heyet, notalar ve bir iki kitap yayınlayabildi. Sonra iktidar değişince lağvedildi. O sıralar radyo korosunu idare ediyor bir yandan da konser sahnesine atlamak istiyordum. Arkadaşlarımla Kenter tiyatrosunda üç dört konser yaptık. Ve o konserler basında çok

ilgi topladı. Ergun Göze Bey, Kabaklı, Rauf Tamer, Necmettin Hacıeminoğlu yazılar yazdılar. Sonra bizi Kadınlar Birliği Ankara'ya davet etti orada da birkaç konser verdik. Tabii Ankara da susamış İstanbul da susamış. Çok rağbet gördü. Bu konserlerle kamuoyunu biraz hazırlamaya çalıştım. O aralık Rusya ile bir kültür anlaşması hazırlanıyor. Ecevit, "Nevzad Atlığ korosunu bulungitsin" diyor. Ankara'ya gittiğimde müsteşar ile görüştüm. Dedim ki: "Efendim benim elimde hiçbir şey yok. Arkadaşlarım hatır için bu seyahatlere iştirak ediyorlar. Bir kısmı radyoda, bir kısmı konservatuarda görevli. Bakın devletin operası var, orkestrası var rahat rahat gönderiyorsunuz. Niçin Türk Musikisinde aynı şey yapılmasın? Bu çok büyük bir ihtiyaç." Bu sözler Ecevit'e kadar gitmiş ama bir netice çıkmadı. Gene de şartları zorlamak lâzımdı. Yılmaz'ın 69 dan sonra milletvekili olmasıyla Demirel'e yakınlığı, Devlet Planlamaya bunu kabul ettirmesi ve o ara Rıfki Danışman'ın Kültür Bakanı, Emin Bilgiç gibi fevkalade bir insanın müsteşar oluşu ile-o ne müstesna insandı - hava oluşmaya başladı. Demirel'in kat'ii tâlimatıyla 75 yılında Kültür Bakanlığına bağlı olarak Devlet Korosu, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak da Türk Musikisi Devlet Konservatuarı kuruldu. Ali Naili Erdem'in konservatuvarın kurulmasında çok büyük emeği geçmiştir. Bir de Ayvaz Gökdemir ve müsteşar Nihat Bey'in gayretlerini göz ardı etmemek gerekir. Devlet Personel Dairesi'nde de Hikmet Büyüklimanlı bütün işlerimizi kolaylıkla halletmişti. Ama her zaman söyleyim, bilhassa Yılmaz Öztuna'nın gayretleri olmasaydı bu iş herhalde çok zor olurdu. Bu arkadaşımız Ankara'da kimsenin düşünemeyeceği şekilde ilgi ve kararlılık göstermiştir.

-Yurtdışında konser verdiniz mi?

-Birkaç defa Mısır, Tunus, Cezayir ve Almanya'ya gittik. Fransa ve Kıbrıs'a da gittik.

-Ben şunu merak ediyorum. Yabancıların Türk musikisi karşısındaki reaksiyonu nasıl oluyor?

-Efendim hiç mübalağa etmeden söylemek istiyorum. Almanya'da Tübingen şehrinde konser veriyoruz. O konserimiz Tübingen festivalinin kapanış konseriydi ve üniversite salonunda yapılıyor. Konsere orada müzik eğitimi yapan gençler de gelecek. Ben davet sahibine dedim ki, "Üniversite ile konuşun öğleden sonra onlara ufak bir sunuşda bulunarak sazlarımızı tanıtalım, musiki hakkında soracakları varsa cevap verelim. "Hakikaten faydalı oldu. Başlarında profesörleriyle birlikte geldiler. İki saat kadar her saz taksim yaptı. Sazlar hakkında bilgi verildi. Biz koroyla birkaç eser okuduk. Sonra akşam kon-

ser saati geldi. O profesör, gelen misafirlere hitab etmek istediğini söyledi. Salon tıklım tıklım dolu, yarısından fazlası Alman ve söyledikleri bir tercüman tarafından Türkçe'ye tercüme ediliyor. Sözlerini şöyle bağladı: "Burada size yabancı gelecek tek sesli bir musiki dinleyeceksiniz. Sazları da değişik. Şunu unutmayın ki bu dinleyeceğiniz, bir büyük medeniyetin bir büyük sanatıdır. Ona göre hüküm verin ve ona göre dinleyin." Biz izahlı bir şekilde Abdülkadir Merâî'den başlayarak son asra geldik. Beş altı bis parçası yapmadan konser bitmemişti. Sonra Strasbourg'da verdiğimiz konserde de aynı programı uyguladık. Oradaki Fransızların Türk gazetecilerine verdiği röportajlarda "Biz Türk musikisinin bu derece huzur veren bir musiki olduğunu düşünemiyorduk. Böylesini ne gördük ne dinledik." ifadeleri vardı.

Kahire'de de Mehmet Ali Paşa Camii'nin avlusunda kordiplomatığın de dinleyiciler arasında bulunduğu bir konser verdik. Bu konser de gerçekten koronun önemli başarıları arasındadır.

YILLARCA YANLIŞ BİR KANAAT BESLENDİ

-Geçen gün müzik öğretmenliği yapan bir arkadaşımla görüştüm. Bana ilköğretim çocuklarına ders verdiğini ve bu yaştaki çocukların hançeresi müsait olmadığı için Türk müziğini kesinlikle öğretmediklerini söyledi. Bu tez sizce doğru mu?

-Hayır bence doğru değil efendim. Şimdi bakın, Dede Efendi ilk şöhretini ilk mektepte ilâhici başı olmasıyla yapıyor. Yedi sekiz yaşında çocuk. Yabancı televizyonlarda seyrediyoruz. Kiliselerde çocuk koroları var. On üç on dört yaştaki çocuklar o müziği okuyorlar da bizim çocuklarımıza niçin kendi müzik sahamızda eğitim verilmesin? Yıllarca yanlış bir kanaat beslendi. Çocuk şarkısı yalnızca batı müziği sistemi ve batı müziği enstrümanlarıyla olur gibi... Ama bu, aşağı yukarı seksenli yıllardan itibaren çok değişti. Alaaddin Yavaşca, Necdet Varol, Selahattin İçli, Erol Sayan çok başarılı çocuk şarkıları bestediler. Üstelik bizim makamlarla..Ve çocuk koroları da rahat rahat okudu. Bizim konservatuardan mezun olup bazı okullarda müzik öğretmeni olarak görev yapan gençlerimiz çok iyi biliyorum ki bize kadar gelip bu çocuk şarkılarının notalarını alıp götürüyorlar ve talebelerine öğretiyorlar. Bu tamamen okulun zihniyetine bağlı yoksa bizim musiki sistemimiz son derece tabii bir sistemdir. İnsan hançeresine en uygun sistem olduğu rahatlıkla söylenebilir. Yalnız eskiden beri süregelen müfredat tamamen batı müziğine dönüktür. Son otuz yıldan beri bazı müzik kitaplarında makamlar ve bestekârlar hakkındaki ufak tefek bilgiler var. Yani yavaş yavaş bu görüş değişmeye başladı. Esâ-

sında bu biraz bağınazca bir tutum. Sanat sanattır. Ne batı musikisini kötülermenin bir mânâsı var ne de bizim musikimizi bir başkasının kötülemesi doğru... Esasında bunların birbirine daha yakın, birbirinin daha içinde olmasında yarar var. Keşke konservatuarlar bir çatı altında toplansa da birbirlerinden karşılıklı alışveriş yapsalar... Bakın bizim batı müziği konservatuarlarında Türk müziği ile ilgili hiçbir bilgi verilmez. Ama bizim Türk Müziği konservatuarlarında böyle bağınaz bir tutum yok. Biz ileri solfej de okutuyoruz, armoni de okutuyoruz. Ama herhalde bu dönem de geçecek zira dünya üzerinde yavaş yavaş geleneksel müziklere doğru bir dönüş, bir arayış var. Etnomüzikoloji ile uğraşan çok sayıda kuruluş var. Kaldı ki bizim musikimiz, bütün gelişimini tek ses üzere yapmış ve bir oktavı yirmi dört gayri müsavi parçaya bölerek zengin aralıkları olan makami yapıya sahip bir musiki...

-Klasik Türk Musikisinde en kuvvetli bulduğunuz devre hangisi ve en sevdiğiniz bestekârlar kimler?

- Şurası gerçek ki en önemli devir Üçüncü Selim dönemi... Üçüncü Selim, müzisyenlere her türlü imkânı sağlamış, kendisi de büyük bir müzisyen... Elli senelik bir dönem, etkilerini günümüze kadar sürdürebilmiş. Dilhayat Hanım, Küçük Mehmet Ağa, Sadullah Ağa, Şakir Ağa... Dede Efendi ise o devrin çok genç bestekârı... Ben onu musikimizin sembolü olarak görüyorum.. Çünkü elimizde çok eseri var. Musikimizde kullanmadık beste formu bırakmamış. Yedi tane Mevlevî âyini bestelemiş. Kâr, beste, ağır semâi, yürük semâi, değişik şarkılar hattâ köçekçelere varıncaya kadar eserleri var. O, bence musikimizin gerçek dâhisi.

Aklıma hemen bu sözleri destekler mâhiyetteki şu güzel satırlar geldi ki zikretmeden geçmek yazık olacaktı : Osmanlı medeniyetinin bir diziyeye geçirmiş olduğu şiir, musiki ve tasavvuf terbiyesinin kazanında kaynayıp pişen Dede'nin sanatı, makamlardan işlediği bu mozaik sesler, lâhuti olduğu kadar da beşeri bir zafer bir ganimet idi.

Şurası dikkate değer ki bir inkıraz asrında bu sırlı ve ihtişamlı sanat, nasıl oluyordu da, hâlâ en verimli en parlak devrini yaşıyordu? Belki de Dede'nin duyup duyurduğu sesler, dış dünyanın düzensizliklerinin, ızdırap ve hezimetlerinin üstüne çıkmış bir iklimin, derviş gönlünün sesleri idi.¹

¹ Boğaziçinde Tarih, Sâmîha Ayverdi, s.198, 1966.

MÜSİKİ MAALESEF TİCARET VÂSİTASI OLDU

-Genç kabiliyetleri gerek ses gerek sazda nasıl buluyorsunuz.?

-Sazda kendini ispatlamış, gösterebilme imkânına kavuşmuş isimlerimiz çok. Fakat seslerde aynı şeyi söylemek mümkün değil. Çok kabiliyetli gençlerimiz olmakla birlikte kendilerini geniş kitleye tanıtmaya imkânını bulamıyorlar. Niye bulamıyorlar diyeceksiniz. Eskiden solistleri ya plak sanayii meşhur ediyordu ya radyolar. Şimdi iş ticarete döküldüğü için o saha bizim dışımızda kaldı. Maalesef musiki, gelişen teknoloji sayesinde ticaret vasıtası oldu. Yani halkın zevki nasıl istismar edilir diye düşünülüyor ve o çeşit plaklar yapılıyor. Birkaçı müstesna... Radyolara gelince son yirmi yıldan beri kanaatimce solistlik müessesesi radyoda ve televizyonda ihmal ediliyor. Şöyle ki: Bir soliste yer veriliyor ama topluluk içinde o solist ya bir şarkı okuyabiliyor ya iki şarkı. Belki onu da okuyamıyor çünkü sıra gelmiyor. Onun da arkasında vokal filan yapılıyor. Solist vasıflarını tam mânâsıyla gösterebilmesi için en az yarım saat veya kırk beş dakikalık konser vermesi lâzım... Çalışarak kendini geliştirecek ve o seviyeyi kendisine hedef ittihaz edecek. Böyle bir imkân bulamıyor. Diğer toplulukların sahne konserlerinde de o imkân fazla olmuyor zaten ancak beş yüz, yedi yüz bilemediniz bin kişi dinliyor. Bir tek misal olarak bizim devlet korosundan Münip Utandı çıkabilmiştir. Çok güzel bir ses ama Münip Utandı bugün TRT radyo ve televizyonlarında yer almıyor. Niçin almasın? Diğer özel televizyonlar zaten vermiyor. Yani dinleyiciye etki edebilecek imkânlardan klasik musikiyle uğraşan icracılarımız mahrum. Eskiden böyle değildi. Mesela Alaattin Yavaşca ve birçok sanatkarın ortaya çıkmasında radyo çok önemli rol oynamıştır. Çünkü ayda dört defa yarım saatlik soloları vardı. Günleri ve saatleri belli olduğu için dinleyici "Şu gün şu saatte Alaattin Yavaşca'yı dinleyeceğim" diyebiliyordu. Tabii onlar da kendilerini gösterme imkânı buluyorlardı. Şimdi radyo da ikinci planda kaldığı için gençler güzel sesli olsalar dahi hizmetlerini başka sahaya kaydırıyorlar. O bakımdan ses yönünden fazla sıçramalara şahit olamıyoruz. O çocuklara çok geniş imkân verilse hepsi birer büyük isim olabilir. Bir aralık bazı sazların artık musikimizden elini çektiğini düşünüyordum. Mesela bir Yorgo Bacanos vefat ettikten sonra ud artık hemen hemen yoktu ve gazinoda çalışan bir iki ismi radyonun korosunda idare ettiğim ekibe almıştım. Mesela Devlet korosunu kurduğum zaman ud yoktu, Coşkun Sabah'a çaldırdım. Talebemdi ama istediğim gibi çalışıyordu sonra gazinoya geçince ayrıldı.

Bu sözler beni çok şaşırtmıştı. Yıllardır arabesk müziğin sevilen icracılarından olarak bildiğim bir ismin Nevzat Bey'in korosunda yer almasını hayretle karşılamıştım. Bu hayretimi sözlerime de yansıtmış olacağım ki kendisi şöyle devam etti.

-Çok güzel çalışıyordu. Başladığı zaman gerçekten çok iyiydi ama sonradan tamamen gazinoya döndü. Tabii o zaman hemen devlet konservatuvarı imdadımıza yetişti. Bakın kaç kişi var orada. Beş tane kemençe var, eskiden beş kemençeyi yan yana göremezdik. Kaç tane neyzen var, kaç tane ud var, kanunlar öyle hepsi sanatlarında üst seviyeye çıkmış icracılar.

Bu sözler bana Dâr-ül Elhan'ın kapatıldığı ve kanaatimce Türkiye tarihinin kendi musıkimiz açısından en yanlış ve talihsiz kararının alındığı o hazin devreyi hatırlattı. Belki geçmişin o tatsız hâtıralarını tazelemek hoş olmayacaktı ama sadece büyüklerimden duyduğum o günleri bir de kendisinden dinlemek benim için çok mühimdi. İşte bu düşüncelerle kendisine o günleri ve sonralarını sordum.

- 1927 ye kadar Türk Müziği ve Batı Müziği bölümü hâlinde devam eden Dâr'ül Elhan o sene İstanbul Belediye Konservatuvarı haline dönüştürülüyor ve Türk müziği kaldırılıyor. 1943 de Hüseyin Saadettin Bey oraya başkan olarak gelince sadece nazariyat bölümü halinde Türk Musikisi eğitimi yapılmaya başlanıyor. Yani Hüseyin Saadettin Arel ancak bu bölümü koydurabiliyor.. Şu kat'i olarak söylenebilir. 1927 den 75-76 yıllarına kadar musiki devlet himayesinden mahrum. O dönemlerde hele 30 ve 40 lı yıllarda musiki gazinolara sığınmış.

-Sanırım o zaman gazinolar da şimdiki gibi değildi, daha seviyeliydi.

-Evet ama gene de hoş bir durum değildi. Neticede içkili gazino ve "meyhane musikisi" tâbiri maalesef böyle çıkmış.. Ankara Radyosu 38 den sonra bir devlet kuruluşu olarak var ama ben bununla musıkimizin devlet himayesine alındığını kabul etmiyorum... İstanbul'da ve memleketin büyük şehirlerinde musiki cemiyetleri var. Onlar gerçekten bu musikinin dinamikleri olarak sahip çıkmışlar. Yani o cemiyetlerin çok önemli rolü var. Sonra 43-44 de kurulan Üniversite korusu var. Ercüment Berker kurdu 48 e kadar o götürdü, 48 de onun ayrılmasıyla dağılır gibi olmuştu ben toparladım, 58 e kadar götürdüm o tarihten sonra arkadaşımız olan Süheyla Altmışdört devraldı. Hâlâ da yorulmadan usanmadan çalıştınıp duruyor. Bugün Türkiye'nin hiçbir üniversitesi yok ki Türk Musikisi ile uğraşan bir kuruluşu veya korusu bulunmasın. Üniversite korusu bir başlangıç, bir nüve halindeydi dalga dalga her tarafa yayıldı.

BATIDA CAFE CHANTANT'DA OKUYAN BİR KİMSE DEVLET OPERASINDA SOLİSTLİK YAPAMAZ

-Demek bütün o yasaklama ve engellemeler milletimizin içindeki sevgiyi öldürememiş.

-Efendim, önce millet, halk kendi musıkisine sahip çıktı. Daha sonra da devlet mecburen sahiplendi. Yani o akımın karşısında devlet artık

duramayacaktı. Nitekim duramadığı dönemde koro ve konservatuarlar kuruldu. Devletin bu konuda verdiği imkânlar bugün gerçekten hudutsuz. Birçok sanatkâra iş sahası yaratıldı, bir çok koro kuruldu. Ama bir şey var ki devlet verdiği bu imkânlarda gerçekçi bir murakabe ve yönlendirme yapamıyor. Kültür Bakanlığı için konuşuyorum Şimdi Kültür Bakanlığına yakışır mı gazinoda çalışan bir çok şarkıcıyı o korolara solist sanatçı olarak almak? Bu mu müzik politikası? Batıda Cafe Chantant'da okuyan bir kimse devlet operasında solistlik yapıyor mu?

Devlet kurumlarını kastediyorum, batı müziği ve Türk müziğine verilen imkânlar aynı mı?

-Bence ikisine verilen imkânlar da aynı. Maddi imkân kastediliyorsa o bakımdan hiçbir fark yok. Mühim olan imkânları hakederek ona layık biçimde davranmaktır. Mesela Kültür Bakanlığı Edirne'de Roman vatandaşlardan ekip kurmuş. Böyle rezalet olur mu efendim? Olacak şey mi bu? Bu bakanlığın işi mi? Onun için yönlendirme yok diyorum. Türkiye'de sanat ortamının -bunu tabii yalnız Türk müziği, batı müziği, hafif müzik v.s diye ayırmıyorum, genelleme yaparak söylüyorum- Kültür Bakanlığı, TRT ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın koordinasyon içinde çalışması lâzım. Türkiye'nin kültür politikası henüz belli değil.

Çay molası ve birkaç hoşbeşten sonra söz geldi gene musikiye dayandı. Ben her sene düzenlediğimiz konserlerde çektiğimiz seyirci sıkıntısından söz ettim. Nevzat Bey hemen tamamladı:

-950'li yıllarda verdiğimiz konserlerde salon merdivenlere kadar dolardı. Ankara'dan İzmir'den uçakla gelen dinleyicilerimiz olurdu. Bizim musikimiz İstanbul musikisidir. Eski İstanbul'unun, musikiyle mutlaka uzaktan yakından ünsiyeti vardı. 40'lı 50'li yıllarda Ankara ve İstanbul Radyosu'nun bunda rolü çok büyük oldu. Yapılan yayınlarla herkes Dede'yi, Hacı Arif Bey'i tanıır hale gelmişti. Çünkü repertuar özenle seçiliyordu.. Saadettin Kaynak'ın şarkısını bile bir programa ancak bir tane koyabiliydik. Hattâ bir bakıma gazinolar da öyleydi. Mualla Gökçay'ın Tab'i'nin hüseyini yürük semâisini icra ettiğini hatırlıyorum. Perihan Altındağ Kâr-ı Nev ile programına başlardı. Diğerleri de öyle. Çünkü dinleyici öyle istiyordu. Bu, karşılıklı anlayışın bir neticesiydi.

-Efendim galiba her alanda bir yozlaşma söz konusu..

-Bakınız benim İstanbul'da tanıdığım musikişinaslar arasında ayakkabı tamirciliği yapan bir işçi vardı. Mükemmel tanbur çalardı, o hafta biriktirdiği parasıyla da Faize Ergin'den tanbur dersi alırdı. Gene Beyoğlu'nda bir esnaf biliyorum o da Faize Ergin'e derse giderdi. Musiki, işçisinden memuruna,

bürokratına her toplumun her kademesine dalga dalga yayılmıştı. Çok iyi hatırlıyorum, kundura boyayan çocuk, derdimi ummana döktüm şarkısını mırıldanırdı. Evde iş yapan kadın kezâ. Çünkü radyodan devamlı bunları duyuyordu. Şimdi ise iş tamamen tersine döndü. Bir tesbitimi daha söylemek isterim. Eskiden radyo haricindeki icracılar, radyoyu taklit etmeye çalışırlardı. Şimdi ise radyo ve televizyonlar, İMÇ çarşısında yapılan plaklardaki icrayı televizyon ve radyoya getirdiler.

Zaman ilerliyor ama bahisler tükenmiyordu. İçimde bir yara olan, çocuklarımıza Türk müziğini sevdirmeme meselesini ve bu yolda neler yapılabileceğini kendisine sordum. Cevap basitti. Ona göre bunun yolu, iyi icra edilmiş gerçek müziği daha çok dinlemek ve dinletmekten geçiyordu. Ama maalesef yıkmanın yapmaktan daha kolay olduğu bir dünyada ve seviyesizin seviyeliye galebe çaldığı memleketimizde bu basit reçeteyi tatbik etmek imkânsız başarmak gibiydi. Nesiller "Mâni oluyor hâlimi takrîre hicâbım" ı terennüm ederken seneler sonra kulaklar "Bandıra bandıra ye beni" gibi bayağı ifadelere alışıp özlediği İstanbul musikisini devletin radyo kanallarında dahi zorlukla bulur olmuştı. O müzik ki Almanya'daki bir konser salonunun, Türklere karşı peşin hükümleri olduğu her halinden anlaşılan görevlisini dahi eserleri dinledikten sonra tamamen değiştirmemiş miydi? Öyle ki konser başlamadan önce koro elemanlarını yüz ifadesi ve hareketleriyle âdetâ döven bu korkunç görünüşlü adam program bittikten sonra kopan alkış ile birlikte tekrar sahneye gelmeleri için Nevzad Bey'i perde arkasından âdetâ içeriye itmekteydi. Biraz önceki tehditkâr bakışların yerini ise artık takdir ifadesi almıştı. Bu hatırayı da tazeledikten sonra kendisini daha fazla yormak doğru olmayacaktı. Saatlerdir sorularına bıkıp usanmadan cevap veren değerli hocamız ve kusursuz bir ev sahibesi olan zevcesi Vedia Hanımefendi'ye teşekkür ederek yanlarından ayrıldım.

Birkaç hafta sonra teyp kaydını deşifre ederek tekrar ziyaretlerine gittiğimde her zamanki tevazu ve kibarlıkları ile metni satır satır okuyarak toparlamama yardımcı oldukları gibi bâzı ifadeleri gereksiz görerek çıkarttılar. Kendisinin mütevazı ve beyefendi kişiliğinin bir parçası olduğunu düşündüğüm bu müdahaleye istemeyerek de olsa uymayı musiki ve kültür hayatımıza yıllarca hizmeti geçmiş bu değerli müzikologumuza karşı duyduğum minnet ve hürmet hissimin bir gereği olarak görüyorum. Kendisi her ne kadar dile getirmek istemese de Türk Musikisi'ni devlet çatısı altına sokmak gibi bir misyonu gerçekleştiren insan olarak hizmeti tartışılmazdır ve unutulmayacaktır.

Şarkı Söyle Bana, Gözlerimi Al...

Şahin UÇAR

“Gannî lî ve huz aynâyî...” Ümmü Külsüm

I

Sonsuzluğun ufkundaki kuşlar
Her sırı bilir, vakti bilirler
Yağmur kokusundan mıdır onlar?
Onlar ki gelir, gerçek olurlar
Teşbihteki bir sır gibi düşler
Kalbin dilidir, kalbe gelirler

Bak kalbine yalnız gezen avcı
Gönlündeki dağlar gibi yalnız
Sonsuz göğün ufkundaki dağlar
Andıkça geçen demleri ağlar
Sonsuzluğun ufkundaki kuşlar

"Kuşlar mıdır onlar ki her akşam
Âlemlerimizden sefer eyler?"

II

Bir kuş kanat açtı; adı aşktır
Göklerde kanat sesleri kuşlar
Ses var ki ışıktır; göge mahsus
Söz var ki gönüllerde ışıktır
Ey özge sedâ; nûr-i semâvat
Yâdimda kalan yankıdır efsus!

Kuşlarla gelir öfkeli rüzgâr
Sonsuz göğün ardındaki sırlar
Birdenbire çarpıntısı kalbin
Sessizce fısıldar kederinden
Bir nehr-i mükedder gibi heyhat
Kalplerde akan güçlü nehirler

III

Aktıkça akar kalbe nehirler
Deryâyı görür nehri görenler
Dünyâda ve ahrette nehirler
Her sırâ erer, nehre erenler
Dağlarda şiir çağlayan ırmak
Kuşlarla, bulutlarla ve rüzgâr
Kuşlarla gezen bu deli rüzgâr
Bir sâf şiir, bir şarkı ancak
Ağlarsa gözüm şarkılar ağlar
Dil-beste gönül bestelerinden

IV

Tâ kalbime gir, söyle derinden
Al gözlerimi, şarkıyı söyle!
Kan sızdırarak sanki şakaktan
Kan doldu gönül kâsesi, söyle!
Bir şarkı oku; gözlerimi al!

Kuşlar ki gelir kanlı ufuktan
Bahsettiler aşkın kederinden:
Derler ki, dilin mahremi yoktur
Kalp yalnız bir avcı çocuk var...
Bir şarkı oku; gözlerimi al!

Derler ki; dilin mahremi yoktur
Kalplerdeki esrârı bilirler
"Aynılıktan şerha şerha bir yürek
İsterim ki şerh edem aşk derdimi"(*)
Dost böyle dedi: "aşk ile söyle!"
Bir şarkı oku; gözlerimi al...

(*) "Sîne hâhem şerha şerha ez firak
Tâ begüyem şerh-i derd-i iştîyak" Hz. Mevlânâ'dan.

Sâmiha Ayverdi'nin Mektupları

İsmet BİNARK

*Mutasavvıf, Mütefekkir ve Mürebbî Sâmiha Ayverdi ve Neşredilen Mektupları Hakkında**

Sâmiha Ayverdi'nin Değerli Dostları,
Cümlemenizi hürmetlerimle selâmlıyorum...

Türk milletinin son dönem îmân, fikir ve kültür hayatında mühim bir yeri olan, mutasavvıf, mütefekkir ve mürebbî Sâmiha Ayverdi, hepinizce malûm olduğu üzere, seksen yedi senelik ömrünün her nefesini vatanı ve îmânı uğruna tüketmiş, gönlü ve durağı Hakk'ın adı ile mühürlenmiş seçilmişlerdendir.

O, sırları Mevlâ sevgisiyle dolu olanlardan, gönlünü Allah'ın varlığıyla süslemesini bilenlerdendir.

“...Bu mükevvenâtta hiç bir ses yoktur ki, o birliğin sesi olmasın!..” diyen Sâmiha Ayverdi'yi tanıma saâdetine ermiş olanlar, bir îmân makamı huzurunda olduklarını idrâk etmiş şanslılardandır. Sâmiha Ayverdi, sonsuzluk irâdesinde varlığını eriterek ona teslim olmuş gerçek bir îmân âbidesidir.

Sâmiha Ayverdi, kendisine ezel-i âzalde bahşedilmiş zenginlikleri insanlığa aktarma yoluna vakfetmiş, inandığı hakikatleri ömrü boyunca hiç çizgi değiştirmeden yaşamış bir âbide şahsiyet; Hak rızasından başka herşeyden vazgeçmiş bir insan-ı kâmilidir. O, insanlık âlemine şüphesiz Hakk'ın bir tebessümüdür.

Sâmiha Ayverdi'nin, “ezelden ebede izzetlenmiş” diye tarif ve “Efendim seni, bu câmianın akl-ı selimi olmakta, sağlık ve hayırlı uzun ömürlerle dâim ve kâim eylesin...” duâsıyla tebcil etmiş olduğu hayr-ül-halefi muhterem İlhan Ayverdi bir yazısında der ki:

“Güzelden ses getiren güzel, ulvîden haber veren ulvîdir. Sâmiha Ayverdi hayatı boyunca ulvî kaynaktan haber verendir. Yakın çevresinde bulunma bahtıyarlığına erenlerden biri olarak, bir kaç husûsiyetini görüp göstermeye çalışmakla bu harikulâde zengin şahsiyetin asla anlatılamayacağını idrâki içindeyim. Öyleyse bu yazılanlar nedendir? Şundandır ki övülmeye, büyütülmeye ihtiyacı yoktur; amma prensiplerinin yaşanmasına her zaman müşâttır. Ömrü boyunca inandığı gerçekleri hiç inhiraf etmeden yaşamış olan bu mütefekkir-mürebbînin şahit olduğum en mühim husûsiyetlerinden biri, bütün yakınlarını da aynı ihlâs ve samimiyet üze görmek istemesi ve onlardan ha-

* 'Sâmiha Ayverdi'nin Mektupları' adlı eserin tanıtılması münasebetiyle, 6 Nisan 2002 tarihinde yapılan konuşma.

kikâat nâmına kabul ettikleri ne varsa sözde bırakmayıp hâl edinmelerini, o hakikatlerle yaşamalarını beklemesidir.”¹

Yirminci asrın ve gelecek asırların Türk insanına, mâzî bereketlerini tattırmak misyonunu üstlenmiş olan Sâmiha Ayverdi, “İlâ-yı Kelimetullah” mefhumunu, günümüz Türk tefekkür ve îmân hayatına ve Türkçesine yeniden kazandırmıştır.

Sâmiha Ayverdi’ye göre, maddî kalkınmanın yanı sıra, bir de mânevî ve ruhânî yükseliş ve kalkınma vardır ki, çağımızın Türk insanı hem geçmişine bakmalı, hem de geleceğin ufuklarına yönelmek suretiyle bu yüceliğe erebilir. Bu görüş, maddeci çözüm yollarına karşıdır. Bu görüşün kaynağı, “İlâ-yı Kelimetullah” inanç ve fikriyatıdır.

“İlâ-yı Kelimetullah”, Allah’ın dinini ve tevhid âbidesini yüceltme şeklinde yorumlanabilir. Allah’ın kelimesinin yüceltilmesinden maksat hak dinin yer-yüzünde hâkim olması, Allah’ın buyruklarının ferd ve toplum plânında yaşanmasıdır. İnsanın nefsi ve geçici arzuları ile mücadelesi Mevlânâ’nın ifadesiyle “cihad-ı ekber”dir. Tasavvufî düşüncede ve yaşama tarzında, insanın kendi nefsi ile mücadelesine “mücâhede” denir.

Sâmiha Ayverdi’nin “İlâ-yı Kelimetullah” anlayışının özünde, herşeyden önce, insanın kendi iç dünyasını düzene koyması, süflî hırs ve heveslerden kendini temizlemesi, benlik dâvâsından kurtulması, mânâsını zenginleştirme- si, dünyaya geliş ve varlık sebebini idrâk etmesi, kendisi ile barışık olması, güzel ahlak sahibi örnek bir insan olarak yaşaması, rûhen sağlama basacak mânevî kemâle varması, bu ölçüler ve hassasiyetler içerisinde şahsiyetini vatan toprağı sevdası, devlete hizmet aşkı, millî kültüre ve tarihe sahip çıkma şuuru ve idrâki ile bütünlemiş olması düşüncesi ve fikriyatı vardır.

O’nun eserlerinin temel örgüsü tasavvuftur. Eserlerinde ilâhî aşk merkezli bir hayatı anlatmış, insanın gönül ve akıl dünyasına hitâb etmiştir. Ayverdi, eserlerinde madde dünyasından mânâ dünyasına yol bulmuş, her iki dünyayı da birleştirmenin sır dolu güzelliklerini yaşatmıştır.

“Ateş Ağacı” adlı eserinde bizlere şöyle seslenir:

“Madde mânânın kapisidir; fakat biz onu açacak anahtarı kaybolmuş zannediyoruz. Madde, mânânın kaftanıdır; fakat biz bu esvabın içindeki güzel vücudu göremiyoruz.

¹ İlhan Ayverdi: Takdim, Kubbealtı Akademisi Mecmûası (Yazı Hayatının 50. Yılında Sâmiha Ayverdi Hâtura Sayısı), 17 (4), Ekim 1988, 3.s.

Madde yoldur; mânâ hedeftir; biz hedefe teveccüh etmediğimiz için bütün kazancımız sonsuz bir yorgunluktan ibâret kalıyor.

Madde, bir perde gibi sıyrılmadıkça, mânâya hâildir; sırasında bir bulut parçasının azametli güneşi kapadığı gibi...”

Sâmiha Ayverdi, eserlerinde madde-mânâ, îmân ve îmânsızlık gibi, hayatımızın aslı değer hükümlerini ve bunlar arasındaki çatışmayı kendine has üslûbuy-la okuyucusunun idrâkine sunar. O, eski edebiyatımızda, kültür hayatımızda ve îmân dünyamızda çok önemli bir yer tutmuş olan tasavvuf düşüncesi ve onun yaşanmış şekillerini Türk irfan ve îmân dünyasına yeniden kazandıracaktır.

Tasavvuf, bir hayat tarzı olarak ifadesini önce insanın mânâsında ve gönlünde bulmuş, bilâhare onun yaşama üslûbu olmuştur. Tasavvuf, İslâmî düşünce yelpazesinin gönül terbiyesini teşkil eder. Tasavvufî düşüncede insanın gönlü “Kâ’be-Celîl” (yâni Büyük Kâbe) olarak vasıflandırılmıştır. Bunun sebebi, gönlün Hakk’ın nazar ettiği yer olmasıdır.

Sâmiha Ayverdi’nin hocası büyük mutasavvıf ve kâmil mürşid Ken’an Rifâî Hz. buyuruyorlar ki:

“Gönül kâbesine teveccüh eden âşıklar iki cihandan soyunurlar...”

Sâmiha Ayverdi, bir yazısında der ki:

“Tasavvuf dilde bir şey değil, gönlünde herşeydir.”

İnsanın ruhunu ve mânâsını en güzel ifade eden gönül dilidir. Gönül, ilâhî kemâlin ve cemâlin; yâni, nefsânî vasıf ve sıfatlardan ve bunların tezâhürlerinden arınmış ve Allah’ın lûtf ve rahmet sebebi olan vasıflarının en güzel tecelli ettiği yerdir.

Halk şâiri:

“Yücelerden yücesin!

Kimse bilmez nicesin?

Güzel Tanrı!

Çok câhillere seni gökte arar yerde ister,

Sen, aslında inanmışların gönlündesin...”

derken, büyük hakikati ne kadar samimî ve o derece mânâ zenginliğiyle ifade etmiştir.

Sâmiha Ayverdi, tasavvufu “... ilâhî mantığı akılla barıştırmak Hakk’a hizmetin halka hizmet anlayışı olduğunu kütleye getirmiş sihirli kuvvettir.” diye tarif eder.

Tasavvuf Türk insanının imân, fikir, kültür ve edebiyat hayatını besleyen bir ruh olmuştur. Tasavvuf, din duygusunun, ahlâk ölçüsünün, sanat zevkinin bir sentezi, dünya plânında yükselişi ve hayatın bütününde yaşanır bir felsefedir. Tasavvuf kültürünü, milli kültürden ayrı düşünmek de mümkün değildir.

Tasavvuf, bizim kültür ve medeniyetimizin çok önemli ve zengin bir parçasını teşkil eder. XIII. yüzyıl Anadolu Türklüğünü motive eden tasavvuf düşüncesi ve hayat tarzı, yumuşak üslubu, hayata geçirilmiş hoşgörüsü ile İslâmlaşmayı kolaylaştırmış, aynı zamanda göçerlikten doğan gerilimleri de ortadan kaldırmıştır. Tasavvufî düşünce, Müslüman Türk’ü özünden yakalayan, onu yoğuran gönül ve yaşama felsefesi olmuştur. Tasavvuf, Anadolu Türk tarihinde, Türk insanının olduğu her yerdedir.

Tasavvufun gelenekleri ve birleştirici kuvveti, Türk tarihinin yıkılmak bilmez devamlılığının da sebebi olmuştur. Tasavvufî düşünce ve hayat, dünden bugüne, millet olarak tarihimizi, şuûraltımızı, ahlâk ve irfanımızı, gönül dünyamızı ve mânâmızı şekillendirmiş ve bütünlemiştir.

İslâm dininin zaman zaman fazla formalist bir görüntüye büründürülmesi ve mânevî ihtiyaçlara âdetâ kapalı bir hâle sokulması, tasavvufî düşünceye meyli arttırmıştır.

Türk’ün inanç ve kültür hayatında, imân dünyasında, tasavvuf ve onun hayata geçirilmesi demek olan tarikatler, esasında bağınazlık ve taassuba tepki olarak ortaya çıkmışlar ve Türk insanının imân ve inanç dünyasını zenginleştirmişlerdir. Tarikattan maksat nefsin ıslahıdır. Tasavvufî düşünce, bu hususiyetle dinî tefekkürün önünü tıkayan katılığın önüne diyalektif bir hüviyetle dikilmiştir. Bugün dahi gönül ve irfan hayatımızı, dünyamızı Yunus’ların felsefesiyle ayağa kaldırmak bir vatan ve imân borcudur.

Sâmiha Ayverdi’nin dinî ve tasavvufî görüşleri yanında; millî değerlerimiz, mukaddeslerimiz, vatan sevgisi, bizi biz yapan kıymet hükümlerimiz, zenginliklerimiz, Türk ailesi, toplum hayatımız ve kültür meselelerimiz hakkındaki tesbit, teşhis ve tahlilleri de ülkemizin ve milletimizin birlik ve beraberliğini ön plânda tutan, bu iki yüce kavramı ebedî kılmaya mâtuf mesajlar taşımaktadır.

Sâmiha Ayverdi bir mektubunda der ki:

“Kitap, risale, şiir, mektup her ne kadar insanın bir cephesine hitâp ederse de, o kitapların ve yazıların ihtiva ettiği hakikatler, kelâm olmaktan çıkıp, yaşandığı takdirde hayat bulur ve yaşayanı zindeler kâfilesine katar.”

Ruh ve îmân dünyası böylesine zengin seçilmiş bir insanı, zâhiri vasıflarıyla dile getirmek çok güçtür... Sâmîha Ayverdi, roman, hikâye, mensur şiir, biyografi, tarih, hâtıra, seyahatnâme, mektup, deneme, sohbet, konferans, tebliğ ve makale türünde eserler vermiş, ayrıca kitle terbiyecisi olarak çeşitli faaliyetler içinde yer almış bir sanatkâr, bir mütefekkir ve bir mürebbidir. Ancak, O'nun kalem oynattığı bütün edebî türler birer tebliğ vâsıtasıdır.

Sâmîha Ayverdi, edebiyatta bir yer edinmek için değil, "hizmet" için yazmış ve "Allah, insanı dünyaya imtihan için göndermiştir. Eğer bu vatana ve îmâna hizmet ediyorsam, Allah kereminden bana bir yer ihsan eder" demiştir. O dâvâsına îmân eden bir sanatkâr, sanatını dâvâsı yolunda kullanan bir âbide şahsiyettir. O'nun îmânı ile şahsiyeti ve sanatkârlığı birbirinden ayrılmaz bir bütünlük gösterir.

Sâmîha Ayverdi'nin neşredilmiş mektuplarında, O'nun fikrî, mânevî ve tasavvufî yönü, tarihî ve içtimâî görüşleri, uzak ve yakın dönem tarihimizin çeşitli kesitleri hakkındaki tesbitleri, millî ve mânevî zenginliklerimiz, mâzî bereketlerimiz, eğitim ve kültür meselelerimiz, Türk âilesi ve gençlik başta olmak üzere, çeşitli mevzular hakkındaki düşünceleri, hassasiyetleri, îmân hayatı, ahlâk, helâl ve haram, dostluk ve vefâ anlayışı, çevresi ile olan münasebetleri, söylediklerinde ve yazdıklarında ifadesini bulan örnek yaşayışı, dünyaya gelmeyi basit ve kaba insiyaklarına körükörüne tâbî olmanın ötesinde gören nasîbli insanların, evlâtlarının ve okuyucularının dikkatine sunulmaktadır.

Zirâ, O'nun söylediklerindeki ve yazdıklarındaki kurtuluş ve diriliş sırlarını idrâk etme, şüphesiz bir şuûr, talep ve nasîb meselesidir. Tıpkı, kâl ilmi erbâbının, hâl ilmi ehlinin dilinden anlamaması gibi!...

Tanıtmasını yapacağımız, "Sâmîha Ayverdi'nin Mektupları"nı ihtiva eden ve bu adı taşıyan eser, sekiz bölümden meydana gelmiştir:

Kitabın I. bölümünde: "Sâmîha Ayverdi'nin hayatı, edebî şahsiyeti ve gayesi"; II. bölümünde: "Basım tarihlerine göre Sâmîha Ayverdi'nin kitap ve broşürlerinin listesi"; III. bölümünde: "Sâmîha Ayverdi'nin yayınlanmış mektupları"; IV. bölümünde: "Sâmîha Ayverdi'nin ilk defa yayınlanmakta olan mektupları"; V. bölümünde: "Sâmîha Ayverdi'ye yazılmış mektuplar"; VI. bölümünde: Sâmîha Ayverdi'nin evlâdı olarak ve O'nun tebliğinden yola çıkarak kaleme almış olduğumuz "Sâmîha Ayverdi'nin tebliği, varlık sebebimiz ve millî kimliğimiz üzerine düşündürdükleri"; VII. bölümünde: Genç yaştaki okuyucuların bilmediği tahmin edilen kelime, terim ve deyimlerle, başta tasavvuf

olmak üzere, inanç dünyamızı ilgilendiren terim ve deyimleri ihtiva eden bir 'Sözlüğe'; VIII. bölümünde de: "İndeks"e yer verilmiştir.

Kitapta yer alan mektuplar, şüphesiz Sâmîha Ayverdi'nin yazmış olduğu veya O'na yazılmış olan mektupların tamamı değildir. Kitapta bu mektuplardan bir demet yer almıştır.

Kitapta, Sâmîha Ayverdi'nin, talebelerine, dost ve yakınlarına, okuyucularına, gazetecilere, yazarlara, siyasîlere, bürokratlara ve askerî ricâle yazmış oldukları 239 mektuba; ayrıca, kendisine siyasîlerden, gazeteci, yazar ve fikir adamlarından gelen 63 mektuba yer verilmiştir.

Sâmîha Ayverdi'nin fikir, imân ve gönül dünyasının bir cephesini, yazmış olduğu mektuplar teşkil eder.

Ayverdi, senelerce yakınlarına, evlâdlarına, talebelerine, dostlarına, okuyucularına; bu arada memleketin kaderine hükmetme mevkiinde bulunanlara, devlet adamlarına, bürokratlara, gazeteci, yazar ve fikir adamlarına, hattâ yabancı devlet adamlarına mektuplar yazarak, hakikati, güzel olanı, ahlâk zenginliğini anlatmış, memleket ve dünya meselelerinde de gördüğü yanlışlıkları, bunlardan duyduğu endişeleri ve bunların çözüm yollarını büyük bir cesaretle ifade etmiş, dile getirmiştir.

O'nun mektupları şahsiyetiyle zenginleşmiş ve değer kazanmıştır. Sâmîha Ayverdi kendisine yazılan mektupları da hiç üşenmeden cevaplandırmıştır. Bu dikkat ve hassasiyetini, evlâdlarından Leman Aybars'a yazdığı mektupta şu satırlarla ifade eder.²

"Mektuba cevap vermemek, selâm verenin selâmını almamaktır" diyen büyük Efendinin emri gereğince, uzak yakın her taraftan gelen mektuplara karşılık yazmak, pek kısa dahi olsa, zamanımızın pek mühim bir kısmını alıyor. Bununla demek istediğim şu ki, bütün arzuma rağmen cevapta kusur edersem, bu kusuru hoş gör."

Sâmîha Ayverdi'nin yazı hayatındaki bir hususiyeti de, bizzat yazmış olduğu veya başkalarına dikte ettirerek yazdırdığı mektupların bir suretini ve kendisine yazılmış her mektubu muhafaza etmiş olmasıdır.

Sizleri, Sâmîha Ayverdi'nin değişik mevzuları işleyen mektuplarından yapacağımız iktibaslarla başbaşa bırakmak istiyorum.

² Leman Aybars'a yazdığı 13.11.1969 tarihli mektuptan.

Sâmiha Ayverdi, İslâm'ı, bir başka ifade ile Yirminci asrın ışığında Müslümanlığı; bir mektubunda şu satırlarla yorumlar:

Leman Aybars'a yazdığı 13.11.1959 tarihli mektuptan.

"İslâm, çürük dış yapı değil, imanını, ilim ve âmel şahidleri ile perçinleyen salâbetli ve metin bir iç yapı demektir."³

Ve bu yorumunu:

"İslâmiyet bir kültür, bir içtimâi nizâm, terbiye, ahlâk, örf, âdet kisvesi giymiş bir derûnî kânun, bir tarih birikimi ve çeşitli sınıfları birbirine bağlayan müşterek bir idrâk ve toplayıcı bir anlayış..."⁴ diye tamamlar.

İbâdet konusunda der ki:

"İbâdet, ruhun zîyneti ve ilâhî varlığın nûruyla aydınlanma yoludur. Ama Müslümanlığın ruhu, sadece şeklen ibâdet eylemek değil, o ibâdetten kazanılacak olan ahlâk, gene ahlâk, gene ahlâktır. İşte bunun için Resûlullah Efendimiz de: 'Ben mekârim-i ahlâkı tamamlamaya gönderildim' buyurmuştur."⁵

Ve arkasından ilâve eder:

"Allah'a sevgili olmak isteyen, güzel ahlâk sahibi olsun. Çünkü bütün amellerin en iyisi güzel ahlâktır; insanların hayırlısı ahlâkı en güzel olandır!..."⁶

İslâm'da Allah'ın irâdesinin yanında kulun irâdesi de söz konusudur. Yani, Allah irâde kavramını, hem kendi zâtı için hem de kulu için kullanmaktadır. Bu sebeptendir ki, Kelâm ilmi, irâdeyi küllî irâde ve cüz'î irâde diye ikiye ayırmış; küllî irâdeyi Allah'a, cüz'î irâdeyi ise kula nispet etmiştir.

Sâmiha Ayverdi bir mektubunda:⁷

"Asıl felâket, gaffletinin, dalâletinin farkında olmamaktır..." buyurur.

Bir başka mektubunda da, bu mevzu ile ilgili olarak şu satırların karşımıza çıktığını görürüz:

"... Neden hakikat dururken dalâlete sapıyoruz? Bu da bence iki sebepten ileri gelebilir. Birincisi: İnsanlara güzel ve iyyinin tanıtılmamış olmasından. İkincisi de: Güzel ve iyiyi tanımak istidâdını hâiz olmayanların, gıdalarını da-

³ Tercüman gazetesi yazarlarından Dr. Mukbil Özyörek'e yazılmış 17.1.1980 tarihli mektubundan.

⁴ Küplüce'deki Köşk, 228.s.

⁵ Talebelerinden Turgut Haktanır'a yazılmış 1974 tarihli mektuptan.

⁶ Aşk Budur, 187 - 188. s.

⁷ Belkis Dengiz'e yazılmış 24.10.1961 tarihli mektuptan.

lâletten ihtiyar etmelerinden. Et yiyen mahlûka ot, ot yiyene de et ikram etmenin beyhüdeliği gibi...”⁸

Bir başka mektubunda da:

“Herşeyin düzelmesi, insanın kendi düzelmesine bağlıdır.”⁹ der.

Sâmiha Ayverdi’nin, sâdece kuru bir nazariye değil, bir aksiyon, bir yaşama ve hayat tarzı olarak gördüğü ve örnek bir şekilde yaşadığı tasavvuf hakkındaki tesbit ve yorumu da şudur:

“Tasavvufta bir gerçek vardır: Halkı görmek zor, Hakk’ı görmek kolaydır, denir. Zirâ halk, izâfî ve mevhumdur. Mükevvenatta ise Hakk’dan başka bir şey yoktur.”¹⁰

O, tasavvufun ruhunun tevhid, yâni “Lâ ilâhe illâllah” sözünün söylenmesi ve yaşanması olduğunu bir mektubunda şu satırlarla ifade eder:

“Tasavvufun ruhu tevhiddir. Yâni, Hakk’dan gayr-ı mevcut olmadığını bilmek, görmek, ona göre de zihni ve ruhi düzenini kurmaktır.

Eğer tasavvufa felsefe demek câizse, derviş bu birlik, yâni vahdet anlayışını hayatının bütününe sirâyet ettirmiş ve onu nazari kalıplar hâlinde bırakmayıp amel hâline sokmuş kimselerdir.

Büyük, derin, kuşkusuz engin ve teslimiyet dolu bir muhabbetin rehberlik etmediği yerde ne tasavvuf neşvesi olur, ne de dervişlik ruhu...

İslâm tasavvufunda büyük cenk, başkalarıyla güreşmek, başkalarını yenmek değil kendi nefsinin mağlup etmek, yâni kendini kendi elinden kurtarıp mânevî hürriyete kavuşmaktır.”¹¹

Sâmiha Ayverdi’ye göre İmân, beşer ihtiraslarını karar ve kıvama sokar. Bununla ilgili olarak şu tesbiti yapar:

“İnanmak, inandığı prensiple münâsebet kurmak demek olduğuna göre, inanan ve inandığına bağlanmış olan insan yalnız insan değildir.”¹²

O’na göre: “İnsanoğlunun, egoşu elinden hürriyetini kurtarması, kendi kendinin esâretinden sıyrılarak bir kemâl ve cemâl durağına ulaşması, böylece de hayvanî ve nefsanî kuvvetleriyle çarpışıp onları yenmesi ve bendelikten

⁸ Prof. Dr. Hamide Topçuoğlu’na yazılmış 29 Nisan 1950 tarihli mektubundan

⁹ Rahmet Kapısı, 14. s.

¹⁰ Dr. Turgut Alsirt’a yazmış olduğu 22.4.1959 tarihli mektuptan.

¹¹ Talebelerinden Selma Mirci’ye yazılmış 22.2.1974 tarihli mektubundan.

¹² Âbide Şahsiyetler, 191-192. s.

âzatlığa erişebilmesi, bir cenk ve cihâd manzarasının tâ kendisidir.”¹³

Sâmiha Ayverdi, nefis ve nefsanîyet mevzuunda şu satırlarla dikkatimizi çeker:
“... en büyük düşman kendi nefsimizdir. Ona da gâlip olmak için, aşk ve ihlâs güneşinin gaflet ve nefsanîyet bulutlarını dağıtması şart...”¹⁴

İhtiras, menfaat, gurur ve benlik konusunda da şunları ifade eder:
“Şahsî ihtiras, menfaat, gurur ve benlik bize haramdır. Haram işleyen harâmî olur.”¹⁵

İyilik ve kötülük konusunda söyledikleri de şudur:
“Esasen her kötülüğün başı cehil, yâni bilmemektir. Eğer sana fenalık etmek isteyen filân kimse, bu hareketinin kendisine bilvasıta kötülük yapmak demek olduğunu bilse, kendi kendinin zararına iş görmek ister mi? Eğer falan gâfil, şaşmaz hesaplara istinad eden hilkat kanunlarından adâlet indinde yakasını kurtaramayacağını bilse o hançeri kendi göğsüne sapladığını da bilmesi lâzım gelir. Zîrâ, başkalarına yapılan iyilik ve kötülük, dediğimiz gibi, insanog-lunun endirekt kanallardan kendi iyiliğini veya kötülüğünü hazırlaması demektir ki, işte bunu bilmemize mâni olan da cehâlet, yâni Allah’tan gaflettir.”¹⁶

Sâmiha Ayverdi’ye göre, dinin özünü teşkil eden îmânın, amele dönüşmesi, yâni gündelik hayata geçirilmesi beklenir. İmânın ruhu ameldir. İmân ve amelin kemâli, olgunluk belirtileri vardır. İmânın kemâli Allah’ı sevmek, amelin kemâli ise, yaradılmışları sevmektir.

Seçilmişlerden bir seçilmiş olan bu büyük insan der ki:
“İhlâs, sâmîmiyet, hüsnüniyet ve bilhassa muhabbet, şîfâdır, devâdır. Bu sevgi ilâcî ile gönül dünyamızı kuvvetlendirip, bozucu ve çürütücü mikroplara karşı zırhlı ve silâhlı olmak imtiyazını kazanmalıyız.”¹⁷

“İnsanlar tarafından sevilmek, yâni sevillecek şekilde yaşamak, bence bir kimse için en büyük talih ve muvaffakiyet... Bir de sevilenin hissettiği saâdet karşı, nefret edilen kimsenin duyduğu azab ve ızdırabı düşün...”¹⁸

¹³ Milli Kültür Meseleleri ve Maârif Dâvâmız, 330. s.

¹⁴ Dr. Turgut Alsirt’a yazılmış 24.9.1979 tarihli mektuptan.

¹⁵ Evlâdlarına yazılmış 24.9.1979 tarihli mektuptan.

¹⁶ Okuyucularından Selçuk Veziroğlu’na yazılmış 2 Nisan 1950 tarihli mektubundan.

¹⁷ Evlâdlarına yazılmış 25.3.1979 tarihli mektubundan.

¹⁸ Torunu Sinan Uluant’a yazılmış 25.7.1964 tarihli mektubundan.

Veliler zincirinin göz kamaştırıcı bir halkası olan Sâmiha Ayverdi, bir sohbetlerinde buyuruyorlar ki:

“İnsan nasıl sevilir? Parasıyla puluyla sevilmez insan; şânıyla, şerefiyle, yazdığı kitaplarla, söylediği sözlerle de sevilmez. İnsan ef’aliyle, amelleriyle sevilir.”¹⁹

Sâmiha Ayverdi, bu dünyaya niçin geldik, varlık sebebimiz nedir?... sualini cevabını da bir mektubunda şu satırlarla verir:

“Bu dünyaya niçin geldik ve yeryüzündeki fonksiyonumuz nedir? diyebilmek bir kemâl âlâmetidir. Bu suali kendi kendisine tevcih edip cevabını bulabilmeli, yâni insanın bu hilkat âlemi içindeki mânâsının şuûruna erebilmesi, şu gökkubbe altında tanıdığımız zevklerin hepsinden üstündür. Bu zevki tanımayanların ise, süflî ve bayağı hazlarda bocalamaları bir emri tabiidir.”²⁰

Sâmiha Ayverdi, bu vatana seçkin aydınlar, vazife ve hizmet ehli yetiştirmiş, pek çok vatan evlâdının mânâsını yoğurmuş, şahsiyetini şekillendirmiş bir ‘vatan annesi’dir.

“Bütün vatan çocuklarını evlâdım olarak görmek anlayış ve zevkinden Allah’ım beni mahrum etmesin...” niyâzında bulunan Sâmiha Anne, evlâdlarına olan sevgisini şöyle dile getirir:

“Siz, evlâdlarımızın hepsini ne kadar seviyorum ve bilhassa iyiliğinizi ne kadar çok istiyorum. Allah cümlemizden râzî olsun ve kendi yolundan, rızâsından, cemâlinden ırak eylesin...”²¹

“... sizin muvaffakiyetiniz benim gâyetim, sevincim, zevkim, şevkimdir.”²²

“Bence en büyük saâdet de, bu birlik ve beraberlik duygusu...”²³

Ve arkasından ilâve eder:

“Bu ocak, hiçbir evlâdını unutup yakadan atmaz. Yeter ki ona dahil olanların gözünü gaflet perdeleri örtüp Hak nâmına ettikleri ahd-ü peymânı unutmazlar.”²⁴

“Ne ki, veren almasını da bilir. Onun için dikkat edelim ve tuttuğumuz ipin ucuna yapışalım ki düşüp hacil olmayalım. Bu fırsat bir kere ele geçer.”²⁵

¹⁹ Bir Sohbet. Kubbealtı Akademi Mecmûası, 17(4), Ekim 1988, 160. s.

²⁰ Okuyucularından Selçuk Veziroğlu’na yazılmış 2 Kasım 1950 tarihli mektuptan.

²¹ Turgut Alsirt’a yazılmış 22.4.1959 tarihli mektuptan.

²² Işık Savaş’a yazılmış 14.2.1959 tarihli mektuptan.

²³ İnci Birol’a yazılmış 15.3.1971 tarihli mektuptan.

²⁴ Kemâl Aren’e yazılmış 26.4.1963 tarihli mektuptan.

²⁵ Evlâdlarına yazmış olduğu 25.3.1979 tarihli mektuptan.

Sâmiha Anne'yi bir başka mektubunda şu niyâzda bulunurken görüyoruz:
"Allah bizi kütle-i vahide olmaktan ayırmasın."²⁶

Sâmiha Ayverdi'nin fikir, gönül ve îmân dünyasını ve dâvasını, burada yaptığımız gibi, mektuplarından yapılan iktibaslarla ifade etmek, anlatmaya çalışmak, şüphesiz hem eksik hem de haksızlık olacaktır.

O, bir mektubunda der ki:

"... bütün bunları niçin sizinle konuştum?.. Hem de tasarlamadan, düşünmeden, hattâ istemeden?.. İnsan kendini zorlasa bile bir mektup edebiyatının bu derece dışında kalmaz. Evet ama, ben sizinle halleşmek, hayatın bir köşecğini evvelden teşrih masasına yatırmak istemiştim. Mektuplaşmak değil..."²⁷

Sâmiha Ayverdi, yazının ifade ettiği hakikatlerin, ancak yaşandığı takdirde kelâm olmaktan kurtulup hayat bulacağını, bir mektubunda şu satırlarla ifade eder:

"Kelâm kalıbı içinde gizlenmiş olan prensipler, yaşandığı takdirde hayat bulur ve solüsyon hâlinde insanoglunun iligine kemiğine işler."²⁸

Sâmiha Anne'nin yazdıkları ve söyledikleri şüphesiz şahsî malı değildir. Önce mensup olmakla iftihar ettiği Türk milleti ve daha sonra da bütün insanlık için söylenmiştir. Yeni bir terkid, yorum ve tevhidî bir üslûb içinde!..

Sâmiha Anne'nin evlâdları, talebeleri dost ve yakınları, şuûrlaşmış bir îmânın, vatan sevgisinin ve köklü bir tarih şuûrunun olanca güzelliği ile ve hayata geçirilerek yaşandığını, kabiliyet, idrâk ve nasibleri ölçüsünde O'nda gördüler.

Sâmiha Anne, vatan evlâdlarını, îmân, ihlâs ve muhabbetin hüküm sürdüğü ve yaşandığı bir kapıda, 'Rahmet Kapısı'nda buluşturmuş, bu kapıda onların gönüllerini birleştirmiştir.

Bugün talebelerine ve dostlarına düşen, 'Rahmet Kapısı'na muhabbet ve sadâkatle bağı, hayatından ikiliği silmiş, kendine karşı dürüst, Sâmiha Anne'nin ifadesiyle:

"Şahsî menfaatler, şahsî endişeler ve gene şahsî ümitler ve korkular yüzünden düşünce ve duygularını içinde saklamaktansa, samîmî ve ihlâslı olmaktan dolayı kanaatini beyân etmiş bir suçlu olmayı tercih ederim..." diyebilecek ah-

²⁶ Turgut Alsirt'a yazılmış 1.5.1959 tarihli mektuptan.

²⁷ Prof. Dr. Hamide Topçuoglu'na yazılmış 1.5.1959 tarihli mektuptan.

²⁸ Evlâdlarına yazılmış 7.12.1980 tarihli mektuptan.

lâkı zenginlikte ve cesarette, Hak nâmına ettiği 'ahd-ü peymânı' unutmayan insanlar safında yer alabilmektir.

Emanet, 'Rahmet Kapısı'na giden yolu garazsız ve ivazsız takip edenlere, hilkat âlemindeki yerinin mânâsını idrâk edenlere verilmiştir. Bu kapıya bu mânâda baş koymuş olanlara ne saâdet!..

Sâmiha Anne'yi îmân hayatı, fikirleri, hizmet anlayışı ve yaşayışları ile örnek almak, O'nun yolunda olmak, insanı insan olmanın şuûruna ve şükrüne götürür.

Bu yolda gayret kemeri kuşanmak, devlete ve millete hizmet etmek; bizi biz yapan değerlere sahip çıkmak, millî kültürü ve mânevî zenginliklerimizi yaşamak ve yaşatmak, tarih şuûrunu canlı tutmak, vatan ve bayrak sevgisini başa tâc yapmak ise, şüphesiz bir vatan ve îmân borcudur.

Dün gelip geçti... Bize bugünü hazırlamak düşünüyor... Yarının da bugünün içinde olduğunu unutmamamız gerekiyor!..

Bizlere düşen, hayatı bir mukaddes vazifenin emaneti bilip, yaşadığımız vatan toprağını, insanımızı, bizi biz yapan zenginliklerimizi, o emanetin en azîz değerleri ve hâtıraları olarak görmek, Allah'a kul olmanın idrâkı ve Türk olmanın şuûru ve şerefiyle hizmet yolunda yürümektir. Bu üstün sıfatların insanı olmayı Cenâb-ı Hak bizlere nasîb etsin!..

Bu duygu ve düşüncelerle söz torbasının ağını bağlarken, varlık sebebimizin sırlı rahmet kapılarını bizlere aralayan Sâmiha Anne'nin ruhu şâd, himmetleri bu dünyada da ukbâda da dâim olsun!..

Allah'ta fânî olmuş ulular ölmezler. Peygamberimizin buyurdukları gibi, bir 'dâr'dan bir 'dâr'a naklederler. Sâmiha Anne de, nice ölümsüzlüğe eren bahtiyarlar gibi ölmeyenlerden... Fâniliği yenmiş erler, erenler, ulular avucunu açanı boş döndürmez, kapılarına geleni geri çevirmezler... Yeter ki istemesini ve verileni de hayatımıza rehber etmesini bilenlerden olalım!..

Bu îmân ve kültür ocağının vâkıflarından, ilim ile îmânı, dürüstlük ile gayreti şahsında telif etmiş, devleti ve milleti hep ön plânda tutmuş, vatan toprağını karşılıksız seven müstesnâlar kâfilesinden olan, hizmet ve eserleriyle yaşayan âbide şahsiyet Ekrem Hâkkı Ayverdi'yi de bu anlamlı günde hayırla yâdediyoruz.... Allah'ın sonsuz keremini niyâz ederiz. Türk milletinin yetiştirdiği âbide şahsiyetler, büyük kahramanlar, bilinmeye ve hatırlanmaya değer varlıklardır.

Sâmiha Anne'nin değerli dostları...

Bütün güzellik ve iyilikler sizlerin olsun!..

Acı Salkım

Bekir Sıtkı ERDOĞAN

Vakit yaklaşıyor toparlan ahabap!
Yarın birgün bu meydanda talan var!
Nasıl olsa görülecek şu hesap,
Sanma bu dünyâda bâki kalan var!

Nic'oldu ticâret, hani kârımız?
Yağmaya gidiyor bütün varımız!..
Görmesek; şâhittir kulaklarımız,
Duymasak da kapımızı çalan var!

Haramdan bir eksik tartıp helâlî,
Dengeye getirdik zehirle balı...
Has diye yutturduk en sahte malı,
Sanki kendimizden başka alan var!

Ne haklı iş tuttuk, ne doğru sanat,
Ayğa baş dedik, kuyruğa kanat...
Komaz yakamızı şol meşhûr inat,
Ağızda gem, arkamızda palan var!

Bir kuru mantukla kalmışız yayan;
Menzile varır mı yerinde sayan?
Bu dünyâda âb-ı hayat tatmayan,
Beklesin, ahrette kevser falan var!

Bekir Sıtkı'm kalem banıp özüne,
Uykuları haram ettin gözüne...
Oysa kim aldanır şâir sözüne?
Sende dokuz köyden dönmüş yalan var!..

Türbe'de Tarih

Beşir AYZAZOĞLU

Divanyolu'nda, Türbe'nin önünde durup bakınız, etrafı çepeçevre kuşatıp ufku dört taraftan kapatan, çoğu her türlü güzellikten mahrum lendum binalar göreceksiniz. Halbuki, zaman içinde yolculuk mümkün olsa da yüz elli yıl öncesine gidip aynı noktada dursaydınız denizi, belki açıkta demirlemiş donanmayı, uzaktaki adaları ve sahile doğru ufku örtmeyen zarif ahşap evlerden, kubbelerden, minarelerden ve yeşilden oluşan, tabiatla tam bir uyum halindeki dokuyu görecektiniz. Nereden mi biliyorum? Mareşal von Moltke, 1 Eylül 1839 tarihinde, yani bundan tam yüz altmış üç yıl önce, bu noktada durdu ve şahit olduğu güzellik karşısında hayranlıktan dili tutuluyordu. Duygularını anlattığı mektubunda, *"Marmara deniziyle liman arasında ve Nuruosmaniye Camii yakınındaki bir sırta, yer küresinin başka hiç bir yerinde böyle zengin bir tarzda bir araya gelmemiş kasabalar, denizler, dağlar, adalar, saraylar ve donanmaların genel panoraması seyredilir"* diyor.

Moltke'nin bu mektubu yazdığı tarihte, Sultan II. Mahmut yeni ölmüş ve kız kardeşi Küçük Esmâ Sultan'ın sarayının bahçesine gömülmüştü; üzerine kurulan çadır henüz duruyordu. Geniş bir alana yayılmış bulunan Esmâ Sultan Sarayı, aslında nezaret sistemine geçildikten sonra nazırlar için yaptırılan konaklarından biriydi. Mülkiye Nâzırı Pertev Paşa bu muhteşem ahşap konakta hem ikamet eder, hem nezaretin işlerini yürütürdü. Ne var ki, çok geçmeden, konağın yerinde daha önce sultan sarayları bulunduğu için hanedan dışından birilerinin burada ikametinin "edep ve ubudiyet"e aykırı olduğu ve uğursuzluk getireceği yolunda dedikodular çıktı. Bu yüzden Pertev Paşa tarafından terk edilince Esmâ Sultan'a tahsis edilen bu konağın nasıl bir yapı olduğu maalesef bilinmiyor. Esmâ Sultan, bu konağa, muhtemelen, daha önce aynı yerde bulunan sultan sarayının hayatındaki çok önemli yeri dolayısıyla talip olmuştu.

1778 yılında, Sultan I. Abdülhamid'in altıncı kadın efendisi Ayşe Sineperver'den doğan ve III. Ahmed'in kızı Büyük Esmâ Sultan'dan ayırılması için "Küçük" diye anılan Esmâ Sultan on dört yaşındayken III. Selim tarafından Derya Kaptanı Hüseyin Paşa ile evlendirilmiş ve kendisine hediye edilen Divanyolu'ndaki sarayda gerdeğe girmişti. Yirmi beş yaşındayken dul kalan ve bir daha evlenmeyen Esmâ Sultan hakkında Reşat Ekrem'in İstanbul Ansiklopedisi'nde anlattıkları ne derece doğrudur, bilmiyoruz; ama politikaya düşkün olduğu, anne bir kardeşi IV. Mustafa'nın tahta çıkmasını, daha sonra da tahttan indirilmesini önlemek için çalıştığı, Alemdar vak'asında annesiyle birlikte önemli rol oynadığı, son derece serbest yaşadığı, şık giyindiği, gezip tozduğu ve eğlenceye düşkün olduğu, hatta padişah kardeşi için Çamlıca'daki bağında iştret âlemleri düzenlediği biliniyor.

II. Mahmud kız kardeşinin Çamlıca'daki bağını da, Divanyolu'ndaki sarayını da çok sever, öldüğü zaman bu saraya gömülmek istermiş. Nitekim yakalandığı ince hastalıktan kurtulamayarak son nefesini Çamlıca'daki bağda verecek ve aynı gün İstanbul'a getirilerek Divanyolu'ndaki sarayın bahçesine gömülecektir (1 Temmuz 1839). Lütü Tarihi'nde ayrıntılı olarak anlatılan cenaze merasimi ve defin işlemi tamamlandıktan sonra mezarın üzerine Türk usulü bir çadır kurulur. Moltke, tam iki ay sonra bu çadırı ziyaret etmiş ve sözünü ettiğimiz mektubunda, merhumun rahatsız olmaması için türbenin çadır kaldırılmadan inşa edileceğini yazmıştır.

Projesi Hassa Mimarı Karabet Amira Balyan'a ait olan ve Abdülhalim Efendi'nin nezaretinde yapılan türbenin inşasına ne zaman başlandığı bilinmiyor; ancak bir yılda tamamlandığına göre, ilk kazma 1839'un ekim veya kasım ayında vurulmuş olmalıdır. Sultan Abdülmecid tarafından 11 Kasım 1840'ta merasimle açılan türbe, sebili, muvakkıthanesi, görevliler için yapılmış muhtelif odaları ve daha önce bir benzeri yapılmayan çeşmesiyle, ampir üslubunun ilk ve güzel örneklerinden biridir. Türbenin avluya geçiş veren kapısının üzerinde Yesârizâde Mustafa İzzet'in nefis talik hattıyla, Ziver Paşa tarafından yazılmış tarih manzumesi hakkedilmiştir:

*Fevz ü şevketle muammer eylesin
Şehriyârî hazret-i hayy-ı isti'ân
Zatı eslâf-ı selâtine anın
Hayrla hayru'l-halefdir bî-gümân
Vâlidî Mahmud Han'ın kabrine
Türbe inşâ kıldı ol şâh-ı cihân
Öyle vâlâ türbe kim cennet-gehi
Dâimâ olmuş makam-ı kudsîyân
Fâtiha ihlas okundukça Hudâ
Râh-ı Han Mahmud'u kulsın şâdmân
Ziverâ târihin oldu cevherin
Türbe-i Mahmûd Han kasr-ı cinân*

[1255]

Türbe'ye karakteristik görüntüsünü kazandıran yapı, bahçe duvarının ortasındaki sebildir. Dört köşe basık bir kaide üzerine oturan dört sütunuyla tipik bir ampir yapı olan bu sebilin aynı üslupta imal edilmiş demir şebekelerle bezeli beş penceresi vardır ve şebekelerin alt kısımlarında susayanlara taslarla su vermek için dörder delik bırakılmıştır. Sebil kitabesi de Ziver Paşa ve Yesârizâde imzalarını taşır:

*Menba-ı mâû'l-hayât-ı ma'delet şâh-ı cihân
 Hazret-i Abdülmecîd Hân sâye-i Rabb-ı Celîl
 Hayr-ı câriye o şâhın meşreb-i pâkîzesi
 Su gibi olmuş revân bulsa sezâ ecr-i cezîl
 Vâlid-i zîşânının rûh-ı şerîfiyçin o şeh
 Eyledi ihyâ bu mevki'de sebil-i bî-adîl
 Râh-ı Mahmûd Hân garîk-i rahmet olsa var yeri
 Tûrbesi Firdevs olub oldu sebilî selsebil
 Ya İlâhî teşnegân ettikçe bunda nûş-ı âb
 Râh-ı Han Mahmûd'u kıl sir-âb-ı in'âm-ı cemîl
 Cevher-i târîhime su verdi Ziver feyz-i cûd
 Buldu kevser râh-ı Han Mahmud için zîbâ sebil*

[1256]

Sebilin iki yanında birer oda vardır. Türbe tarafındaki oda muvakkıthane olarak yapılmıştı. Burada görev yapan ilk muvakkıtın Ahmed Eflâkî Dede olduğunu biliyoruz. Yenikapı Mevlevîhanesi'nde çile çıkarmış bir Mevlevî olan Dede'nin çile sırasında öğrendiği saatçiliği daha sonra Paris'e gidip Bireke fabrikasında başka bir kimlikle çalışarak ilerlettiği söylenir. Bütün parçalarını oğlu Hüseyin Hâkî ile birlikte imal ettiği orijinal saatlerle meşhur olan Eflâkî Dede'nin 1870 Paris Sergisi'nde teşhir edilen saatinin rakkası "görülmemiş, zarif bir tarzda düyek ayar edilmiş ve Mevlevîlerin İsm-i Celâl çekmesi tarzında Allah Allah der gibi" işliyordu.*

İkinci Mahmud türbesi yapıldıktan sonra, bir zamanlar Esmâ Sultan ve cariyelerinin salına salına gezindikleri saray bahçesi kısa zamanda saraylıların ve önemli şahsiyetlerin gömüldüğü bir mezarlığa dönüşür. Bu arada saray da Abdülmecid'in annesi Bezmiâlem Valide Sultan tarafından yıktırılarak yerine Darülmaarif adı verilen büyük bir mektep yaptırılmıştır. Bu mektep Ekrem Hakkı Ayverdi tarafından yayımlanan, tahminen 1875-1882 yılları arasında

* Ahmed Eflâkî Dede ve imal ettiği saatler hakkında geniş bilgi için bk. Nurettin Rüştü Büngül: *Eski Eserler Ansiklopedisi*, İstanbul 1939, s. 195 vd.

çizilmiş eski haritada Mekteb-i Mülkiye-i Şâhâne olarak görülmektedir. Aynı haritaya göre, tam karşısında Süleyman Paşa Hanı, Hacı Ferhad Camii ve KöprülÜ Kütüphanesi bulunuyordu. Türbenin Lorendo Albümü'ndeki en eski fotoğrafında Hacı Ferhad Camii minaresinin bir kısmı ve sokak köpeklerinin uyuduğı yola düşen uzun gölgesi görülmektedir. Süleyman Paşa Hanı 1310 (1894) depreminde yıkılmış, arsasına yapılan konak ve akarat ise I. Dünya Harbi sırasında İttihat ve Terakki Fırkası tarafından Türk-Alman Dostluk Yurdu yaptırılmak amacıyla yıktırılmıştır. Aynı amaçla ortadan kaldırılan yapılardan biri de Hacı Ferhad Camii'dir.

Lorendo Albümü'ndeki fotoğrafta, 1869 yılında Darülfünun için yapılan ve günümüzde Basın Müzesi olarak kullanılan binanın yerinde görülen kârgir yapı, Muharrir Şair Edip'te sözü edilen Çemberlitaş Fırını'nın olmalıdır. Reşat Ekrem Koçu bu fırının 1826'dan sonra bir yangında harap oluğunu ve yerine Darülfünun binasının yapıldığını söylüyorsa da, Ahmet Rasim'in şahitliği ve söz konusu fotoğraf bu fırının Darülfünun yapıncaya kadar ayakta kaldığını gösteriyor. Bu yapının hemen arkasında, Türbe'nin batı kapısının karşısında Tezveren Dede türbesi bulunmaktadır. Çevredeki camilerden biri de, bugün, Hacı Ferhad Camii gibi yerinde yeller esen Hoca Rüstem Camii idi; o tarihlerde Mahmudiye Caddesi adını taşıyan Bâbüali Caddesi'nin köşesinde, bugün işhanlarının bulunduğu alanda yer alıyordu. Türbenin çevresi, cami, han, hamam gibi kârgir yapıların yanı sıra, zarif ekâbir konaklarıyla doluydu.

ÖNEMLİ BİR BAŞLANGIÇ

Lorendo Albümü'ndeki fotoğrafta, Çemberlitaş Fırını olduğunu zannettiğimiz bina dışarıya doğru çıkık görünmektedir. Aslında söz konusu bina yola taşmış değil, Türbe yol hizasına göre geriye çekilmiştir ki devrin yöneticilerinin bugünkü ölçülerimize göre çok dar olan Divanyolu'nu genişletme niyetlerini ve kararlılıklarını gösterir. Nitekim 1863 yılında çıkarılan Turuk ve Ebniye Nizamnamesi yeni binaların "mürür ve ubûra" sıkıntı vermeyecek şekilde, Ebniye İdaresi tarafından belirlenen ölçülerde geriye çekilerek inşa edilmesini âmir. Keçecizâde Fuad Paşa başkanlığında kurulan İslâhât-ı Turuk Komisyonu ise, 1865 Hocapaşa yangının sağladığı fırsattan yararlanarak yol boyunca iki tarafta çizilen hattın dışına taşan binalardan çoğunu ya yıktı, yahut keserek tanınmaz hale getirdi. Divanyolu'nda modern zamanlar, II. Mahmud Türbesi'nin inşasıyla başlamıştı.

Divanyolu'nun ilk ampir yapısı Cevri Kalfa Mektebi, ikincisi Türbe'dir.

Napolyon'un imparatorluk döneminde Fransa'da doğan ve çok geçmeden, Barok ve Rokoko üsluplarında olduğu gibi Türk zevkine adapte edilerek Boğaziçi'ndeki bazı saray ve yalılarda uygulanan bu klasisist üslubun diğer yetkin örnekleri de Tophane'deki Nusretiye Camii ile Topkapı Sarayı müstemilatından Alay Köşkü'dür. Tanzimat'tan sonra âdeta resmî üslup haline gelen ve yaygın bir biçimde kullanılan ampir, hiç şüphesiz Fransız kültürüyle kurulan ilişkinin sonuçlarından biriydi. II. Mahmut Türbesi'nin ilgi çekici çeşmesi, Tanzimat devrinde Fransız kültürüne duyulan ilginin ayrıntıya ne kadar indiğini göstermektedir. Bir tür âbide olarak inşa edilen bu çeşmenin üzerindeki kürenin anlamını Fransız mimarisinde aramak gerektiğini söyleyen Günkut Akın'a göre, işlev taşımaya elverişli olmayan küre biçimi mimari tarihinde sadece Fransız devrimini de içine alan döneme ve Fransız İhtilâli'nin özündeki temel ilkelere işaret etmektedir. J. J. Rousseau'nun tabiata dönüş çağrısına paralel olarak başlangıca, yani antik dönemin üslubuna dönüş niteliğindeki klasisist üslubun (1770-1830) içinde gelişen Fransız ihtilâl mimarisi temel biçimlere yönelir ve özellikle küre üzerinde durur. Bu yönelişin ardında Aydınlanma'ya ve tabiat ilimlerinin yeni keşiflerine duyulan tutkulu bağlılığın yanı sıra, yükselen sınıfa has, barok ve rokokonun mübalağalı bezeme anlayışından uzak, yeni ve yalın bir biçim dili kurma kaygısı yatmaktadır.

Özetlemek gerekirse, II. Mahmut Türbesi, hem Divanyolu'nda modern zamanların başlangıcını teşkil, hem de Tanzimat ricalinin Fransız İhtilâli ideallerine bağlılığını ifade etmektedir.

BİR CENAZE TÖRENİ

II. Mahmud türbesine dikdörtgen planlı bir medhalden geçildikten sonra, üzerinde besmele yazılı büyük ceviz kapıdan girilir. Duvarları, kasnağı ve kubbesi zengin alçı kabartma armalar, çelenkler ve çiçek sepetleriyle tezyin edilmiş ve pencerelerinin üzerinden bir yazı kuşağıyla çepeçevre sarılmış olan sekizgen mekânda değişik boylarda on sekiz sanduka bulunmaktadır. Ortada ve öndeki sanduka II. Mahmud'un, sağ gerisindeki sanduka ise Sultan Abdülaziz'indir. Bir cinayete kurban gidip gitmediği hâlâ tartışılan Abdülaziz'in cenazesi, öldüğü gün (4 Haziran 1876) Fer'iye sarayından Topkapı sarayına nakledilir, teçhiz ve tekfin edildikten sonra enderun ağalarının ve vükelanın katıldığı sade bir merasimle alelacele defnedilir. Halk Serasker Avni Paşa'nın gazabına uğramaktan korkarak evlere kapandığı için Divanyolu'nun o gün boşaldığı söylenmektedir. Aynı yol, Sultan II.

Abdülhamid'in cenaze merasiminde ise tarihinin en heyecanlı günlerinden birini yaşayacaktır.

10 Şubat 1918 Çarşamba günü öğleden sonra Beylerbeyi Sarayı'nda ölen Sultan Abdülhamid de Topkapı Sarayı'na nakledilip teçhiz ve tekfin edilmiş ve Sultan Reşad'ın iradesi üzerine, ertesi gün, muhteşem bir merasimle II. Mahmut Türbesi'ne defnedilmiştir. Bu merasime şahit olan İsmail Hami Danişmend, Ayasofya'dan türbeye kadar yol boyunca iki sıra asker dizildiğini, halkın caddeyi ve caddeye çıkan bütün sokakları hıncahınç doldurduğunu anlatır. Pencereler, damlar, ağaçlar, duvarlar salkım saçaktır ve yediden yetmişe bütün halk derin bir teessür içindedir. Ağlayanlar, hıçkırıanlar, hatta "Bizi bırakıp nereye gidiyorsun?" diye haykıranlar vardır. Danişmend, "Bu heybetli ve umumi teessür içinde laubali tavırlı tek kişi vardı: Sarıkamış'ın hazin kahramanı Enver Paşa'nın elleri arkasındaydı!" diyor.

Cenaze Hırka-i Saadet Dairesi'nde gasledilmiş, cenaze namazı ise Babüssaade önünde Şeyhülislam Musa Kâzım Efendi tarafından kıldırılmıştır. Bütün şehzadelerin, damatların, ecnebi sefirlerin, ateşemiliterlerin, vükelânın, ulemânın ve üniformalarıyla mülki ve askerî erkânın hazır bulunduğu merasimi Abdurrahman Şeref Bey de şöyle tasvir ediyor:

"Cenaze Bâb-ı Hümayun'dan çıktı. Sokaklar insandan görülmüyordu. Ayasofya önünden Sultan Mahmud türbesine kadar caddeye iki sıra asker dizilmişti. Ağaçlar, evler, pencereler, damlar, kadınla, çocukla dolmuştu. Tramvaylar durmuştu. Tabut acıklı ve müessir dualarla, tekbirler ve tehlillerle ilerliyordu. Cenazeyi görenler müteessir oluyorlardı. Evlerin pencereleri kadınlarla dolu idi. Bir kadın hıçkırıklarını zabtelemiyor, mendili gözlerinde, başı divara dayanmış ağlıyordu. Cenazeyi lâkaydâne seyredenler de vardı. Fakat hassas kalpler, bu hazin merasime, bu müellem feryadlara, bu dinî ihtişama karşı gözlerinin yaşardığını hissediyorlardı. Otuz dört sene hilafet makamını işgal eden Osmanlı padişahının son merasimi hürmetle ifa ediliyordu. Son şahikayı andıran 'Allah! Allah!' nidalarıyla tabut kapıdan içeri girdi. Sultan Abdülhamid hürmet ve tekrim ile kabre indirildi, Osmanlı tarihinin otuz dört senelik sahifesi hazin bir surette hitama erdi".

Merasimde Sultan Mehmed Reşad'ı temsilen bulunan Ali Fuat Türk geldi ise, Divanyolu'nda cenazenin arkasında yürürken Dâmad Şerif Paşa'nın, Bâki'nin Kanunî Mersiyesi'nden hüznü bir beyit okuduğunu söylüyor ve daha sonra şaşırtıcı bir hadiseden söz ediyor:

"Ayasofya ve Divanyolu tarihiyle Sultan Mahmud türbesine gidilerek cenaze defnedildikten sonra lisanı daima Sultan Reşad'ı yâd etmeye alışmış olan imam-ı evvel Suzi Efendi kabir başında dua ederken sürc-i lisan olarak 'Burada medfun olan Sultan Mehmed Reşad Han hazretlerinin ruh-ı şeriflerine' demesin mi? Bu sürc-i lisan hüz-

zar üzerinde fena tesir husule getirdi. Yanımda duran Şeyhülislam Musa Kâzım Efendi bunu işitince iki elleriyle omuzlarıma vurarak bir kahkaha kopardı. Bu da ayrı bir tesir yaptı. Meğer intâk-ı hak kabilinden imiş. Dört ay sonra onun ruhuna da fatiha okunması mukadder imiş".

TÜRBEDEKİ HAREM

Türbede üç padişah dışında bu padişahların yakınları da medfundur. Sultan II. Mahmud'un kadınlarından Bezmialem Valide Sultan, kız kardeşleri Küçük Esmâ Sultan ve Hibetullah Sultan, kızları Atiyye, Hatice ve Saliha Sultanlar; Abdülaziz'in başkadını Dürrünev Kadın, oğulları Şevket ve Veliahd Yusuf İzzeddin Efendiler, kızları Emine ve Münire Sultanlar, Saliha Sultan'dan torunu Kâmile Hanım Sultan; II. Abdülhamid'in kadınlarından Saliha Naciye Kadın Efendi, kızı Şadiye Sultan ve torunu Rebîa Eyüp ana mekânda yatmaktadırlar. Türbeye girerken soldaki odada yatanlar da şunlardır: II. Mahmud'un başkadını Nevfidan Kadın Efendi, üçüncü kadını Âşubcan Kadın Efendi, dördüncü kadını Nurtab Kadın Efendi, altıncı kadını Pervizfelek Kadın Efendi, baş ikbalı Hüsnümelek Hanım, dördüncü ikbalı Lebrizfelek Hanım; Abdülaziz'in ikinci kadını Hayrandil Kadın Efendi, üçüncü kadını Edadil Kadın Efendi, küçük yaşta ölen kızı Emine Sultan, küçük yaşta ölen oğlu Mehmed Selim Efendi.

Türbe'nin avlusu, inşa edildiği tarihte bir bahçe olarak tanzim edilmiş, etrafı şimşirlerle çevrili çiçek tarhlarıyla bezenmişti. Duvarların üzerinde beyaza boyalı ince parmaklıklar vardı ve bunlara yaseminler sardırılmıştı. Bir süre sonra ölen saraylılar bu bahçeye gömülmeye başladı. 1277'de Şevknihal Kadın, 1282'de Revnak Kadın, 1287 Ferahnüma Kadın, avluya soldaki kapıdan girince hemen sağa gömüldüler; üçü de hazine darı ustasıydı. Onları Darüssaade Ağası Talha Ağa takip etti. Daha sonra Tanzimat ricali ve sonrakiler.. Ahmed Fethi Paşa'dan Sadullah Paşa'ya, Süleyman Numan Paşa'dan Said Halim Paşa'ya, Muallim Naci'den* Ziya Gökalp'a... Türbe'nin bahçesi, yüz yıl içinde saraylıların, devlet adamlarının, bürokratların gömüldükleri bir ünlüler mezarlığı haline gelmişti. Türbenin bu özelliği esprilere bile konu olmuştur. Ahmet Vefik Paşa'nın "Rumeli hisarı'na gömülmek istiyorum; Sultan Mahmut türbesine gömülüp de hayatım boyunca uğraştığım adamlarla ahirette de

* Türbe bahçesinin Ayasofya tarafında, parmaklıklı son pencerenin yanındaki mezarda yatan Muallim Nâci, buraya Sultan II. Abdülhamid'in iradesiyle defnedilmiştir. Silindirik şeklindeki mezar taşına "Hak-perestim arz-ı ihlas etdiğim dergâh bir/Bir nefes tevhîdden ayrılmadım Allâh bir" beyti kazılmıştır. Beytin altındaki kitabe şöyledir: "Târih-nüvis-i selâtin-i Âl-i Osman Muallim Nâci Efendi'nin ârâmgâh-ı mâ'nevîsidir. Vilâdeti sene 1266, irtihâli sene 1310!"

tepişmek istemem!" dediği rivayet edilir.

Mezarlar elbette bu önemli şahsiyetlerin şanlarına layık olsun diye en mâhir ustalara ısmarlanıyor, kitabeler, Mehmed Şevket Efendi, Mehmed İzzet Efendi, Bakkal Ârif Efendi, Sami Efendi, İsmail Hakkı [Altunbezer], Hâmid [Aytaç], Nuri [Korman] gibi devrin en meşhur hattatlarına yazdırılıyordu. Böylece zamanla açık bir hüsnühat müzesi haline gelen Türbe, siyaset, sanat ve edebiyat tarihimiz bakımından benzerine az rastlanır bir mekândır. Nice muhteşem cenaze törenine şahit olan bu mekânda son klasik tören büyük Türkçü düşünür Ziya Gökalp için yapılmıştır. Reşat Tesal, İstanbul Erkek Lisesi'ndeki öğrenciliği sırasında şahit olduğu bu törenden kısaca söz eder. Bir sabah Hakkı Süha Gezgîn'in edebiyat dersinde sınıfa giren okul müdürü ciddi ve üzgün bir sesle, Ziya Gökalp'ın cenaze merasimine katılmak için derse ara verileceğini duyurur. Hakkı Süha Bey, derin bir teessür içinde Gökalp'ın şahsiyeti ve eserleri hakkında bilgi verdikten sonra dersi tatil eder. Gerisini Reşat Tesal'dan dinleyelim:

"O gün merasime gitmek üzere lisenin biçimsiz taşlarla döşeli avlusunda sıraya dizilmiş, jimnastik hocası ve izci oymağımız Sakarya'nın oymak beyi İhsan hoca'nın kumandasında, Divanyolu'na doğru yollanmış idik. Cenaze, Sultan Mahmut türbesine defnedilecekti. Biz de türbenin kapısı önüne kaldırıma dizildik. O zamanlar cenazelerde şimdiki gibi ölüm marşı çalınmıyordu. Henüz tekkeler kapatılmadığı için, önde Mevlevi dervişlerinden bir heyet, vakur ve yanık bir sesle ilahiler, naatlar okuyor, arada tekbir getiriliyordu. O merasimin mehabet ve kutsallığını hâlâ unutamam.

"II. Mahmut türbesinin bulunduğu yer de o tarihte İstanbul'un önemli kavşaklarından biriydi. Türbenin karşısındaki yol üzerinde, uzun zaman sonra konservatuara devredilen Şehremaneti binası vardı. Bu bina, ahşap, taksimatı karmaşık bir yapıydı. Hâlâ da öyledir ya. İnsan bu binanın içindeki perişanlığı görünce Belediye işlerinin neden aksak gittiğini anlar".

25 Birinciteşrin 1340/1924'te Cumartesi günü sabah 05'de vefat eden Ziya Gökalp ertesi gün toprağa verilmiştir. Kısa bir süre sonra üzerine projesi Mimar İsmet Hikmet'e ait olan güzel bir mezar yaptırılır, fakat mezar taşına ölüm tarihi dikkatsizlik sonucu 1923 olarak kazılır. Bu hata çok sonraları bir müsteşrik tarafından fark edilecektir. Bunun üzerine Gökalp'ın dâmâdi Ali Nüzhet Göksel tarafından 3 rakamı oyularak yerine dört rakamının hâk edildiği bir parça yapıştırılır. Daha sonra düşen bu parça, kısa bir süre önce Türbe'de yapılan genel temizlik sırasında yeniden yapılarak yerine konulmuştur. Mezar taşı kitabesi şöyledir:

Büyük mürşid Ziya Gökalp burada yatıyor. Öldüğü gün millî matem günü oldu. Türk Ocağı onun aziz vücudunu kendisini yetiştirmekle mağrur olarak vatanın bu toprağına ve mübarek hâtırasını kendi kalbine gömdü.

Teşrinievvel 25

Sene: 192[4]

Gün: Cumartesi

Mimar: Hikmet İsmet

İmalı: Unkapanı'ndan Salih Sabri ve Hüseyin Avni

Türbe bahçesinin önemli bir sâkini daha vardır: Asıl türbesi Serez'de bulunan Şeyh Bedreddin'in kemikleri, 1924 yılında yapılan Türk-Yunan mübadelesinde Serezli aydınlar tarafından Yunanlıların ayakları altında kalmasını diye çıkarılıp İstanbul'a getirilir. Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olan Türbeler ve Müzeler Müdürlüğü'ne teslim edilen kemikler küçük bir çinکو sandığa konulup bir süre Sultanahmet Camii mahfeli altında saklandıktan sonra Topkapı Sarayı'na, oradan da Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Camii ve külliyesi yanındaki depoya intikal eder. Sonunda 23 Ekim 1961 tarihli ve 5/1340 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla II. Mahmud Türbesi'ne dokuz-on kişilik bir heyet tarafından usulüne uygun olarak defnedilir. Türbeye en son yerleşenlerse hanedandır: V. Sultan Murad'ın torunu Emine Atiye Sultan (1978), zevci Damad Osman Hâmi Bey (1980), Şehzâde Seyfeddin Efendi'nın kızı bestekâr Fatma Gevheri Osmanoğlu (1980) ve Şehzade Yusuf İzzeddin Efendi'nın kızı Mihriban Mihrişah Osmanoğlu (1987).

Önünden çok zaman başımızı bile çevirip bakmadan geçip gittiğimiz II. Mahmut Türbesi'nde sadece padişahlar, şehzâdeler, kadın efendiler, sultanlar, hanım sultanlar, devlet adamları, şairler, gazeteciler vb. değil, yakın tarihimiz yatmaktadır.

TÜRBİ E BAHÇESİNDEKİ KABİRLER

LÂHİDSİZ VE BELİRSİZ MEZARLAR

1 Süleyman Numan Paşa

2-4 ?

5-6 Mütareke'de Erenköy taraflarında bir gece baskını esnasında Rum eşkıyaları tarafından vurulan biri asker, diğeri sivil iki kardeş

7-12 ?

13 Hasan Zühdü Paşa oğlu Amiral İsmail Hakkı

14 Hamdi Paşa kızı Hatice Behice

15 Mabeyn Başkatibi Süreyya Paşa'nın oğlu.

16 Kastamonu valisi ve Halk Fırkası mutemedi Hüsnü Bey'in iki küçük çocuğı.

17-18 ?

19 Meşrutiyet'te vurulan Hasan Fehmi Bey

20 Sadrazam Said Halim Paşa 1921 (Celi Ta'lik kitabenin hattatı: Hâmid [Aytaç])

21 Cemiyet-i Umumiye azasından Abdullah Paşazâde Muhiddin Bey

BİRİNCİ ADA

- 22 Ömer Lütü oğlu Ahmet Faik 1307
- 23 Darüssaade Ağası Talha Aga 1293
- 24 Yaver Ekrem Hüseyin Hüsnü 1302
- 25 Alyanak Mustafa Paşa 1302
- 26 Şerif Mehmed Sadık Paşa
- 27 Evrenoszâde Şerif Osman Âli Bey 1335
- 28 Bereketzâde Rifat Efendi 1329
- 29 Muallim Nâci 1310
- 30 Atina sefiri Âğah Efendi 1303
- 31 İntihâb-ı Me'murin Komisyonu Reisi Ahmed Celâl Paşa 1303 (Celi Sülûs kitabının hattatı: Bakkal Ârif Efendi)
- 32 Hariciye Nâzırı Said Paşa'nın babası Süleymaniyeli Hüseyin Paşa 1304
- 33 Şura-yı Devlet a'zâsından Hüseyin Paşa 1305
- 34 Kerbela Mutasarrıfı Bağdatlı Yusuf Mazhar Paşa 1305
- 35 Darüssaade Ağası Mehmed Cevher Aga 1304 (Celi Sülûs kitabının hattatı: Bakkal Ârif Efendi)
- 36 Bahriye Nâzırı Moralı İbrahim Paşa oğlu Mehmed Ali 1327
- 37 Dâmâd-ı Şehriyârî Morâhzâde Selâhaddin Âli Bey 1327
- 38 Siverek mebusu Cüdi Paşa 1341 (Celi Sülûs kitabının hattatı: Hamid [Aytaç])
- 39 Kaptan İbrahim Paşa 1306
- 40 Rûsumat Emîni İbrahim Edib Efendi 1305
- 41 Viyana Sefir-i Kebîri Sadullah Paşa 1308
- 42 Hazinekar Ustası Kıryalfer Usta 1308
- 43 Maliye müfettişi Mehmed Muhiddin Rumi Paşa 1306
- 44 Şehremîni Ahmed Mazhar Paşa 1306
- 45 Siverekli Osman Hulusî Paşa 1333 (Celi Sülûs kitabının hattatı: Azmî (Hamid Aytaç))
- 46 Ahmed Fahir Bey 1349
- 47 Mustafa Fevzi Bey 1344
- 48 Hazine Kâhyası Ahmed Eşref Bey 1310 (Celi Sülûs kitabının hattatı: Bakkal Ârif Efendi)
- 49 Erkân-ı Harbiye Reisi Ali Nizami Bey 1311
- 50 Diyarbekirli Mehmed Ârif Bey 1327
- 51 Müşir Genç Ağazâde Mahmud Nedim Paşa 1326

İKİNCİ ADA

- 52 Dâmâd Hasan Hüsnü Paşa 1316
- 53 Ataullah Paşa 1317
- 54 Serasker Dairesi Reisi Mehmed Şerafeddin Efendi 1318 (Celi Sülûs kitabının hattatı: Bakkal Ârif Efendi)
- 55 Şeyhülüzera Mehmed Tevfik Paşa 1320 (Celi Sülûs kitabının hattatı: Bakkal Ârif Efendi)
- 56 Teşrifatçı Mehmed Ferruh Efendi 1319 (Celi Sülûs kitabının hattatı: Sâmî Efendi)
- 57 Müşir Receb Paşa 1326
- 58 Ömer Kâmil Paşa 1316
- 59 Konya Valisi Mehmed Said Paşa 1313
- 60 Eyüb Hâlid Paşa 1313
- 61 Rumeli Fevkalade Kumandanı Lofçalı İbrahim Derviş 1314
- 62 Mabeyn Başkâtibi Süreyya Paşa 1312 (Celi Sülûs kitabının hattatı: Mehmed İzzet Efendi)

- 63 Parisi Sefiri Esad Paşa 1312
 64 Giridli Sırrı Paşa 1313
 65 Nakibüleşraf Mustafa Tevfik Paşa 1317
 66 Mekteb-i Tıbbiye Dahiliye Müdürü Miralay İhsan Bey 1318
 67 Kıbrıslı Süleyman Paşa 1317 (Celi Sülüs kitabının hattatı: Bakkal Ârif Efendi)
 68 İkinci Ordu Müşiri Mahmud Hamdi Paşa 1316 (Celi Sülüs kitabının hattatı: Hüsnü Efendi)
 69 Doktor İbrahim Paşa 1315 (Celi Ta'lik kitabının hattatı: Tevfik Bey)
 70 Sultan Aziz'in serkarını Hüsameddin Bey 1315
 71 Şûra-yı Devlet âzasından İbrahim Bey 1316
 72 Divan tercümanı Teşrifat Nâzırı Mahmud Münir Paşa 1315
 73 Cavid Bey 1317
 74 Fâzıl Paşa 1318
 75 Matbaa-i Osmâniye Sahibi Ali Cevad 1309
 76 Hattat Hafız Osman Zeki karısı Fâtumatüzzehra Hanım 1318
 77 Hidiv Mehmed Ali Paşa oğlu Halim Paşa 1312
 78 Ali Saib Paşa 1309
 79 Kazasker Mehmed Necib Efendi 1308

ÜÇÜNCÜ ADA

- 80 Ahmed Edib Bey 1316
 81 Sadi Paşa 1323
 82 Abdurrauf Refet Efendi 1328
 83 Malatya Mebusu Ahmed Hamid Bey 1329
 84 Ferik Yusuf Paşa 1331
 85 Namık Kemalzâde Ali Ekrem Bey'in oğlu Cezmi 1335 (Rik'a kitabının hattatı: Hâmid [Aytaç])
 86 Bağdatlı Süleyman Bey 1327
 87 Veli Rıza Paşa 1309
 88 Adliye Nâzırı Mahmud Server Paşa 1303
 89 Harem-i Hümayun Nâzırı Ahmed Raşid Zeynel 1310
 90 Edhem Paşa'nın altı yaşındaki oğlu Muhammed Ali 1305
 91 Âyan a'zâsı Edhem Paşa 1303
 92 Yesarizâde Ahmed Necib Paşa 1300
 93 Hariciye Tercüme Kalemi Müdürü Hüseyin Âgah 1336 (Celi Sülüs kitabının hattatı: İsmail Hakkı Altunbezer)
 94 Hamdi Paşa 1289
 95 Abdüllâtif Suphi Paşa 1303
 96 Eski sefirlerden Mısırlı Halil Şerif Paşa 1296
 97 Hekimbaşı Şehremini İsmail Paşa 1297
 98 Rüsumat Emîni Mehmed Sabri Paşa 1297
 99 Hikmet hocası Mehmed Emin Derviş Paşa 1296 (Celi Sülüs kitabının hattatı: Emin Eyyubî Efendi)
 100 Şehremini Ahmed Ârif Paşa 1296
 101 Kayserili Ahmed Paşa karısı Hâce Mahvisal Hanım 1320
 102 Abdurrahman Şadan 1339
 103 Hazine-i Hassa Nâzırı Abdülhamid Ferid Paşa 1292
 104 Hasan Rıza Paşa 1294 (Celi Sülüs kitabının hattatı: Mehmed Şevki Efendi)
 105 Zaptiye Nâzırı Ahmed (?) Emin Paşa 1283 (Celi Sülüs kitabının hattatı: Mehmed Şevket Efendi)

- 106 Sadrazam Mehmed Esad Saffet Paşa 1301
107 Abdurrahman Sami Paşa 1298
108 Müşir Ahmed Eyüb Paşa 1310
109 Südurdan Abdülhak Efendi 1270
110 Tophane Müşiri Ahmed Fethi Paşa 1274
111 Sadrazam Kıbrıslı Mehmed Paşa 1288

DÖRDÜNCÜ ADA

- 112 Süleyman Numan Paşa 1925
113 Ziya Gökalp 192[4] (Celi Sülüs kitabının hattatı: Nuri [Korman])
114 İstanbul İş Bankası Müdürü Haydar Şekib 1925

BEŞİNCİ ADA

- 115 Mısırlı Fatma Şirin 1920
116 Harbiye Nâzırı şakir Paşa 1335
117 Muhammedü'l-Eclâni 1329
118 Şehid Ahmed Samim 1328
119 Emine Hanım 1329
120 Mehmed Tevfik Bey 1337
121 Mustafa Sadreddin Paşa 1328

ALTINCI ADA

- 122 Şûra-yı Devlet Reisi Mehmed Said Paşa 1335 (Celi Sülüs kitabının hattatı: Bakkal Ârif Efendi)
123 Şerif Ali Paşa 1291
124 Şerif Abdullah Paşa oğlu Mehmed Bey 1301
125 Evkaf Nâzırı Abdullah Galib Paşa 1322 (Celi Sülüs kitabının hattatı: Mehmed?)
126 Abdülfettah Efendi 1314
127 Şerif Abdullah Paşa kızı Fahrülmuhadderat Hatun 1302
128 İbrahim Şükrü Paşa 1324
129 Müverrih Atâ Bey 1338
130 Berlin Sefiri Ahmed Tevfik Paşa, refikası Nuriye Hanım ve kerimesi Pervin Hanım 1335
131 Hariciye Tahrirat Müdürü Ömer Vasfi 1313 (Celi Sülüs kitabının hattatı: Mehmet İzzet Efendi)
132 Eser Kalfa Kadın 1301
133 Hattat Hafız Osman Zeki Bey 1308
134 Hazinedar Ustası Revnak Kadın 1282
135 Hazinedar Ustası Şevknihal Kadın 1277 (Celi Sülüs kitabının hattatı: Abdülfettah Efendi)
136 Hazinedar ustası Ferahnüma Kadın 1287
137 Hicaz Valisi ve Ticaret, Ziraat, Orman ve Maden Nâzırı Hakkı Paşa 1903?
138 ?

DÖRDÜNCÜ ADA'YA FK

- 139 V. Sultan Murad'ın torunu Emine Atiye Sultan (1893-1978)
140 Emine Atiye Sultan'ın zevci Damad Osman Hâmi Bey (1900-1982)
141 Şehzâde Seyfeddin'in kızı bestekâr Fatma Gevheri Osmanoglu (1904-1980)
142 Yusuf İzzeddin Efendi'nin kızı Mihriban Mihrişah Osmanoglu (1916-1987)

ÜÇÜNCÜ ADA'YA EK

- 143 Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin (ö.1418, nakli 1961)

BİBLİYOGRAFYA:

- ABDURRAHMAN ŞEREF-AHMED REFIK: Abdülhamid-i Sâni'ye Dâir, İstanbul 1918
- AKIN, Akın: "Divanyolu Küresi", Tarih ve Toplum, nr. 72, Aralık 1989
- AKPINAR, Turgut: "Ziya Gökalp'ın Ölüm Tarihiyle İlgili Başka Bir Yanlış", Tarih ve Toplum, nr.73, Ocak 1990
- AKYILDIZ, Ali: "Sultan II. Mahmud'un Hastalığı ve Ölümü", Türk Kültürü İncelemeleri, nr. 4, İstanbul 2001
- AYVERDİ Ekrem Hakkı: XIX. Asırda İstanbul Haritası, İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1978
- BATUR, Afife: "Batılılaşma Döneminde Osmanlı Mimarlığı", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, İstanbul 1986, s.1049
- "II. Mahmud Türbesi", Pars Tuğlacı: Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi, İstanbul 1981, s.159-161
- BÜNGÜL, Nureddin Rüstü: Eski Eserler Ansiklopedisi, İstanbul 1939
- DAYIOĞLU, Server: "Saatleri Ayarlama Enstitüleri: İstanbul'un Muvakkithaneleri", İstanbul, nr. 13, Nisan 1993
- EGEMEN, Affan: İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri, Arıtan Yayınevi, İstanbul 1993
- ELDEM, Sedat Hakkı: İstanbul Anıları, İstanbul 1973, s.102 vd.
- ERGIN, Osman Nuri: İstanbul Şehreminleri, İstanbul 1996
- Mecelle-i Umur-ı Belediye I, İstanbul 1330 (Yeni harflerle I-III, İstanbul 1995)
- İstanbul'da İmar ve İskân Hareketleri, İstanbul 1938
- KOÇU, Reşat Ekrem: "Divanyolu", İstanbul Ansiklopedisi I-XI
- KUMBARACILAR, İzzet: İstanbul Sebilleri, İstanbul 1938
- MOLTKE, Helmuth von: Türkiye Mektupları (çev. H.Örs), İstanbul 1969
- MUALLIM NACI: Mektuplarım, Konstantiniyye 1303
- ÖNKAL, Hakkı: Osmanlı Hanedan Türbeleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992
- ŞEHİSÜVAROĞLU, Haluk Y.: "İstanbul Konaklarına Dair", TTOK Belleteni, nr. 201, Ekim 1958
- ŞERİFOĞLU, Ömer Faruk: Su Güzeli/İstanbul Sebilleri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1995
- TANIŞIK, İbrahim Hilmi: İstanbul Çeşmeleri I-II, İstanbul 1943-1945
- TESAL, Reşat D.: "Bir İstanbul Vardı", Tarih ve Toplum, nr. 70, Ekim 1989
- ULUÇAY, Çağatay: Haremde Mektuplar, İstanbul 1956
- Padişahların Kadınları ve Kızları, TTK Yayınları, Ankara 1985
- ÜNSAL, Behçet: "İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı", Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri II, İstanbul 1969

İstanbul'un Fethinin 500. Yıldönümü Kutlamalarından 550. Yıldönümüne

Kâzım YETİŞ

Prof. Dr. Ahmet Ateş, *İstanbul Enstitüsü Dergisi*'nin ilk sayısını şöyle takdim eder:

"İstanbul, bir zamanlar Asya ile Avrupa'nın medeniyetçe en ileri bulunan iki sâhasının birbirine en yaklaştığı bir yerde bulunması, Karadeniz ile Akdeniz'i birbirine bağlayan iki boğazdan birine hâkim olması, iklimi vs. gibi tabii sebepler ile dünyanın çok eskiden beri iskân yeri olan mevkilerinden biridir; yine bu tabii sebepler dolayısı ile pek büyük nüfus kalabalığını barındırabilmiş, binnetice en yüksek medenî hareketlere sahne olmuş bir şehirdir. İstanbul, Osmanlı Türklerinin eline geçip onların çok uzun ömürlü imparatorluklarının idare merkezi ve baş şehri olunca, bir asır kadar bir zaman bile geçmeden, Fatih, Beyazıt, Süleymaniye ve başka câmilerinin etrafından başlayarak kurulmuş olan kültür, idare müesseseleri ve halk mahalleri ile, ruh ve düşüncelerinin esasları bakımından tamâmiyle bir Müslüman şehri bunların hareket ve tatbik tarz ve şekilleri bakımından da tamâmiyle bir Türk şehri husûsiyetini kazanmıştır. Avrupa, Afrika ve Asya kıt'alarının çok uzak noktalarına kadar yayılan ve en uzak noktalarına kadar kuvvetle duyulan Osmanlı-Türk askerî kudreti bilhassa bu şehirden beslenmiştir. Bu şehir bu büyük askerî , siyasî ve idarî hareketlerle mütenâsip, eserleri her an ihtişamla gözlerimizin önünde yükselen bir medeniyetin beşiği olmuştur." (a. dergi, İstanbul 1955)

Ne bu mübarek şehri fethetmek için nice sultan, komutan ve cihangirlerin sonuçsuz çabalarına, ne Fatih Sultan Mehmed'in "kutlu komutan, emir" oluşuna gireceğim. Hatta fetihten sonraki uzun zaman dilimi içerisinde bu "kutlu işin" yıldönümlerinde neler yapıp veya yapılmadığını da sormayacağım. Doğrudan İstanbul'un fethinin 500. yıldönümü kutlama hazırlıklarına geçeceğim. Bilindiği gibi tarih, kültür ve medeniyet bakımından önemli olayların, şahsiyetlerin doğum ve ölüm yıldönümlerinin tes'id edilmesi eskiden beri uygulanır. Yaradanın âlemlere rahmet olarak gönderdiğini ifade ettiği Hz. Muhammed (s.a.s) in doğum gününün kutlanması Türkler tarafından başlatılmış ve "Mevlid" geleneği teessüs etmiş ve bu konuda çoğu manzum olmak üzere pek çok eser yazılmıştır. Bu kutlama ve anmalarda 50 veya katları, 100 veya katları olan rakamlar ayrı bir önem kazanmaktadır. Tabiatıyla 500. senenin ehemmiyeti daha da artmaktadır. Nitekim, İstanbul'un fethi gibi Türk , İslâm ve dünya tarihi bakımından fevkalâde önem arzeden bir hâdisenin 500. yıldönümü kutlamaları için daha 1939'larda birtakım düşünce egzersizleri yapıldığını biliyoruz. İşte bu yazımızda derleyebildiğimiz kadarıyla bu konuda düşünülenleri, çalışmaları ve yapılanları hatırlamak ve 550. yıla gelmek istiyoruz.

1939 yılında ilk hareket olarak, İstanbul Vilâyetinde "Güzideler Komisyonu" adı ile bir heyet toplanır. Bunun, İstanbul valilerine İstanbul'u tamir ve imar etmek gibi bir imkânı da vereceği düşünülür. Anılan komisyon üyeleri Fâtih ve fetihle ilgili câmi, türbe ve medreselerin tamiri gibi işleri öne almak isterler; yalnız bu vesile ile idareciler, İstanbul'da yol , park, otel, tiyatro, hal gibi işleri de beraber yapmayı düşünürler. Sonunda 140 milyonluk bir bütçe hazırlanır ve hükûmete sunulur. Bu rakam kurşısında zamanın hükûmeti sessiz kalır, sonra da araya İkinci Dünya Harbi girer ve herhangi bir gelişme olmaz.

1941 yılında İstanbul'un 500. fetih yıldönümü tekrar canlanır. Konu, önce Millî Eğitim Bakanlığı'nda görüşülür ve Bakanlığın tasvibine bağlı olarak 04.08.1941'de Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün iştirâkı ile İstanbul Eski Eserleri Koruma Encümeni'nde müzâkere edilir. Daha sonra Millî Eğitim Bakanlığı bu konuyu resmen sahiplenir, İstanbul Vali ve Belediye Başkanlığı, Türk Tarih Kurumu, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu ve benzer kuruluşlarla yazışmalar yapılır. Bunun basında da akisleri görülür. Millî Eğitim Bakanlığı, İstanbul Belediyesi'ne hazırlık yapması tavsiyesinde bulunur. Şehir Meclisi bir neşriyat komisyonu kurar. Komisyonun marifeti ile Süheyl Ünver'in, Mektupçu Osman Bey'in, Feridun Dirimtekin'in ve Mırmıroğlu'nun Fâtih'le ilgili eserleri yayımlanır. Anılan Bakanlığın İstanbul Üniversitesi'ni de harekete geçirdiğini ve bir takım eserlerin basıldığını belirtelim.

Millî Eğitim Bakanlığı 25.01.1944 tarih ve 4034 sayılı yazısı ile Başbakanlık'tan İstanbul Fethi'nin 500. yıldönümü için bir komisyon kurulmasını talep ederse de bir sonuç alınamaz. Yine bu yıl içerisinde Millî Eğitim Bakanlığı'nın tâlimatıyla İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanı Ord. Prof. Hamit Ongunsu'nun başkanlığında Müzeler Genel Müdürü ile Topkapı Sarayı Müzesi Müdürü tarafından bir rapor hazırlanır.

(Devam edecek)

Cinuçen Tanrıkorur İçin

Ahmet Güner SAYAR

1990 yazında hemen hergün Ahmet Yakupoğlu stadımla buluşur, çoğunlukla Fenerbahçe'ye gider onunla hazırlamakta olduğu “*Rengrenk Kütahya*”sının metni üzerinde çalışırdık. O bana yazdıklarını okutur, düşüncelerimi öğrenmek ister, ben de kendilerinden Süheyl nver hocamıza dâir yazılı kaynaklara girmemiş, sadırdan sadıra akan bilgileri devşirirdim. Esas ilgi alanlarımızın dışına taştığımız vakit Ahmet Yakupoğlu'dan anılarını dinler, görmediğim insanlar arasında dolaşır, yaşamadığım zamanları yaşamışçasına idrâk ederdim. Gene böyle bir çalışma nında Yakupoğlu Cinuçen Tanrıkorur'dan söz açtı. Cinuçen Bey'in Amerika'dan kendisine gönderdiği bir mektuptan hareketle onun klasik msikiimizin nazariyatına olan hkimiyetini, bestelerini ve nihayet icracılığını da anlattıktan sonra sözlerini zl bir tesbitle taçlandırdı: “O asrımızın Dede Efendisidir.”

Yakupoğlu stadımın anlattıklarını ben dşnedurayım, zihnimin hareketliliği bir şarkıyla onun ismini önüme çıkarmakta gecikmedi: “Gnaydınım, narieğim.” Seveekten dinlediğim bu şarkının bestekrının Cinuçen Tanrıkorur olduğunu duymama rağmen, diğer şarkı bestekrları gibi, nemsemediğim muhakkaktı. Zira yetişme ağlarımızda zevk-i selimin inşaası zor ve zahmetli bir iş idi. Dinlediğim şarkının bestekrna, hele güfte yazarna pek dikkat edilmez, dinlemekle iş biterdi. Dolayısıyla ‘Gnaydınım, narieğim’ şarkısı da hemen herkes gibi benim için de bir istisna değildi. Dikkatimin bileylemesi ile bu şarkının güftesinin Feyzi Halıcı'ya it olduğunu da öğrendim. Demek oluyordu ki çok hassas ve ince ruhlu bir bestekrla karşı karşıya idim. Onunla tanııacaktım, arada Ahmet Yakupoğlu vardı. Ayrıca Yakupoğlu'ndan dinlediklerim Cinuçen Tanrıkorur'a ulaşmak için önümdeki engeli yolu aydınlatmada bir rehber olacaktı.

Meğerse Cinuçen Tanrıkorur ilemlle temas halindeymiş. Kendisini yakından tanımak arayışına girmeme gerek kalmadı. Zira Celâleddin elebi'ye Amerika'dan gönderdiği kartları okuyarak Cinuçen Tanrıkorur hakkında mlmat sahibi olmaya başladım ve onu sevenler kervanına katılarak sağlığını uzaktan izlemeye koyuldum. Bu meyanda elebi Efendi'nin de iznini alarak kendilerine gönderilen kartları bir arşiv malzemesi haline getirmek için bir Cinuçen Tanrıkorur dosyası açtım. Zaman içerisinde onun kaleminden ıkmiş msikiye dâir yazıları da bu dosyadaki yerlerini aldılar.

Kendileriyle ilk kez bir araya gelmem Celâleddin elebi'nin Hakka yürüyüşünün ertesinde Teşvikiye'deki evinde gerçekleşti. Cinuçen Tanrıkorur'un icra ettiği msiki meclisinden sonra açılan sohbetin kapısından girince kendilerine Ahmet Yakupoğlu ile aramızda geçen konuşmayı anlattım. Dikkatle dinle-

diler ve “Ahmet Ağabey sizi çok seviyor olmalı ki benim mektubumu size okumuş” dedi. Meğerse Cinuçen Bey de beni “Süheyl Ünver” kitabımdan dolayı tanıyormuş. Bir ara ben eşi Bârihüda Hanım’ın bu çalışmam üzerine yaptığı değerlendirmeyi söyleyince Cinuçen Bey eşini işaretleyerek “Sen ona dikkat et! O, meseleleri dâima bir Batılı kafasıyla çözer” demişti. Cinuçen Tanrıkorur’la gerçekleşen bu ilk sohbet kalıcı bir intiba bırakarak anılar yumağındaki yerini almış oldu.

Olayların akışı tekrar tekrar görüşmemizi mümkün kıldı. Hastaydı. Onu ziyaretlerimizden birinde bir beste yaparken takip ettiği gelişme aşamalarını anlatmıştı. Beste yaparken sergilediği dikkat daha ilk aşamanın eşiğinde titizlikle seçtiği güfteden de görülebilir. Sergilediği matematik dikkatin gerisinde çektiği hastalıkların, katlandığı ameliyatların, bunların ruhuna tahmil ettiği ağır yük karşısında çektiği ıztırapların onu bir yüceliğe götürdüğünü gördüm. Sanatkâr ıztıraplarını bu yolla işleyerek zirveye doğru tırmanan bir kimseydi. Buna Cinuçen Bey’i hem hasta halinde muztarip bir halde yakından tanıyarak, hem de bestelerini dinlerken her bir nağmeye yüklediği ruhunu hissederek ulaştığını ifade edebilirim. İzurabın ilhamla içiçeliği onun bestelerinde mündemiçtir. Onun bir kasetini oldukça sık dinledim. Şükûfe Nihal’in “Neme Yetmez”ini bana o sevdirmişti. Cinuçen Tanrıkorur’un bu bestesi, güftesi ile birlikte, denkdüşmüşlüğü güzel bir örneğidir.

Göztepe’de Soyak sitesindeki saadethanesine daha çok Fârûk Hemdem Çelebi, Emin Işık ve Hüseyin Top Beylerle birlikte eşim ve kerimemle ziyaretine giderdik. Kolunda diyalize bağlı hortumlar arasında yaşama sevinci arayan bu ince ruhlu bestekârimız dostlarını görmekle âdeta dirilir, hayata dönerdi. Sohbetin koyulaşması ona özlediği bir şifâ idi. Her ziyaretimiz ya Emin Işık’ın ya da Hüseyin Top’un Kurân tilavetiyle sonlanırdı.

Gene bu ziyaretlerden birindeydi. Cinuçen Bey’in her zaman oturduğu koltuğun karşısındaki duvarda güzel bir hatla -Hüseyin Kutlu’nun hatıyla yazılmış, tezhipli bir levha vardı. Levhadaki beyit divan şiirimizin son büyük ustalarından Yenişehirli Avni Bey’e âitti:

“Şive-i yağmada ehibba mebhût eder adâyı
Huda göstermesin âsâr-ı izmihlâl bir yerde”

Bu beyit ona neyi ifade ediyordu? Titizlikle yaptığı bestelere aynı titizlikle güfte seçen bu kimse elbette bu beyiti sadece hattından ötürü karşısına alıp derunî düşüncelere dalamazdı. Böyle bir beyiti yazmasını hattatından özel olarak mı istemişti? Bunu da bilmiyorum. Sadece ziyaretlerimizden birinde bu beyitin yüklediği anlamı bizlere açıklamıştı. Hepsî o kadar! İhtimal ki hayat yolunda ra-

kik kalbinin insan pazarında alıcı bulmaması onun çektiği hastalıklardan daha ağır olmuştur. Dost bildiklerinin gönül hanesini, düşmanını şaşkına düşürecek şekilde, yağmalaması karşısında Cinuçen Tanrıkörur kendini bu beyitin gizemli sularına bırakmakta bir beis görmemiş olmalıydı. Fakat oturduğu koltuğun tam üstünde büyükçe çerçevenin içine alınmış yazma bir beyit daha vardı:

"Kadem kadem teşrîfi Nâilî o mehin

Cihan cihan elem-i intizâra değmez mi?"

Nâilî-i Kadîm, bu beyiti ile, tıpkı Yenişehirli Avni Bey gibi, bu büyük ustanın hâlet-i rûhiyesine pek güzel tercüman oluyordu. Artık onun rûhunun akmakta olduğu mecra belli olmuştur. Kendisini tanıdığımızdan beri hastalıkların farklı çeşidiyle boğuşuyor ve tahammül fersa bir ızırap kümesinin içerisinde hep ölümle yüzyüze yaşıyordu. Ancak bundan da şikâyetçi değildi. Sevgilisinin gece teşrîfini adım adım beklerken, şâir bu bekleyişin ruhuna tahmil ettiği yükü haklı görmekte, bu ızırâbı çekilir bulmaktadır. Zîra neticesi bir sevgiliye kavuşmaktır. Cinuçen Tanrıkörur'da "o meh" Allah olmuştur. Allah kendisine kavuşulacak olan bir sevgilidir. Dolayısıyla vuslata giden yolda çekilen elem bir hakır, arkası rahmettir. O şikâyet etmediği ızırabıyla ruhunu Allah'a bağladı. Sıkıntılı hali karşısında sabrına hayran olurken o bize şükürümüzün ne kadar da az olduğunu ihsas ettirirdi. Bütün zerrâtı ile onun Allah'a bağlılığında, benim göre' ilâhî Allah'ın onda es-sabur olarak tecelli etmesiydi. Gösterdiği büyük sabrı kendini teklifsiz ve vasitasız bir şekilde bu büyük sevgiliye yöneltilmiş sevgiyi yaptığı bestelere taşıyarak somutlaştırdı. Ahmet Yakupoğlu'nun "Nûz Türk müzikisinin Dede Efendisi olarak görmesi elbette hak" sözleri, "Nûz Türk müziklesidir."

Bugün Türk müzikisinin hâl-i pür melâline rağmen "Nûz besteleri" çalınıyorsa bunda Cinuçen Tanrıkörur'a çok şey borçluyuz. Nûz Türk müzikisinde durduğu yer, bugün erozyona karşı direnen, geçmiş Türk müzikleri arasında bir terkip arayıp küreselleşmenin kültür boyutuna direnecek bir kültürün temel sütunlarından birini teşkil eden klasik müsikimize can-suyunu vermekten ibarettir.

Kendisini hayırla andığım Cinuçen Tanrıkörur'un gâriki rahmet olmasını Cenâb-ı Hak'tan niyaz ederim. Bu büyük üstadın besteleriyle gönüllerimizi, bir kuşaktan ötekine, titretecek olması bu fânî bestekârın ölümsüzlükten de nasibini alacağının bir işaretidir. Aziz üstad Yahyâ Kemâl'in Hammamîzade İsmail Dede Efendi için söyledikleri Cinuçen Bey için de geçerlidir:

"Fânî ise öz bestelerin hallâkı

Doğmak yaşamak nâfiledir dünyâda"

Nağmekâr

Fırat KIZILTUĞ

1- UŞŞAK

Makamların sultanı uşşak! Yine yüreğimde ihtizaz et. Şarkıların en güzelini terennüm et. İçli bir kemençe gibi nazlan, ney gibi feryâd et. Kırılmayan rebâb ol.

Varlığım, içime dolan ses dizileriyle titresin. Sevgili hüznüm beni bırakma. Beni bırakma, hissedemediğim zaman rûhumda büyüyen karanlığa dayanamıyorum. “Lâcivert kederle ördüğüm” zindanımın bir köşesinden ışık olup süzül...

Güzellikleri, yaşama biçimi yapmamın sebebi! Kâinâtın ışıltılarına götüren yüce kavrayış; zamanın, mekânın merkezindeki his yumağı! Sevgililer sevgilisi uşşak; sensiz ölürüm!

Ümidimin en küçük zerresi bana kaldı. Yaşatıyor ama yok olmamı önüyor.

Aşın sevginin ve gururun kurbânıyım. Bin kere, on bin kere doğup ölür, yine de kurbânın olurum.

Siyah ebrûlerin duruben çatma,

Gamzen oklarını aşıkâ atma.

Her bağıllık, sevgi, boş ve sınırlı. Sınırlı her şey beni boğar.

Gerçi bir “Lâcivert zindan”ım var ama “yürek biçimi!” O zindan, kâinat kadar geniş. Duygularımı oraya saklıyorum. Hazînemi kimseye gösteremem. Hazînemi nasıl değerlendireceğime, nefes sayımdan, kalp atışlarımın sayısına, yürek sızılarıma, yanan gözlerime öteki yarım karar verir.

İlâhî bir panzehirim var, kimsenin hissedemeyeceği, öbür yüreğimin atışları...

Kul Ozan, dinledi dinledi,

Gönülden inledi

inledi .

Yandı,

tüttü,

serinledi...

Tamam uşşak, uşşak tamam

Onun için, sen makamların sultânı! Çal, söyle, inle, inlet!..

2-HİCAZ

Sana hicaz demişler. Halk dilinde “garip ayağı”. Âşık Garib'den kinâye mi acep? Çöl sıcaklığında yanıp kavrulan gönüllere vâhâ mı oldun, serap mı?

Baktıkça hüsn ü ânına

Hayrân olur âşıkların

Geldikçe hicrin yâdına

Nâlân olur âşıkların

Ey sevgili makam; bütün büyük eserlerde mutlak rengin ve füsûnun var. Zâhîlerin gönlünde ulvî sevdâhıların gönlünde şühendaz. Çoban kavalında zülf ü nâz. Erenler bağında kolca kopuz, telli saz. Tekkede rebâbın yayındaki ihtizâz...

Harem-i Hümâyûn mertebesi sana az; Uzzâl ile dürr ü niyâz...

Gâhi ağlayan, gâhi çağılayan, zirvelerin en yükseğinde nihan, hem bu gün, dün, yarın, hem iki cihan; kıldan ince, kılıçtan keskin büyük imtihan.

Sanatkârı bulutlara taşıyan, hem sıla, hem gurbet, hem âşıyan.

Gâhi âyin, gâhi murabbâ, gâhi gazelsin ağlatan ağlayan.

Hangi kudret sırrına silsile olmuşsun? Dügâh, sünbüle, hicaz ve nevâyı şafaklandırıp, hüseyinî; evc, gerdâniye neşvesinden muhayyere teveccüh edip, sevdâ yoluna düştün? “Nideyim sahn-ı çemen seyrini cânânım yok” diyebilmek için mi? Yoksa, “yok” diyerek “var”ın kudretini bin kat daha güçlü anlatmak için mi?

Yayla türküsü, seymen sekmesi, semâzen tennûresi olmak için kaç burç dolandın? Felekler niçin icâzet almadılar senden? Daha az kıyıcı olurlardı tanışalardı!

*Bir nigâh et gönlüme ne olur ey gonca dehen
Göz göz oldu yüreğim gözlerinin derdinden
Neye baktım, neye gördüm, neye sevdim seni ben
Göz göz oldu yüreğim gözlerinin derdinden.*

3- BAYÂTÎ

Bir serencâm şûlesi yanar Evlâd-ı Fâtihan'dan, Meriç'lenir: “Hû! hû!” deyü. Tennûreler arşa iner çıkar, gökten alır, yere verir: “Su! su!” deyü. Düm-düm urur kudüm-zenbaşı, nayizenbaşının yüreğine, Derviş Mustafa hâlince “Bu! bu!”

Senin efsûnun nedir ey bayâtî? Uşşak karındaşın, ikizin değil mi? Amma ki, hâletin gayrı, nispetin ayrı. Hem **Bir**, hem de **Bin** sırrına mı erdin?

“Gül yüzlülerin şevkine gel” dersin, “nüş edelim mey” dersin. “Çıkamaz derûn u dilden muhabbetin” deyü feryat da edersin.

Şiraz sarayında gazel, Semerkant'ta Fetihnâme, Şirvanşahlar makâmında zemzeme. Gâzi Giray kılıncından keskin, Selîme-i Sâlis meşkinden ince.

Ah bayâtî, Kaf Dağı'nın ötelерinden Âzerî Âzerî danışırın:

*Dağların sînesine,
Gün galhıp sine sine,
Âleme sığmaz başım,
Sığıptır sînesine.*

Ey bayâtî, Sâdullah Ağa derdinde, arabanla vuslata erip, **Mihriban Mihriban** avâzelerinde, zindanları eritip, aff-ı şâhaneye müyesser olursun.

Üstad şâire, zemherîleri bahar eyleyip, **Cemil Cemil** deyü “**Kar Mûsikîleri**” inşâd ettirirsin.

Vakârın edân Tebriz tüter, Gence kokar; Kırım, Kerkük tütsüsü râyihasıyla coşarsın.

Söyle bayâtî söyle!

“Ey ki hezâr âferin...”

Hoca Cahit Gözkan

Cemil ALTINBİLEK

Hoca Cahit Gözkan

Türk Müsikiindeki müktesebâtı ve hizmetleri sebebiyle, sâdece müdâvimlerinin değil, her tanıyanının “hoca” diye hitap ettiği H. Cāhit Gözkan bir vesîle ile;

"1909 senesinde İstanbul, Fâtih'te müsiki toplantılarının eksik olmadığı bir konakta dünyâya geldiğini, bu toplantılara zamanın önemli müsikişinaslarından Tanburî Selâhattin, Üdî Muzaffer, Hânende Emin ve Nâri beyler ile Udî Nevres

Bey'in devam ettiğini, kendisinin de bu müzik âlemlerine uzak kalmayıp on yaşlarında ud ve keman çalmaya ve klasik müzik eserlerine kulak vermeye başladığını, o sırada rahmetli olan ve Nevres Bey'den ud meşk eden babası Mehmet Hâlit Bey'in usûl ve metodu ile yine babasının talebesi olan yengesi ile çalışmasını devam ettirdiğini" anlatmıştır.

Bilâhare, bir meşk arası sohbetinde her zaman övgü ile yâdettiği Hocası Ahmet Mükerrer Akıncı ile karşılaşmasını şöyle hikâye etmiştir. 1923'de 13 yaşlarında iken elinde notalarla meşgul olduğu bir mecliste karşılaştığı Ahmet Mükerrer Akıncı'nın "evlâdım sen bana meşke gelir misin?" dâveti üzerine başlayan hoca-talebe ilişkisi 1940'da Hoca Akıncı'nın vefâtına kadar âdetâ âilenin de bir ferdi gibi devam eder.

Hoca Ahmet Mükerrer Akıncı'nın yirmi yıllık müzik müktesebâtına rağmen hocası, Enderun'da meşhur Latif Âga'nın talebesi olarak temâyüz etmiş Beykozlu Kânûnî Mehmet Bey'i tanınmasıyla bilgisinin sifra düştüğünü anlayıp, on beş yıl tedrisat rahlesine oturduğu ye "Ölürsem gözüm açık gitmez. Zira müzikde ikinci bir Mehmet yetiştirdim" iltifâtına mazhar olduğu gibi; H. Câhit Gözkan'da müzik muhitlerinde hocasının "Bu evlâdım için terk safrasına geldiğim müziğe tekrar sarıldım." iltifâtına sık sık mazhar olmuştur.

Hoca Ahmet Muharrem Akıncı'nın evinde oğulları Yektâ, Muhyiddin ve Bekir'in de sazlarıyla iştirak ettikleri haftalık fasıllar önceden hoca-talebe arasında özel meşklerde ezber derecesinde geçilir, fasıl akşamı önceleri ud çalan, fakat ilerleyen dönemlerde udu tamâmen talebesi Câhit Gözkan'a teslim eden, Hoca A.Mükerrer Akıncı, dâvûdî sesi ve elde defileyle fasıl idâre eder, ara taksimlerini de bir baş işaretiyle H.Câhit Gözkan'a verirdi. Böylece, ileride taksim müzikisinde emsalsiz olacak Câhit Gözkan'a sabaha karşı "horozlar ötünceye kadar" süren çalışmasının semeresini görme fırsatı düşerdi.

Bir defasında, müdâvimlerden müzikolog Lâika Karabay'ın da bulunduğu bir meşk sırasında, müzikimizde makamların teşkilinde koma hesabına dayalı Arel-Ezgi metodu mevzuubahis olduğunda, Hoca; bu sistemi eleştirmemekle birlikte, müzikimizin makam ve usûle dayalı ve de perde mefhumunu esas alan bir yapısı bulunduğunu da tebârüz ettirerek, Hoca'sıyla olan çalışmalarında; "bir tesbih dizisi gibi" müzikimizdeki perdelere ve bu perdelere tekâbül eden makamları tetkik ettiklerini ve yine Hoca tarafından seçilmiş eserlerin geçilip, özümsemiyle, müzik ilmine vâkıf olunabileceğini anlatmıştı.

Klasik müziğe vukufu kadar Hâfız lakabıyla da maruf Hocası Ahmet

Mükerrem Akıncı'dan dînî mûsîki formlarını da geçmiş olan Hoca Câhit Gözkan bu sahada da pek çok kişiye bu birikiminden aktarmıştır. Hatta zaman zaman tesâdüf ettiğimiz Hâfız Kemal Tezergil'in elli yılı aşkın süredir kendisine devam etmesini, müzip bir uslûpla "*yeni talebem elli senelik*" diye takdim ettiğini hatırlarız.

Hocanın dînî mûsîkiye ünsiyetinde, aynı zamanda kayınbirâderi ve iş ortağı olan, cam ticâretiyle meşgul oldukları için camcı lakabıyla da tanınan, "Ey Allahım benisenden ayırma" mısraî ile başlayan segâh ilâhînin bestekârı Hulûsî Bey ile can dosluklarının tesiri büyüktür. Nazarî mûsîki bilgisi olmasına rağmen tabîi bir istîdat ve zengin kulak dolgunluğu ile gazel-kasîde nevindeki serbest eser icrâsında zamânın önemli hâfızları içinde yer almış Hulûsî Bey ile Hoca'nın saz ile söz atışmalı icrâları senelerce aktarılabilecek mûsîki hâtıratı içinde yer almıştır.

Yine bu iki gönüldaş kafa kafaya verip kâh Dede Efendi'nin Rast Kâr-ı Nâtık'ını aslına en yakın hâliyle tespit etmek için semt semt İstanbul'un eski Mevlevîlerini arayıp, bulduklarını kaydetmişler, kâh memleketin bütün vilâyetlerini gezerek kendisi de âdetâ bir evliyâ sâfiyetinde olan Hulûsî Bey'in iz sürmesiyle gelmiş-geçmiş evliyâ makamlarını ziyaret etmişler, bâzen durup Kütahya'da havuz başında Neyzen Ahmet Bey'in demlerini dinlemişler, bâzen de Hocanın yanından eksik etmediği seyahat uduyla sabaha karşı öten bül-büllerle halleşmişlerdir.

Bu iki yol dostuna böylesine bir enerji ve coşkuyu yükleyen kaynakların başında sohbet ve muhabbet halkasına dâhil oldukları zamânın Nakşî büyüğü Küçük Hüseyin Efendi ile bilâhare onun dünyadaki yerini dolduran Mahmut Efendi'yi anmadan edemeyiz.

Hoca'nın, Hocası Hâfız Ahmet Mükerrem Akıncı'nın evinde yapılan mütat fasıllardan önce veya hemen sonra ezberinde olan fasılları huzûrunda hem çalıp hem okuduğu, bilinir Mahmut Efendi'nin "*yaktın beni evlâdım*" diyerek ceketini çıkarıp, hürmet ettiği büyüğünün böyle mest olduğunu gören Hoca, aşkının, şevkinin, nasıl arttığını husûsî meşklerimizde usulca, yalnız birkaç talebesine anlatırdı.

Ömrü boyunca yaşadığı Nakşî neşvesi, Hocayı aynı zamanda, şiir, edebiyat ve tasavvuf zengini nûktedân bir hatip ve bir hoşgörü âbidesi haline getirdiği gibi, 1950'yi izleyen yıllarda Konya'da başlayan Mevlevî ihtifallerinde Sâdettin Heper ile birlikte Mevlevî âyinlerinin müzisyen bir heyet tarafından geçilip hazırlanmasında öncü ve öğretici olmasına ve semâ merâsimlerinin

açılış taksimlerini rebab ile yapan başsâzendeleri arasında yer almasına mâni olmamış, bilakis müzisyen olarak semâ gösterileri ve Mevlevî âyinlerinin yeniden icrâsında hizmeti olmaktan duyduğu hazzı her fırsatta ifâde etmiştir.

Klasik müsikîmize vukufu ve ud icrâsındaki ustalığıyla mâruf olan Hoca, unutulmak üzere olan rebab sazının yanında, klasik kemençe, keman ve tanbur sazlarını da ileri derecede icrâ ederdi.

Ancak, Hoca'nın müsikî hayâtına en önemli hizmeti, 1940 yılında vefat eden Hocası Ahmet Mükerrrem Akıncı'ya tevarüsen evini açarak devam ettirdiği haftalık fasillardır. Ki bu fasıllar 1999 yılında Hoca'nın vefâtına kadar, yaklaşık altmış sene sürmüştür.

Bu fasıllarda, genciyle, yaşlısıyla yirminci asrın bütün müsikî erbâbı bir araya gelmiş, eğitim ve iletişim imkânı bulunmayan, en zor ve yasaklı dönemler dâhil olmak üzere müsikîmiz en üst seviyede icrâ zemîni bulurken, nesiller arası alış veriş de temin edilmiştir.

Fasıl akşamı diye adlandırılan bu müsikî toplantılarına gelen zevâtı saymak için Hoca'nın yaşadığı dönemdeki hemen bütün isimleri zikretmek gerektireceği için, 1979-1999 târihleri arasında katıldığımız yirmi yıllık dönemde hafızâlarımıza nakşolan birkaç sahneyi resmetmekle yetineceğiz.

Fasıl, Fâtih ve Cerrahpaşa'daki ikâmetlerinden sonra, Kadıköy Çiftelhavuzlar'da önündeki çamları Bozkurt sokağına eğilmiş bahçeli müstakil evin, duvarları nâdide hat levhaları ile bezenmiş ve sâdece müsikî ile ibâdete tahsis edilmiş odasında yapılır, çoğu zamanda bu emsâli az bulunur hat koleksiyonundaki, mısralar, beyitler, kelâmı kibarlar, hadisler, âyetler müsikî arasında yapılan sohbetlere de bahis açardı.

Sâzendeler toplandığında müsikî, çoğu zaman Tanbûrî Cemil Bey'in Mâhur Peşrevi'nin coşkusu ile başlar, saz semâîleri ile devam eden ilk bölümde sazlar ısınır, akortların oturması beklenirdi. Bu bölümde yine nota açmadan ezbere olarak en çok icrâ edilen saz eserleri şunlardır: Cemil Bey'in muhayyer, ferahfezâ ve şedaraban peşrev ve saz semâîleri ile Kemânî Rızâ Efendi'nin tâhirbuselik peşrev ve saz semâîleri, Üdi Nevres Bey' in hüzzam, Sedat Bey'in evç, Gavsi Baykara'nın acemaşîran, Sedat Bey-Fahri Kopuz suzidil, Sedat Bey ve Nikolaki'nin şehnaz, Neyzen Tevfik'in nihâvent ve şehnazbûselik, Kemal Niyâzi Seyhun hicazkâr, Refik Talat Bey mâhur ve hicaz, Mesut Cemil Bey nihâvent, Şerif Muhiddin Targan ferahfezâ, Hoca Kânûnî Mehmet Bey süzidil, Hoca Ahmet Mükerrrem Akıncı karcıgar, Yektâ Akıncı neveser, Hoca Câhit Gözkan nevâ, mâhur ve süzinâk saz semâîleri...

İlk bölümdeki saz eserlerinden sonra, Ferit Tan hazırladığı bir takım faslı icrâ etmek için defıyla ortaya çıkar, hemen her toplantıda hazır bulunan, Safiye Ayla'yı ve Semahat Özdenes, Fahriye Caner, Muallâ ve Ayten Hanımlar... gibi eski ama her biri zirve olmuş sesleri etrafına alarak âdetâ târihi bir koro oluşturur ve ilerlemiş yaşına rağmen gür ve diyaframını rahat kullandığı düz ve uzun sesiyle, Kasımpaşa'daki gençlik meşklerinde yaşadığı mestânelikle hânendeleri ve sâzendeleri peşinde sürükler, ama mutlaka her defasında "*sandıktan çıkardığı*" birkaç sürpriz eserle faslın gidişatını dalgalandırmaktan küçük keyifler alırdı.

İşte böyle anlarda faslı yandaki küçük odadan, locada dinler gibi tâkip eden yine eskilerden kalma zevat arasında bir fısıldaşma yaşanır, hâzırın içindeki Yesâri Âsım, Özbekler Tekkesinden artakalan Şeyh Baba'ya "*Bakin fasıl sallandı ama, şimdi Câhit Bey'in mızrabı daha kuvvetle duyulacak ve sendeleyeni sâzendeyi peşine takıp kurtaracak*" dediği duyulur ve dediği gibi de olurdu. Zira Câhit Hoca kısa ve avucunun içinde sıkıca kavradığı mızrabı ile âdetâ udun tellerini âhenkle kamçılar, çıkardığı yuvarlak seslerle, perdeler net olarak duyulur, esasta mülâyim bir kaynaştırıcı enstrüman olan ud, Hoca'nın elinde bir şef saz baskınlığında, saz heyetini yönetirdi.

Bâzen de, Ahmet Mükerrer Akıncı'nın eski talebelerinden müsikîde biraz fazla tutucu olan Hâfız Ağabey; "*Ferit Bey'in üslûbu Hocaminkine benzemiyor, aman kulağımdaki bozulmasın*" diye biraz uzaklaşıp, mutfakta çayı demleyen Barut Tefvik nâmıyla mâruf, Başsavcı Tefvik Barut Bey'in yanına giderdi.

Dışarıda bu kritikler yapılırken fasıl odasında âhenk ve konsantrasyon artar makam ve usûl tam kıvam bulur, sıra ara taksimine gelince önce misâfir olan üstatlara teklif edilir, toplantıların müdâvimlerinden Niyazi Sayın, İhsan Özgen, Erol Deran, Fahrettin Çimenli, Ş. Ünal Ensari gibi sazların ustaları, müsikîde geldikleri merhaleleri Hoca'ya anlattıkları özlü, esaslı taksimler yaparlar, bu sırada nefesler tutulur, müsikî lisanıyla halleşilirdi.

Birinci bölümden sonra çaylar içilir, ev sâhibesi hocanın muhterem eşi Muazzez Hanım'ın ikrâmı, genç müdâvimlerin servisi ile ağızlar tatlanır, sohbet koyulaşır, hasretler giderilir, yârenlik edilir ve sıra ikinci bölüme gelir.

Bu defa, gençler korusu kurulur, Hâki Numanoglu veya Mithat Özyılmazel ortaya çıkar, yanlarında da Münip Utandı, Adnan Mungan, Hocanın kızları Sabahat ve Melâhat hanımlar başta olmak üzere başka bir klasik koro kurulur, bir başka makam tutturulur, fasıl coştukça coşar, bâzen sololarla, bâzen taksimlerle dinlenilir, saatler ilerleyip, istenilmeyen zamanın gelmesinin tek tesellisi ise haftaya tekrar buluşma anonsu olurdu.

Bu fasıl akşamlarının dışında, haftasonu, bilhassa cumartesi günleri, Hoca'nın evi talebelerinin özel meşklerine devam ettikleri bir mektep, dostların da bulunduğu bir adrestir. Cumartesi günleri evde müzik icrâ edildiğini bilen müzisyenler, genellikle sazlarını da yanlarına alıp, Hoca'ya yapacakları ziyaretleri de bu güne rast getirirler, böylece hem sohbet, hem de müziğe katılırlardı.

Bir de bu günlerin değişmeyen müdâvimleri vardı ki, bunlar Doktor Müslim Kızılkın, Avukat Muammer Müslim Topçu, Savcı Ş. Ünal Ensari ve Tevfik Barut gibi artık talebeden ziyade Hoca'nın dost ve muhabbet halkasına dahil olmuş kimselerdi. Müsikinin yanı sıra; tarih, tasavvuf, şiir ve edebiyatın iç içe geçtiği ve birlikte terennüm edildiği, işte bu müstesna demler, cumartesi meşklerinde yaşanır.

Hoca Cahit Gözkan, evinin dışında pek fazla görünmek istemez, aldığı tasavvufî-nakşî terbiye sebebiyle, şöhretten, hâl ve tabiatının değişmesinden sakınır, bunu da sık sık vakıalarıyla anlatırdı. Buna rağmen, dostlarının ve talebelerinin ısrarlı davetleri üzerine katıldığı, radyodaki Dede Süleyman Ergüner ve Ulvi Ergüner ile yaptıkları saz eserleri icraları ve yine radyonun müzik programlarında denetleme ve imtihan heyetlerine iştirakleri, sohbetler arasında geçerdi.

Cahit Gözkan'ın okul hüviyetinde olan evinin dışında, Hoca vasfıyla kuruluşundan itibaren faaliyetlerine iştirak ettiği tek cemiyet ise; ilim, kültür ve sanatta tarihten gelen hasletlerimizi yaşatmayı gaye edinmiş, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı'dır. Kubbealtı Vakfı kurucuları Sâmîha Ayverdi ve Ekrem Hakkı Ayverdi'nin Kubbealtı Vakfı Türk Müsiki Enstitüsü'nde ud dersleri vermesi ricasını, kendilerinin hizmet merkezli gayretlerini yakinen bilen biri olarak Hoca Cahit Gözkan; hiç tereddütsüz ve hatta "emir buyururlar" şeklindeki dervişane cevabıyla kabul etmiş ve yetmişli yaşlarında olmasına rağmen, yaklaşık on yıl, her cumartesi Kadıköy Çiftahavuzlar'daki evinden, Beyazıt Çarşıkapa'daki cemiyete gelip, talep edenlere ud meşketmiştir.

Kubbealtı'ndaki ud talebeleri olan bizler; Cemil Altınbilek, Dilek Ömürlü, Güner Aygün, M. Süha Uyar, rahmetli Ali Fırtına ve bilahare katılan Ahmet Kırım; 12 Eylül 1980 tarihini müteakip tüm dernek ve vakıflar gibi musiki cemiyetleri de geçici bir süre kapatılması sebebiyle, çalışmalarımızı evine taşıdığımız Hoca Cahit Gözkan'ın vefatına kadar, talebesi ve müdâvimi olma bahtiyarlığına erişmenin hazzını terennüm edenlerdiniz.

Mûsikîde; Enderunlu Latif Ağa, Beykozlu Kanuni Mehmet Bey, Hafız Ahmet Mûkerrem Akıncı silsilesinin devamı olan Hoca Cahit Gözkan, bu silsilenin tüm veresisini devralarak taşımış ve temsil etmişti. Hoca'nın en itina ile muhafaza ettiği mirası hocalarından intikal eden "kütük" ve Hocasının kendisi için geçtikleri fasılları yazdığı "defter"lerdi.

Kütük; çok iyi bir notist olan ve *"uçan kuşun kanat sesini yazardı"* diye nakledilen Kânunî Mehmet Bey'in enderunda kaleme almış olduğu eserlerin nota ve güfteleriyle yer aldığı bir defter olup, devrinin icrası ile yazılmış eserlerle, bizzat bestekârlarının ağzından notaya alınmış eserleri ihtiva etmektedir. Hatta Hoca, bu kütükten bahsederken kendisine anlatılan hatıralardan da misaller verir, günümüzde okunan bestelerle Hocasından geçtiği hâli arasında mukayeseler yapar, Enderunlu Hacı Arif Bey'in; *"Mehmet şu şarkıyı da kaçmadan yazıver"* talebi üzerine, Kanuni Mehmet Bey tarafından notaya alındığını ve kütükte de bu haliyle bulunduğunu anlatır, bâzen de gösterirdi.

Defterler ise, *"Pek mümtaz ve muazzez evlâdım"* ithafıyla başlayan ve Hoca Ahmet Mûkerrem Akıncı'nın el yazısı ile talebe Cahit Gözkan'a yazılmış muhtelif makamlardaki, güfteleri Arap alfabesi ile kaleme alınmış takımlar halindeki nota koleksiyonudur. Bir kısmının suretlerini Hoca'nın altına Latin alfabesi ile güncelleştirerek geçtiğimiz bu defterler, üslubu bakımından kütüğü teyit etmesi ve bu güne kadar değerlendirilmemiş olması bakımından önemli bir kaynaktır.

Gözkan ailesinin muhafazasında olan bu değerli kaynakların başta, kendisi de iyi bir udî olan Cahit Hoca'nın oğlu ve talebesi M. Halit Gözkan ve diğer varislerince kıymeti biliniyor olduğu inancıyla, Hoca'nın vefatında söylediğimiz dörtlüğü bir kere daha tekrar ederek, Hoca Cahit Gözkan'ı minnet ve rahmetle anıyoruz.

*Açtı kucak yetmiş senë mûsikî ve semâya
Etti taksim hem fakîre, hem pîr ü evliyaya
En nihâyet gezdi âdu bir dönülmez meyanda
Geçti Câhit Gözkan Hoca bu dünyâdan ukbâya*

Ahlâk ve Tasavvuf Kitaplarındaki Hadislerin Sıhhati: Bir İlmî Münakaşanın Seyri Üzerine Bâzı Notlar

Dr. İbrahim HATİBOĞLU*

A. GİRİŞ

XIX. yüzyıl sonu ile XX. yüzyılın başları, İslâm toplumlarında değişim sürecinin yoğun biçimde yaşandığı, toplumun bütün kesimlerinde ve kurumlarında geleneksel anlayışın terkedilip yeni Avrupa medeniyeti temelli bir yapılanmanın içselleştirilmeye çalışıldığı bir dönemdir. Bu bir anlamda toplumun, târih boyu şekillenen İslâm medeniyetini terkedip yeni, farklı bir medeniyete adapte olma sürecine geçişi demektir. Bu bağlamda geleneksel yapının en güçlü dayanakları olarak, dinin temel kaynaklarına ve bunlara dayalı tatbikâta bakışta da köklü değişiklikler meydana geldi. Avrupa aydınlanma hareketinin etkileri ile ilim anlayışlarının geçirdiği bu değişim sonucu, geleneksel düşüncenin hâkim olduğu dönemlerdeki, her ilmin kendi bağlamında değerlendirmeye tâbi tutulması gerektiği anlayışı terkedildi. Bunun yerine gelişmeleri ve târihî mîrâsı bir açıdan değerlendirme ve çıkacak sonuçlara göre bir tasfiye süzgecinden geçirme düşüncesi hâkim oldu. Son dönem Osmanlı aydınlarından birçoğu da bilinçli veya bilinçsiz bu anlayıştan etkilendi.

İzmirli İsmâil Hakkı ve Şeyh Safvet arasında entelektüel seviyede tasavvuf kitaplarındaki hadisler etrâfında cereyan eden ve yazımızın konusunu teşkil eden münâkaşalar dizisi de, böyle bir zemînin üzerinde ortaya çıkıp gelişmiştir. Bu ortamda, Şeyh Safvet, içinde bulunduğu tasavvuf çevrelerinin birikimlerini benimseyen ve bu kesimin önde gelen isimlerinden birisi olarak tasavvufa yönelik eleştirileri cevaplandırmaya çalışan bir konumdadır. İzmirli İsmâil Hakkı ise, Doğu ve Batı'daki ilmî gelişmeleri takip eden, toplumun içinde bulunduğu sıkıntılı dönemi derinden hisseden ve buna bağlı olarak çözüm yolları arayan bir şahsiyet olarak tartışmalarda yer almaktadır.

İslâm toplumunun, Batı karşısındaki ezilmişliğini yoğun biçimde hissettiği bir ortamda tasavvuf ve ahlâk kitaplarındaki hadislerin sıhhati etrâfında alevlenen ve uzun süre gündemi işgal eden bu tartışma, dönemin temel yaklaşımlarının ürünüdür. Tartışmaları, büyük ölçüde dinî ve içtimâî alandaki islâhat hareketlerinin şekillendirdiği bu dönemde münâkaşalar temelde toplumda etkin iki kurum olan medrese-tekke etrâfında şekillenmiştir. Bu süreçte, özellikle Batıcı ve İslâmcı aydınların öncülüğünde, geleneksel değerlere karşı bir arındırma düşüncesi şekillenmeye başlamış, böylece toplumda fiilen etkin halde bulunan tekke/tasavvuf çevreleri ile karşı karşıya gelinmiştir. Şeyh Safvet ile İzmirli arasında cereyan eden münâkaşa da bu fikrî

* TDV İslâm Ansiklopedisi, Hadis Müellif-Redaktörü

zemin üzerinde gelişmiştir. Tartışmaların ilk sıralarında yer alan tasavvuf alanındaki bu tenkitlere paralel olarak, İslâm toplumunu bid'atlerden, İslâmî literatürü mevzû rivâyetlerden arındırma fikri de aynı tasfiye düşüncesinin bir sonucudur.

Münâkaşanın ortaya çıktığı dönemlerde benimsenen, İslâm toplumunun mevcut hâli ile problemlere çözüm üretemeyeceği şeklindeki yaygın kabûlün sonucu olarak, "mevcut" bütünü ile ciddi bir muhâsebeye tâbi tutulmuştur. Bu yaklaşıma göre İslâm toplumlarının mütevekkil, âtil, bilim karşıtı geleneksel değerleri savunan bir kurumu olarak tasavvufun tasfiyesi en önemli meselelerden birisidir. Esâsen bu tavır, sâdece tasavvuf da sınırlı kalmamış, tefsir, hadis, târih gibi ilim dallarına âit literatürün de içinde bulunduğu bütün bir târihî birikim aynı muâmeleyle yüz yüze gelmiştir.¹ Bu bakış açısına göre, toplumun içinde bulunduğu hâle düşmesine sebep olan elde mevcut bütün eser ve anlayışlar benzer bir tasfiye ameliyesinden geçirilmelidir. Ancak, bu tasfiyeci yaklaşıma rağmen, ıslâhat çabalarına delil teşkil eden birtakım zayıf rivâyetler istidlâl amacıyla kullanılabilmiştir. Yine delillerin tasfiyesi ve sağlamlarının bir araya getirilmesi girişimleri zaman zaman sınır tanımaz bir hâle dönüşebilmiştir. Ayrıca günümüze kadar devam eden bu süreçte, tasavvufî tefsirlerin toplumda uydurmaların yaygınlaşmasında mühim bir rol oynadığı; râbîta, istimdât, vesîle gibi kavramların İslâm inancının sınırlarını zorladığı; İslâmî ilimlerin diğer dalları gibi tasavvufun öğretilerinin de akla uygun olarak şekillenmediği tarzındaki tasavvufa yönelik eleştiriler söz konusudur ki bu yaklaşımların her birinin münâkaşanın seyrine büyük etkisi olmuştur.

İzmirli'nin de içinde bulunduğu dönemin Müslüman aydınları/İslâmcılar târihî mîrâsın ve toplumdaki dînî uygulamaların ciddi bir tetkik/tasfiye süzgecinden geçirilmesi düşüncesindedir. İzmirli'nin Şeyh Safvet ile girdiği münâkaşa da bunun en temel unsurlarından birisi olan tasavvuf üzerine idi. Münâkaşa görünüşte, her iki şahsın da memnûniyetle kabul edeceği hadis ilmi zemîninde cereyân etti. Her iki âlim de hadis ilmi tenkit yöntemlerinin hakemliğine rızâ göstereceğini ifade etmekle birlikte, Şeyh Safvet, öteden beri tasavvuf ve hadis ilimlerinin, rivâyetleri değerlendirme ölçülerindeki farklılığı

¹ İzmirli'nin, tasavvuf kitaplarındaki hadislerin, temel hadis kitaplarından hareketle tasfiye edilmesi gerektiği düşüncesini dile getirmesinin ardından benzer eleştirileri Sahîhayn'e de yöneltmesi bu yaklaşımın sonucudur. *Sahîhayn*'e yönelik eleştiriler büyük ölçüde onların ricâli ile ilgili olmak üzere, klasik dönemde bir iki âlim tarafından gündeme getirilmiş ise de, Osmanlı döneminde yaygın anlayışın sonucu olarak bunlar üzerinde fazla durulmamış idi.

dolayısıyla, İzmirli de genellemeci ve seçmeci yaklaşımı dolayısıyla, gerçekte hadis ilminin hakemliğine tam olarak rızâ göstermemiştir.

B. İZMİRLİ İSMÂİL HAKKI VE ŞEYH SAFVET

Ahlâk ve tasavvuf kitaplarındaki hadislerin sıhhati bağlamında tartışmalarını konu edindiğimiz meşhur iki âlimden biri İzmirli İsmâil Hakkı diğeri ise Şeyh Safvet'tir. Tartışmaya doğrudan katkısı bulunan Meşihat Makâmı'na bağlı iki kurumun önemli birer üyesi olan İzmirli ve Şeyh Safvet, Osmanlı Devleti'nin son dönemi ile Cumhûriyetin ilk yıllarında yaşamış ve hayatlarının her iki safhasında dönemlerine damgalarını vurmuş kişilerdir. Bunlardan ilmi birikimi ve etkin anlatımı ile talebeleri ve tanıyanları nezdinde büyük bir itibar kazanan, bıraktığı çok sayıda eser ile bir neslin yetişmesine önemli katkılar sağlayan İzmirli,² çalışmalarını daha çok kelâm ve felsefe sahasında yoğunlaştırmakla birlikte, İslâmî ilimlerin her alanında eser vermiştir. Onun özellikle, İslâm düşüncesinin toplumsal problemlere çözüm getiren bir hâle gelebilmesi için Batı düşüncesinden de istifade edilmesi gerektiği şeklindeki yaklaşımı ve yeni ilm-i kelâm alanında açtığı çığır İslâm düşüncesine ve kelâm ilmine büyük katkı sağlayacak önemi hâizdir.³

Ancak İzmirli İsmâil Hakkı'nın üzerinde fazla durulmayan bir yönü, onun hadis ilimlerine vukufudur.⁴ İzmirli dönemin önde gelen âlimlerinden Şakir

² İzmirli İsmâil Hakkı 1868'de İzmir'de doğdu ve 2 Şubat 1946'da Ankara'da vefat etti. Rüşdiye tahsilinin ardından hâfizliğini tamamladı, medrese derslerine devam etti. İzmir'de Farsça öğrendi, İstanbul'da Dârü'l-Muallimîn-i Âliye'ye girdi. Dönemin İslâmcı ekolü içerisinde yer aldı ve *Surât-ı Müstakim*'de birçok yazısı neşredildi. İyi derecede Arapça, Farsça ve Fransızca bilirdi. Hayâtı ve düşüncesi hakkında bkz. İzmirli, Celâleddin, *İzmirli İsmâil Hakkı Hayâtı, Eserleri, Dini ve Felsefi İlimlerdeki Mevkii*, Hilmi Kitabevi, baskı yeri yok, 1946; Hizmetli, Sabri, *İsmâil Hakkı İzmirli*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986; Kara, İsmâil, *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi*, 3. baskı, Kitabevi, İstanbul 1997, II, 135-137; Şeker, Mehmet-Baloğlu, Adnan Bülent (ed.), *İzmirli İsmâil Hakkı: Sempozyum Bildirileri*, TDV Yayınları, Ankara 1996; Çetinkaya, Bayram Ali, *İzmirli İsmâil Hakkı, Hayâtı, Eserleri, Görüşleri*, İnsan Yayınları, İstanbul 2000.

³ Bu konuda detaylı bir araştırma için bkz. Özervâlî, M. Sait, *Kelâmda Yenilik Arayışları (XIX. yüzyıl sonu- XX. yüzyıl başı)*, ISAM Yayınları, İstanbul 1998, s. 49-5

⁴ Sözgelimi içerisinde çok sayıda tebliğin yer aldığı yukarıda sözü edilen sempozyum bildirilerinde (Şeker, Mehmet-Baloğlu, Adnan Bülent (ed.), *İzmirli İsmâil Hakkı: Sempozyum Bildirileri*, TDV Yayınları, Ankara 1996) onun hadisçiliğine dâir bir tebliğ yer almamaktadır. Bununla birlikte İzmirli'nin hadis ilmine dâir birikimini kimlerden aldığı, hangi eğitim kurumlarında hadis ilimlerine dâir dersler verdiği ve hadis ilimlerine dâir hangi eserleri yazdığı konusundaki bilgilere bir arada dikkat çeken eserler de yok değildir (bkz. Kara, İsmâil, *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi*, II, 135-137).

Efendi'nin Yavuz Selim Câmîi'ndeki hadis derslerine devam ederek hadis icâzeti aldı. Kendisinin, hadis ile ilgili düşüncelerini ve birikimini yansıtan *Ahlâk ve Tasavvuf Kitaplarındaki Ehâdis Hakkında* ⁵ adlı eser dışında, Dârü'l-Fünûn'da okuttuğu ders notlarından meydana getirilerek litografya/taş baskı usûlüyle talebelerin istifâdesi için çoğaltılan *Târîh-i Hadîs* adlı (İstanbul 1340, 480 sh.) eseri ile *Siyer-i Celile-i Nebeviyye* de bulunmaktadır.⁷ Bu son eser ilk bakışta siyer ve târîh alanında gibi görülebilirse de daha ziyâde mevzû hadislerle, hadis ilimlerine ve özellikle ricâl tenkîdi ilmine dâir çok önemli bilgiler içerir. Ayrıca İzmirli'nin Dârü'l-fünûn'da okuttuğu hadis metinlerinin bir kısmı da *Bin Bir Hadîs* adıyla istinsah edilip talebelere dağıtılmıştır (Tetkik ettiğimiz nüshasında ancak 35 hadis yer almaktadır. İstanbul 1926, 16 s.).

Çalışmamızda fikirlerine yer verilen diğer müellif ise ilmî, idârî ve içtimâî şahsiyeti ile dikkatleri üzerine çekmiş ve son dönem Osmanlı tasavvufî kurumlarında idârî görevler üstlenmiş olan Şeyh Safvet Efendi'dir.⁸ Şeyh Safvet aynı zamanda elli üç arka-

⁵ Yazma halde bulunan bu eser üzerinde gerekli neşir çalışmaları tarafımızdan yapılmış olup *Ahlâk ve Tasavvuf Kitaplarındaki Hadislerin Sıhhati* adıyla neşredilmiştir. (Dâruhadis Yayınları, İstanbul 2001).

⁶ İzmirli'nin bu eseri üzerinde de çalışmalarımız bitme aşamasına gelmiş olup, tahkik çalışmalarının tamamlanmasının ardından ilim ehlinin istifadesine sunulacaktır.

⁷ Bu mâkalede İzmirli'nin hadisçiliğine dâir yapılan değerlendirmeler sâdece onun *Ahlâk ve Tasavvuf Kitaplarındaki Ehâdis Hakkında* adlı eserindeki fikirlerinden ve kaynakları kullanımından hareketle varılmış sonuçlara dayanmaktadır. Onun hadisçiliği hakkındaki geniş değerlendirmeleri ayrı bir çalışmada ele alacağız.

⁸ Özellikle Cumhuriyet dönemi öncesinde Şeyh Safvet adıyla tanınan Mustafa Safvet Efendi (Yetkin) 1866'da Urfa'da doğmuş ve 27 Ekim 1950'de vefât etmiştir. Düşünce ve davranışları itibarıyla hayli hareketli bir kişiliğe sâhip bulunan Safvet Efendi, Halvetî tekkesi post-nişnidir. Kendisi, dînî ve Arabî ilimler üzerine medrese eğitimini Urfa'da tamamlamış ve bu ilimlerden icâzet almıştır. Türkçe, Arapça ve Farsça bilen Safvet Efendi, bir süre *Tasavvuf* adıyla bir dergi de yayımlamıştır. Önce Meclis-i Mebûsân'da iki dönem (1908-1912 ve 1915-1918) daha sonra da Cumhuriyet'in ilânının ardından Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (1908-1927) bir dönem milletvekili olarak vazifelerde bulunmuştur. Yayına hazırladığımız yazıları ve *Tasavvufun Zaferleri* yanında *Ulâm-ı Şer'iyye ve Asrî Müceddidlerimiz* (Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası, İstanbul Şevvâl 13040, 35 s.) ve Seyfeddin Özege kataloğunda kaydedildiğine göre *Yeni Zihniyetler ve Bir Müceddid-i Mechûl*, (Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası, İstanbul 1338/1340, 14 sh.) adlı eserleri ile *Muhyiddîn-i Arabî'den Seçmeler* adıyla yayımlamayı planladığı eserin mukaddimesi olan ve oğlu tarafından yayımlanan "Muhyiddîn-i Arabî ve Tasavvuf" (AÜİFD, cilt 1, sayı 1, İstanbul 1952, 22-29 ve "Tasavvuf ve İstılahları" (AÜİFD, cilt 1, sayı 4, Ankara 1952, 1-13) adlı makaleleri başta olmak üzere bâzı çalışmalarını bulunmaktadır.

Hayatı ve hizmetleri hakkında bilgi için bkz. Albayrak, Sadık, *Son Devir Osmanlı Ulemâsı*, İBŞB Kültür İşleri Daire Başkanlığı, İstanbul 1996, IV, 120-121; *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, Gelişim Yayınları, İstanbul 1986, XVIII, s.11064; Safvet Kemâlüddîn Yetkin, "Muhyiddîn-i Arabî ve Tasavvuf," AÜİFD, sayı 1, 1952, Milli Eğitim Basımevi İstanbul 1952, s. 22 dn.; Çağatay, Neşet, "Ord. Prof. Suut Kemâl Yetkin," *Yıllık Araştırmalar Dergisi*, AÜ.I.E Türk ve İslâm Sanatları Enstitüsü Dergisi, sayı 3, Ankara 1981, s. 5-7.

daşı ile birlikte hilâfetin ilgası ve Osmanlı hânedânı mensuplarının Türkiye dışına çıkartılması için 3 Mart 1924'te TBMM'ne kânun teklifi vermiş ve teklifi veren kişi olarak mecliste önergeyi savunan bir konuşma da yapmıştır.⁹

Tartışma sırasında ortaya koyduğu birikiminden de görüleceği üzere, iyi bir medrese eğitimi alması dolayısıyla Şeyh Safvet de hadis ilimlerindeki ilmi derinliğini düşüncelerine yansıtabilmiştir. Ne var ki bulunduğu idarî görevleri ve meb'ûs olması dolayısıyla bildiğimiz kadarıyla hadis konusunda müstakil bir eser bırakmamıştır.

Gerek İzmirli gerekse Şeyh Safvet ile ilgili değerlendirmeler büyük ölçüde Osmanlı'nın son döneminde yazdıklarına ve yaptıklarına dayanmaktadır. Dolayısıyla burada son olarak, her iki âlimin de Cumhuriyetin ilânı öncesi ve sonrasındaki düşünce çizgileri, fikrî değişimleri üzerinde fazla araştırma yapılmamış olup bu konuda mukâyeseli bir tetkike ihtiyaç bulunmaktadır.

C. AHLÂK VE TASAVVUF KİTAPLARINDAKİ EHÂDİS HAKKINDA

Muhtemelen Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye tarafından istinsah ettirilen ve şimdiye kadar yayımlanmamış olan *Ahlâk ve Tasavvuf Kitaplarındaki Ehâdis Hakkında* adlı eser, ahlâk ve tasavvuf kitaplarındaki hadisler üzerine, resmîyette iki kurumun, esas itibâriyle ise, İzmirli ile Şeyh Safvet'in arasında yazılı olarak cereyan eden tartışmaları ihtivâ etmektedir. Tartışmalara dâir, Şeyh Safvet'in *Tasavvufun Zaferleri yahut el-Burhân ve'd-Def'il 'alâ mâ Havâhû's-Şerh ve't-Tahlîl mine'l-ebâtîl* adıyla, İzmirli İsmâil Hakkı'nın *Mustasvîfe Sözlere mi, Tasavvufun Zaferleri mi? Hakkın Zaferleri* adıyla birer eseri yayımlanmıştır.¹⁰ Bu sebeple *Ahlâk ve Tasavvuf Kitaplarındaki Ehâdis Hakkında* adlı çalışma müstakil bir eser olarak fazla dikkat çekmemiştir. Halbuki İzmirli'nin kendisi tarafından hazırlanan Süleymâniye Kütüphanesi İzmirli İsmâil Hakkı bölümü fihristinde de, İzmirli biyografilerinde de onun böyle bir eserine işâret edilmektedir. Yine yazma nüsha üzerindeki, eserin adını ve iki âlimin üyesi bulunduğu kurumlara nisbetini gösteren kayıt da İzmirli'nin kendi el yazısıdır. Bu kayıtlar, *Ahlâk ve Tasavvuf Kitaplarındaki Ehâdis Üzerine* adlı müstakil bir eserin varlığını ortaya koymaktadır.

Ahlâk ve Tasavvuf Kitaplarındaki Ehâdis Hakkında adını taşıyan eserin tartışmaların ardından yayımlanan neşirler ile konu açısından ilgisi bulun-

⁹ Çakan, Işıl, *Türk Parlamento Tarihinde II. Meclis*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1999, 168-169.

¹⁰ Bu eserlerin her ikisi de sıcak tartışmaların sonunda Osmanlıca olarak yayımlanmış olmakla birlikte, henüz transkribe edilerek yeni bir neşri yapılmadığı için günümüz okuyucularının istifâdesine sunulmamıştır.

makla birlikte, ne İzmirli'nin metinleri ne de Şeyh Safvet'in cevapları yayımlanan kısımlarla benzerlik arz etmektedir. Eserlerin muhtevâ tahlillerinden ve hacimlerinden de anlaşılacağı üzere *Ahlâk ve Tasavvuf Kitaplarındaki Ehâdis Hakkında* adlı çalışma, başlangıcından itibaren konu etrafında gelişen resmî yazışmaların ihtivâ etmektedir.¹¹ Neşredilen eserler ise cereyan eden bu tartışmaların son merhalesinde kişisel olarak birbirlerine yazdıkları cevaplardır. Ayrıca her iki eser gerek ihtivâ ettiği fikirler gerekse üslûp açısından önceki tartışmalardan hayli farklıdır.

Eserin Süleymâniye Kütüphanesi'nde *Ahlâk ve Tasavvuf Kitaplarındaki Ehâdis Hakkında* adıyla kayıtlı (Yazma Bağışlar Bölümü, no 537, 106 vr.) yazma bir nüshası bulunmaktadır. Bazı çalışmalarda, eserin, İzmirli İsmâil Hakkı bölümünde, muhtelif demirbaş numaralarında kayıtlı başka yazmalarına da işaret edilmesine rağmen¹² mevcut kayıtlara göre, ne bu demirbaş numaralarında ne de kütüphanenin İzmirli İsmâil Hakkı Bölümü'nde başka bir yazması tespit edilebilmiştir. Çalışmamıza esas olan ve İzmirli'nin adına kayıtlı olan bu nüsha da muhtemelen Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye'nin resmî nüshası olup, münâkaşanın kişisel zemîne çekilmesinin ardından İzmirli'ye intikal etmiştir. Nüshanın kütüphâne kayıtlarında, müellif hattı olduğu kaydedilmekte ise de, bu doğru olmayıp Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye bünyesindeki bir müstensih tarafından yazılmış ve İzmirli tarafından yeniden gözden geçirilerek bâzı ilâvelerde bulunulmuş, bâzı notlar eklenmiş ve zaman zaman müstensih hatâlarına işaret edilmiştir (bkz. vr. 6, iki yerde). Şu halde eser

¹¹ Tartışmaların başlamasına neden olan İzmirli'ye âit ilk açıklama (*el-izâh*) 15 Cemâziyelülâ 1338/6 Şubat 1920 tarihini taşımaktadır. Bu konuda son noktayı da yine İzmirli koymuştur. *Mihrâb* mecmuasında yayımlanan "Hakikî Tasavvuf Mansûr, Mustasvife Tasavvufu Makhurdur" başlıklı yazısı 1 Mart 1925 tarihlidir. Gün olarak bilinmemekle birlikte *Mustasvife Sözleri mi Tasavvufun Zaferleri mi: Hakkın Zaferleri* adlı eseri de bu târihe yakın dönemlerde yayımlanmış olmalıdır. Karşılıklı ikiyeşer makâlenin yazıldığı Şubat-Mayıs 1920 târihleri arasında cereyan eden yazışmaların ardından tartışmaya iki yıl ara verilmiş, daha sonra yazılı olarak halka mâledilmesiyle sonuçlanan sürece girilmiştir.

Öte yandan, İzmirli'nin *Mihrâb*'taki makâlelerinden birinde Şeyh Safvet'in *Tasavvufun Zaferleri yahut el-Burhân ve'd-Delîl 'alâ mâ Havâhû's-Serh ve't-Tahlîl* adlı eserine sayfa numaraları vererek yaptığı atıflardan hareketle, bu eserin Cemâziyelâhir 1343/Ocak 1925'te yayımlandığını söylemek mümkündür. Şeyh Safvet'in en son yazısı ise, kitabının yayımlanmasının hemen ardından 1 Şubat 1925 tarihinde neşredilen "Tasavvuf Dâima Muzafferdir" başlıklı makâlesidir.

¹² Bunlardan bir kısmı *Mevzû Hadisler* bir kısmı da *Ahlâk ve Tasavvuf ve Kitaplarındaki Ehâdis Hakkında* adıyla kayıtlı gösterilmiş, Kütüphanenin İzmirli Bölümü'nde 357, 297, 3-9435, 9435 gibi demirbaş numaraları verilmiştir (Hizmetli, Sabri, *İsmâil Hakkı İzmirli*, s. 11; Bayram Ali Çetinkaya, *İzmirli İsmâil Hakkı Hayâtı, Eserleri, Görüşleri*, İnsan Yayınları, İstanbul 200, 57), işaret ettiğimiz, yazma dışında bu konuya dâir herhangi bir eser tespit edemedik. Yine mevcut kayıtlarda, İzmirli İsmâil, Hakkı Bölümü, Türkçe Yazma, 537'de de (Konur, Himmet, *"İsmâil Hakkı İzmirli'nin Tasavvufî Yönü ve Hakkın Zaferleri Adlı Eseri," İzmirli İsmâil Hakkı: Sempozyum Bildirileri*, TDV Yayınları, Ankara 1996, s. 160 dn.) böyle bir eser yoktur.

tebyîz edildikten sonra İzmirli tarafından mukâbele edilmiştir.

Eserin te'lif tarzından hareketle ortaya çıkabilecek bir soru da çalışmanın İzmirli'ye mi, Şeyh Safvet'e mi yoksa her ikisine mi nisbet edileceği meselesidir. Kütüphaneye kayıtlarında ve İzmirli'yle ilgili muhtelif biyografi ve yazılarda eser, İzmirli'ye âit bir çalışma olarak kaydedilmekle birlikte, Şeyh Safvet'in resmi nitelikli cevap talebelerini ve eleştirilerini içeren metinlerin de alıntılanmış olması dolayısıyla, yazma nüshanın başında her iki müellifin çalıştığı kurumlar arasında cereyan eden münakaşât-ı ilmiyye kaydına yer verilmiştir. Biz de gerek bu kayıtları gerekse resmi kurumlar adına yazılmış karşılıklı metinleri esas alarak eseri sâdece İzmirli'ye nisbet etmek yerine her iki müellife birlikte nisbet etmenin daha doğru olacağını düşündük.

Öte yandan *Ahlâk ve Tasavvuf Kitaplarındaki Ehâdis Hakkında* adlı eserin önemi, sâdece dönemin önde gelen iki âlimi arasında cereyan eden fikrî münakaşanın bir kaydı olmasından kaynaklanmamaktadır. Münakaşanın tarafları, Meşihat Makâmı'na bağlı birer kurum olan Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye ve Tetkik-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye azalan ya da başkanları olarak müzâkereleri sürdürmüşlerdir. Bu vesileyle yazılan cevapların tashîhi, daha güçlü delillere yer verilmesi ve aşırılıklarının giderilmesi noktasında hey'etlerin her biri taraftan bulunduğu kişiye desteğini sürdürmüştür. Transkribe edilen metinlerde de görüleceği üzere, kendi imzâsı ile yazdığı metinlerde bile İzmirli'nin zaman zaman "bu kısım bâzı rufekâ-i kiram tarafından ilâve olunmuştur" şeklindeki kayıtları bunların açık delilidir. En azından başlangıç itibarıyla, aynı üst kuruma bağlı iki alt birim arasında gelişen bu münakaşa bâzı kimseleri rahatsız etmiş ve iki âlimi bir araya getirip bir noktada anlaşmaları noktasında harekete geçirmiş ise de girişimlerden, münakaşanın sona erdirilmesi doğrultusunda bir netice alınmamış ve söz konusu dönem tespit edemediğimiz kadanyla Şeyh Safvet'in dört, İzmirli'nin de beş seri süren münakaşalarına sahne olmuştur.¹³ Dolayısıyla münakaşa, aynı zamanda dönemin önde gelen ve iki kurumda yer alan ulemâsının fikirlerini de bir ölçüde yansıtmaktadır.

İzmirli ve Şeyh Safvet arasında cereyan eden karşılıklı açıklama ve cevap

¹³ Şeyh Safvet'in, İzmirli İsmâil Hakkı'nın da aralarında yer aldığı, dönemin bâzı aydınlarına yönelttiği eleştirileri içeren bir başka eseri de *Ulâm-ı Şer'iyyede Asrî Müceddidlerimiz* başlıklı bir eserdir (Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası, Şevval 1340,35 sh.). Bu eser Abdullah Cevdet, Milâslı İsmâil Hakkı ve büyük ölçüde İzmirli İsmâil Hakkı'nın resm-i Mushaf-ı Osmânî hakkında verdiği bir fetvâsı ile Kur'an ve tefsir ilimlerine dâir bâzı görüşlerinin eleştirisi üzerinedir. Eser bâzı kaynaklarda görüldüğü gibi tasavvufa dâir değildir (msl. bkz. Albayrak, Sadık, *Son Devir Osmanlı Ulemâsı*, IV, s. 120). Bu eleştirilerden birinin başında 4 Nisan 1337'de (a.g.e., s. 11) İzmirli'nin de yazdığı bir cevabnâmeden söz edilmektedir. Şu halde aynı anda aralarında bu konuda da bir tartışma sürmekte idi. Şeyh Safvet burada düştüğü bir dipnotta da İzmirli ile aralarında tasavvuf kitaplarındaki hadisler hakkında cereyan eden münakaşalara ve neşredilen eserine işaret etmiştir (a.g.e., s. 4).

alış-verişinin ardından ilk defa hangisinin eserinin yayımlandığı meselesi de açıklığa kavuşturulması gereken bir husustur. Zira, aşağıda üzerinde durulacağı üzere, aynı matbaada yayımlanan eserlerin yayım yılı konusunda bazı kaynaklarda muğlak ya da tespitimizin hilâfına fikirlere yer verilmiştir.

Izmirli İsmâil Hakkı, tartışmaların başlamasından yedi-sekiz sene önce *Siyer-i Celile-i Nebeviyye* adıyla bir eser yayımlamıştı (Tevsi'-i Tıbbât Matbaası, Dârü'l-Hilâfet 1332). Burada ahlâk ve tasavvuf kitapları hakkında benzer görüşler dile getirmesine rağmen hiçbir tepki almamışken, *Ceride-i İlmiyye*'de (sene 5, sayı 53, 15 Cemâziyelülâ 1338, s. 1690) Gazzâlî hakkında yazdığı uzunca bir makâlenin bir yerinde düştüğü bir *İzah* notu, ilk defa tartışmanın başlamasına vesile olmuştur.¹⁴ Şeyh Safvet, reisi bulunduğu Tetkik-i Mesâhif ve Müellifât-ı Şer'iyye Meclisi adına, dipnotta ifâde edilen hususlarda açıklama istemiş (*el-İstizâh*, 23 Cemâziyelülâ 1338) bu şekilde karşılıklı ilk adımlar atılmıştır.

Izmirli İsmâil Hakkı resmî yollarla yapılan böyle bir talepten kısmen rahatsız olmakla birlikte, söz konusu notu yazan kişi olarak, üyesi bulunduğu Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye imzasıyla *el-İzâh ve't-Tafsîl* adıyla açıklamalarını aynı resmî yollardan Şeyh Safvet'e iletmıştır. Bu cevapta istediği açıklamaların bulunmadığını düşünen Şeyh Safvet de *el-Cerh ve't-Ta'dîl 'alâ'l-İzâh ve't-Tafsîl* adıyla daha mufassal bir cevap yazarak yapılan izahları tenkit etmiş (15 Şaban 1338), böylece münâkaşada ikinci adımlar da atılmıştır.

Bu safhaya kadar münâkaşa fazla yaygınlaşmamış, iki âlimin üyesi oldukları hey'etler ve yakın çevresi arasında cereyan etmiştir. Ancak İzmirli'nin Şeyh Safvet'e yeni bir cevap yazma talebi, müzâkerelerin kurumlar arası boyutta ve dar çerçevede kalmasını zorlaştırmış ve ilgili kurumların izni ile, bu noktadan sonra her biri kendi adına münâkaşayı sürdürme kararı almıştır. Bu gelişme ile durumun daha da büyüyeceğini anlayan bazı iyi niyetli arabulucuların meseleyi hakeme havâle etme teşebbüslerinden de, Şeyh Safvet'in yüz yüze tartışmayı kabul etmemesi üzerine, bir sonuç çıkmamıştır. Bunun üzerine

¹⁴ Aynı düşünceler bu tartışmalardan çok önce *Siyer-i Celile-i Nebeviyye*'de daha ayrıntılı biçimde dile getirilmesine rağmen herhangi bir itirazda bulunulmayıp, siyâsî ortamın kaşık olduğu bir dönemde meselenin resmî yollardan üzerine gidilmesi önemli bir nokta olmakla birlikte tartışmaların seyri açısından konumuzu ilgilendirmemektedir. Ancak *Siyer-i Celile-i Nebeviyye*'nin formalar hâlinde yayımlandığı sıralarda, Talebeden Lüleburgazlı Ahmed Naîm imzasıyla bir itirazda bulunulmuş ve burada, eserin 109. sayfasında "Siyer-i enbiyâya müteallik uydurmalar" başlığının yirmi sekizinci maddesinde Dâvud aleyhi's-selâm ile ilgili bir kıssanın tektzibi konusunda açıklama istenmiş, İzmirli de bu konuda hadis, kelâm, tefsîr ve tefsîr usûlü ilimleri açısından genişçe bir açıklama bulunmuştur (bkz. "Siyer-i Celile-i Nebeviyye" *Sebilürreşâd*, XII, sayı 299, s. 230-232).

Izmirli eş-Şerh ve't-Tahlil 'alâ'l-Cerh ve't-Ta'dil adıyla hayli mufasssal ve müdel-
lel bir cevap ve tenkit yazmıştır. Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye âzâlarının da
muhtevâsına ciddî katkılarda bulunduğu bu cevâbın bir iki formasını Şeyh
Safvet'e gönderen İzmirli, Şeyh Safvet'den cevap olarak, yakında *el-Burhân ve'd-Delîl*
'alâ mâ Havâhû's-Şerh ve't-Tahlil mine'l-Ebâtîl¹⁵ adlı eserinin yayımlanacağına dâir bir
not almış, bunun üzerine *es-Sârimû's-Selîl 'alâ'l-Burhân ve'd-Delîl* adlı eserini hazırla-
maya başlamıştır. Bu arada İzmirli, Şeyh Safvet'in eserinin yayımlanmasını beklerken
bir yandan da daha sonra yayımlayacak olduğu *Mustasvife Sözlere mi Tasavvufun*
Zaferleri mi: Hakkın Zaferleri adlı eserinin ilk iki formasını *Mihrâb* mecmuasında
tefrika etmiştir.¹⁶ İkinci tefrikadan önce Şeyh Safvet'in *Tasavvufun Zaferleri: el-Burhân*
ve'd-delîl 'alâ mâ havâhû's-Şerh ve't-tahlîl mine'l-ebâtîl adlı eseri yayımlanınca (Evkaf-ı
İslâmiyye Matbaası, 1343, 160 sh.), burada neşirdeki bâzı hususlara cevaplar vermiş,
ardından da *Mustasvife Sözlere mi Tasavvufun Zaferleri mi: Hakkın Zaferleri* adlı
çalışmasını neşretmiştir (Evkaf-ı İslâmiyye Matbaası, 1341/1925, 124 sh.).

Bu neşirlerle birlikte münâkaşa son bulmamış, İzmirli "Hakîkî Tasavvuf
Mansûr, Mustasvife Tasavvufu Makhûrdur" adıyla,¹⁷ Şeyh Safvet de "Tasavvuf
Dâima Muzafferdir" adıyla son birer makâle daha kaleme almış, birbirleri

¹⁵ Şeyf Safvet'in sözü edilen eserinin aynı adla kayıtlı müellif hattı yegâne nüshası Süleymâniye
Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Yazma Bağışlar Böl. no 538, 108 vr.). Bu metin elimizde mev-
cut Osmanlıca neşri ile tamamen aynıdır. Aradaki tek fark, girişte, kitabın hedefini açıklayan
"Dârü'l-hikmeti'l-İslâmiyye âzâsından İzmirli İsmâil Hakkı Beyefendi'ye hitâben ecvibe-i
şâfiyedir" şeklindeki sözlerin altındaki bir dipnottur. Burada şu ifâdelere yer verilmiştir: İzmirli
İsmâil Hakkı Bey *mülğâ* Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye âzâlığında ve sâhib-i eser (Şeyh Safvet) Tetkik-
i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şer'iyye hey'eti riyâsetinde iken aralarında cereyan eden tahrîrî
mebâhis-i ilmiyye üzerine yazılmıştır (s.3). Bu not aynı zamanda eserin, İzmirli'nin endişesini
taşımakta olduğu Dârü'l-Hikme'nin kapatılmasının ardından yayımlandığını da göstermektedir.

¹⁶ Bazı yazarlar, İzmirli'nin Şeyh Safvet'i eleştirmek amacıyla neşrettiği *Mustasvife Sözlere mi*
Tasavvufun Zaferleri mi: Hakkın Zaferleri adlı eserin, Şeyh Safvet'in *Mahfil* dergisindeki tasavvufa
âit yazılarına cevap olmak üzere yazıldığını kaydetmektedir. Görebildiğimiz kadarıyla sözü edilen
müellifin bu dergide "Kelîmât-ı sûfiyye: 1 Tevbe" başlıklı kısa bir yazısı bulunmaktadır. (*Mihrâb*
'nşr. Tâhirü'l-Mevlevî', sayı 7, Cemâziyelâhîr 1339, I, 138-139). Aralarındaki yazılı tartışmalar
hususunda ise herhangi bir yazı tespit edemedik (bkz. Ülken, Hilmi Ziyâ, *Türkiye'de Çağdaş*
Düşünce Tarihi, Ülken Yayınları, 3. baskı, İstanbul 1992, s. 282). Yine tartışmalardan hayli önce
yayımlanan *Muhibbân* mecmuasında da tarafların birbirlerine cevap verecek tarzda yazdıkları her-
hangi bir yazı bulunmamaktadır (bkz. Kara, Mustafa, *Din Hayat ve Sanat Açısından Tekkeler ve*
Zâviyeler, Dergâh Yayınları, 3. baskı, İstanbul 1990, s. 290. Burada münâkaşanın sürdüğü mec-
muanın adı bir yanlışlık eseri bu şekilde geçmiş olmalıdır).

¹⁷ İzmirli bu makâleyi daha sonra *Mustasvife Sözlere mi, Tasavvufun Zaferleri mi: Hakkın*
Zaferleri'nin sonuna eklemiştir (s. 121-124).

hakkında en sert eleştirileri *Mihrâb* mecmuasında yer alan bu kısa makâlelerinde yapmışlardır.

Özetle münâkaşanın ilk adımı *Ceride-i İlmiyye*'nin dipnotundaki *el-İzâh*, ikinci adımı Meşihat Makâmı'na bağlı iki kurum arasında teâtî edilen metinler, üçüncü adımı münâkaşanın matbû kitaplar hâlinde yayımlandığı safha, dördüncü adımı ise neşirlere paralel olarak *Mihrâb* mecmuasında yayımlanan ve tartışmaya son noktayı koyan makâlelerdir.

Burada, sözü edilen eserlerin baskı târihleri ile ilgili muhtemel bir yanlış anlamayı da ortadan kaldırmak gerekir. İzmirli'nin neşredilen eseri *Mustasvife Sözləri mi Tasavvufun Zaferleri mi: Hakkın Zaferleri*'nin iç kapağında "Şehzâdebaşı 1341," Şeyh Safvet'in *Tasavvufun Zaferleri*'nin iç kapağında "Şehzâdebaşı 1343" baskı yeri ve târihlerinin yer alması eserlerin yayım târihi husûsunda karışıklığa neden olmuştur. Her ne kadar, hicrî ve rûmî takvimlerin her ikisinin de kullanıldığı o dönemlerde, böyle bir problem yaşanmamış ise de, bu durum daha sonraları zihinlerde soru işaretlerinin doğmasına neden olmuştur.¹⁸ Her ikisinin de aynı matbaada tab'edilmiş olması dolayısıyla yanlış anlamaya imkân verse de, İzmirli'nin 1 Mart 1341 târihinde *Mihrâb*'ta yayımlanan makâlesinde Şeyh Safvet'in eserlerinin yayımlanmış nüshasının sayfa numaralarını vererek, eleştiri ve değerlendirmelerde bulunması, onun önce yayımlandığını gösterir. Ayrıca münâkaşanın seyrini anlamayı kolaylaştıran aşağıdaki tablodan hareketle,¹⁹ eser isimleri mukâyeseli olarak tetkik edilirse çalışmaların yazılışı husûsundaki öncelik ve sonralık açıkça ortaya çıkacaktır. Bu durumda yayımlanan eserler üzerindeki baskı târihlerini ancak, birinin rûmî diğerinin hicrî târihi kullandıklarını kabul ederek açıklamak mümkündür. Bu düşünceden hareketle, tabloda verilen diğer târihlerle, yazdığı cevap ve tenkitlerde düştüğü târih

¹⁸ Bazı yazarlar açıkça veya zimnen, Şeyh Safvet'in eserinin, önce yazıldığına işaret etmesine rağmen üzerindeki târih karmaşasına dikkat çekmemiş, onun eserinin İstanbul 1343'te, İzmirli'nin eserinin de 1341'de yayımlandığını kaydetmişlerdir (Kara, Mustafa, a.g.e., s. 290; Konur, Himmet, "İsmâil Hakkı İzmirli'nin Tasavvufî Yönü ve Hakkın Zaferleri" Adlı Eseri," 166).

¹⁹ Buradaki tabloya benzer bir sıralama daha önce yapılmış olmakla birlikte, iki âlim arasında cereyan eden münâkaşanın İzmirli'ye âit *el-İzâh ve't- Tafsîl* ile Şeyh Safvet'in *el-Cerh ve't-Ta'dîl 'alâ'l-İzâh ve't- Tafsîl* adlı yazışmalarına ve *Mihrâb* dergisinde gelişen safhalarına işaret edilmemiştir (Konur, Himmet, "İsmâil Hakkı İzmirli'nin Tasavvufî Yönü ve Hakkın Zaferleri Adlı Eseri," *İzmirli İsmâil Hakkı Sempozyum Bildirileri*, s. 166). Ayrıca burada İzmirli'nin önce *es-Sârimû's-selîl 'alâ'l-mevsâm bi'l-burhân ve'd-delîl* adlı eseri ile *Hakkın Zaferleri* ve yine Şeyh Safvet'in *el-Burhân ve'd-delîl 'alâ mâ havâhû's-şerh ve't-tahlîl* adıyla yazıp *Tasavvufun Zaferleri* üst başlığı ile yayımladığı eserlerin her biri ayrı eserler olarak gösterilmiştir. Oysa bunların ilki eserlerin asıl adı, ikincisi yayımlanırken konulmuş isimleridir.

kayıtları incelenecek olursa, Şeyh Safvet'in büyük çoğunlukla hicrî tarihleri kullandığı görülür. İzmirli ise ya her iki takvimi birlikte ya da sürekli olarak rûmî tarihleri kullanmıştır. Eserlerin neşir tarihleri ister müellifler isterse yayıncının tercihi ile yazılmış olsun, kanaatimizce böyle bir izah meseleyi açıklamaya yeterlidir. Münâkaşanın seyri cevap-karşı cevap sırasına göre şu şekildedir:

İzmirli İsmâil Hakkı

1. el-İzâh (dipnot metni, 15 Cemâziyelûla 1338 h.)
2. el-İzâh ve't-Tafsîl (açıklama, 22 Mart 1336 r.)
3. eş-Şerh ve't-Tahlîl 'ale'l-Cerh ve't-Ta'dîl (tenkide cevap, 3 Nisan 1338 r.)
4. es-Sârimü's-selîl 'alâ'l-Mevsûmi bi'l-Burhân ve'd-delîl (Mustasvife Sözleri, İstanbul 1341r.)
5. "Hakîkî Tasavvuf Mansûr, Mustasvife Tasavvufu Makhûrdur" (Mûlâhaza üzerine, 1 Mart 1341r.)

Şeyh Safvet

- el-İstîzâh (açıklama talebi, 23 Cemâziyelûla 1338 h.)
- el-Cerh ve't-Ta'dîl 'alâ'l-İzâh ve't-Tafsîl (açıklamanın tenkidi, 13 Şaban 1338 h.)
- el-Burhân ve'd-Delîl 'alâ mâ Havâtu's-Şerh ve't-Tahlîl min el-Ebâil (Tasavvufun Zâferi, İstanbul 1343 h.)
- "Tasavvuf Dâimâ Muzafferdir" (Son birkaç mûlâhaza, 1 Şubat 1341 r.)

(Devam edecek)

Okuduklarım-Gördüklerim-Duyduklarım

Kemâl Y. AREN

KITAPÇI'NIN GÜNLÜĞÜNDEN:

ATMIYORSUN YA!..

- Amca burası neresi?
- Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Medresesi kızımı!..
- Biraz bilgi verir misiniz, dönem ödevi hazırlıyorum da...
- Olur. Hay hay!.. Buyur otur!..
- Ne zaman yapılmış?
- 1684'te.
- Atmıyorsun ya?!...?...

Bir an cereyan kesildi sandım. Gözüm karardı. Bereket kısa sürdü. Normalle döndüm.

Cereyan nasıl kesilmesin dostlar!. Sahneyi lütfen hayalinizde canlandırın...

Karşımdaki kızcağz 16-17 yaşlarında, hanım hanımcık bir şey!.. **-Sonra-**
dan öğrendim, lise 2. sınıf öğrencisiymiş.- Ve, karşısında ak saçlarıyla, dedesi yanında bir adam. Ve bu konuşma!..

- O nasıl söz evlâdım?... Atmak!.. Nasıl olur?... Ben seni tanıyor muyum?..
- Hayır.
- Peki sen beni tanıyor musun?...
- Hayır.

- Atmak, argo bir söz. Argo konuşma tanışlar arasında, akranlar arasında samimiyet perdesinin arkasına saklanarak **-gerçi, yabancıların yanında olursa öylesi de ayıptır ya, neyse-** evet, argo, tanışlar arasında kullanılan bir konuşma tarzıdır. Birbirimizi tanımadığımıza göre nasıl oldu da sen bana argo bir ifade kullanabildin?... Bak ben senin deden olacak yaştayım. Bu konuşma şeklini doğrusu çok yadırgadım!..

Yüzüme anlamadan bakıyor.

Mâsum, mâsum!..

Hay Allah!.. Nasıl böyle hiç bir şey yapmamış gibi bakabilir? Böyle umursamaz, böyle aldırış etmez, böyle rahat... Üzerinde durmayayım diyorum, mümkün değil, içim elvermiyor.

Biraz eşeleyelim bakalım. Nasıl olsa sinirlenmedim. Sakin sakin devam edebiliriz...

- Dur kızım, şunu bir halledelim. Tarihi mi çok eski buldun? Ne kadar olmuş ya-pıralı? Hı?.. 318 sene mi? Öyle ya! Bu kadar zamanda bu yapı böyle nasıl ayakta kalabilmiş, diye düşünerek mi **"atmıyorsun ya!"** dedin?

- Yok, değil. Hesabetmedim bile!

- Peki, neden?...

- Bir defasında gene böyle bir ödev için, senin gibi(!) bir amcaya sordum. Anlattı, anlattı. Ben de yazdım. Sonra 'yeter bu kadar, attım zaten hepsini!..' dedi. O kadar yazdığımı yazık oldu. Elim de ağrıdı. Ondan sordum. Baştan...

Gülümsedim zannediyorum, ya da bana öyle geldi.

- Yok çocuğum, yok... Atmıyorum. Sen yaz... Yazdı... Yazdı. Ve, bitince kalkıp gitti. Bir teşekkür bile etmedi.

SULTAN İBRAHİM'İN TAHT DUASI;

İlmine saygı duyduğum muhterem Prof. İlber ORTAYLI'nın 12.05.2002 tarihli Milliyet/Pazar'daki sohbetini okurken şu satırlarda bir an öyle dalıp gitmişim, sonradan ayılınca farkettim:

“Sultan I. İbrahim'i de babasının (Sultan I. Ahmed) yanına defnetmeleri gerekirdi. Ama galiba üstad Reşat Ekrem'in ifâdesiyle: ‘deli’ yaftasını yapıştırmak için, gerçekten bir deli olan, amcası Sultan I. Mustafa'nın yanına, Ayasofya'daki türbesine defnettiler.”

Kamuoyunu yanıltmak da kara çalmanın yöntemlerinden biridir.

Sultan İbrahim, harem siyâsetinin kurbanı. Aslında âkil yönleri de olan, estağfurullah, 'deli' ne kelime, nörotik yapılıdır. Siyâsi muarızlarının attığı çamuru biz, 'deli' unvânıyla hâlâ mektep kitaplarında kullanıyoruz, ezberletiyoruz.” Ne hazin!..

Deli İbrahim!...

Durdum, düşündüm!

Sâmiha Ayverdi, “*Türk Tarihinde Osmanlı Asırları*” isimli eserinde: “*Can korkusu içinde geçen uzun ve çileli hayatından sonra tahta çıktığında yirmi beş yaşında idi. Çocukluğunda ve gençliğinde defalarca ölümle burun buruna gelen (zira diğer üç kardeşi ağabeyleri 4. Murad tarafından dairelerinden alınarak boğdurulan ve bu sahneleri, o insanların feryatlarını görüp işiterek yaşayan) bu yüzden sinirleri zayıf düşen, melânkoli krizleri geçiren, sonraki hayatında Kösem Sultan'ın 'Osmanlı tahtına bolca erkek varis bıraksın' diye, kuvvet macunları, cinci hocalar ile şirâzesinden çıkan, yaşayışı alaylara konu olan*” bu insanın, tahta oturma hikâyesini nakletmek istiyorum. Lütfen ibretle okuyunuz ve bâzı mukayeseler yaparak düşününüz:

Sultan 4. Murad dört kardeşinden üçünü öldürtmüş, alâ rivâyet dördüncü kardeşi İbrahim'in de öldürülmesini irade eylemişse de sekerat halinde iken verilmiş emirdir denilerek (Kösem Sultan'ın engellemesi ile) yerine getirilmemiş, böylelikle taht-ı saltanat sahipsiz kalmaktan kurtarılmış.

Nihayet Sultan 4. Murad ruhunu teslim edince Şehzâde İbrahim'i alıp getirmek üzere kapıağası gönderilir.

- Şehzâdem, mübarek başınız sağ olsun, biraderiniz Sultan Murad Han dâr-ı bekaya gitti, taht-ı saltanat bugün sizin oldu. Buyurun!.. deyince: o güne kadar dairesine yaklaşan her yabancı ayak sesinden ürken Şehzâde İbrahim, ellerini karşı koyma vaziyetinde tutarak:

- Siz bana mekr-i âl edersiniz, bana taht-ı saltanat gerekmez, karındaşım sağ olsun! Ben rahatım, benden ne istersiniz? dedi. Odasından çıkmadı. Valide Sultan ve diğer saray mensupları güç hâl ile ikna edip odasından çıkardılar, taht salonuna götürürlerken ağabeyinin cenazesini görmek istedi. Padişahın dairesine girdiler. Şüpheden kurtulamadığı için kapıdan selâm vererek girdi. Ağabeyinin naaşını görünce durdu, yüzünü açtırdı, eğilip eğilip baktı, çıkmak için üç-dört adım atmışken geri dönüp mevtanın yüzünü tekrar açtırdı, yine dikkatle baktı sonra ağır aksak adımlarla taht odasına doğruldu. Kapıda sadrazam duruyordu.

- Sultanım, Lalanız Mustafa Paşa, dediler. Sadrazam etek öpüp tazimlerini bildirdi. Elinde tuttuğu, mukaddes emanetler arasından çıkarılıp o an için oraya getirilen Hz. Ömer'in kavuğunu şehzâdeye uzattı. İbrahim başındaki takkeyi çıkarıp "Bismillâhırrahmanirrahim!" diyerek sarığı kemâl-i hürmetle başına koydu. Sonra imparatorluk tahtı önünde ellerini dua vaziyetinde açarak, yüksek sesle:

- Yârabbi!.. Bencilenin abd-i âcizi bu makâma lâîyk gördün, hamdolsun! Şu tahta oturduktan sonra biliyorum, yeryüzünde irademin önüne hiç bir güç geçemeyecek. Devletimin topraklarında yaşayanların mal ve can emniyeti benim irademe bağlı olacak. Eğer ben zulüm ve gadr ile onlara kâbûs olursam Yârab, işte o zaman beni Kahhâr ism-i şerfinle kahr et! dedi.

Tahta oturdu. Yine ellerini dua vaziyetinde açarak:

- Yarâb, zamanımda ümmet-i Muhammed'i hoş hâl eyle, diye niyaz ederek ellerini yüzüne sürdü.

.....
Düşündüm ki bir zamanlar bu milletin başındaki evlâtları, 'deli! sıfatına müstahak gördüklerimiz bile böyle imişler.

"Akıllıdan yeğdir delimiz!" diyen Niyazî Mısırlı Hz.'leri miydi, yoksa ben mi yakıştırdım, bilemiyorum.

KİTÂBİYÂT;

Aziz okuyucularım: Çok çok güzel kitaplar neşrediliyor. Okumaya yetiştirmiyorum. Fakirin tavrını da biliyorsunuz, baştan sona okumadığım bir eser hakkında fikir serdedecek cesareti kendimde bulamam. Bu sebeple size duyurmakta geciktiğim veya haberdar olamadığım kitaplar için peşin peşin özür diliyorum. Beni bağışlayın.

Kubbealtı yayınlarından söz etmiyorum. Sizler nasıl olsa benden çok hassas takip ediyorsunuz. Bu sebeple bu yazılarda sizlere onlardan söz etmeyi edep dışı sayıyorum.

Ele aldığım eserler reklâmı yapılmayanlar olsun istiyorum.

İşte onlardan biri ve bana göre çok çok önemlilerinden biri: "Bir ideolojinin izdüşümü-TALİBAN"

Dr. A. Yılmaz SOYYER Fakülte Kitabevi- Isparta. 2002

Önce şu satırları beraberce bir okuyalım:

"Taliban rejimi 'pür-islam' bir rejim kurdukları iddiasındaydılar. Dört yıllık iktidarlarında 'boş uğraşı' saydıkları her şeyi yasakladılar. Boş uğraşlar listesinde müzik, sinema, televizyon, piknik yapmak, düğün partileri, yeni yıl kutlamaları ve kadın erkek karışık toplantıların tamamı vardı. Hatta onlar çocukların oyuncaklarını, bebeklerini bile yasakladılar. Iskambil kartları, fotoğraflar, insan ve hayvan resimleri, evcil papağanlar, sigara ve alkol, magazin, gazete ve pek çok kitap yasaklanmıştı. Taliban, alkışı da yasakladı. Taliban'ın Dışişleri Bakan Yardımcısı Abbas Stanagzai bu yasakları getiriş sebebini şöyle açıklıyordu: "İnsanlar zamanlarını ülkeye hizmet ve Allah'a dua ederek geçirmelidirler. Bu ikisinin dışındaki her şey boş uğraşıdır ve yasaklanmıştır." Kadınların her türlü eğitim ve çalışmasıyla birlikte, makyaj yapmak, oje sürmek, mücevher takmak, saçları almak, saçları kısa kestirmek, yüksek topuklu ayakkabı giymek, renkli ve gösterişli elbise giymek, gürültülü yürümek, gürültülü konuşmak, toplum içerisinde gülmek yasaklanmıştı. Hükümet kadınların sokağa çıkmasının gereksiz olduğuna inanmaktaydı. Taliban polisi kadının evinden dışarı çıkamayacağını bildiriyordu.

Onlara göre eğer bir kadın başını derde sokmak istemiyorsa Taliban hükümetinin kararlarına uyup burğa ile örtünmeli ve evinden dışarı çıkmamalıydı. Burğa kadınlar için sıkıntı oluşturmaktaydı. Torpike isimli genç bir anne, ciddi şekilde hasta olan çocuğunu doktora yetiştirmek için koşarken bir Taliban devriyesi tarafından vuruldu. Anne yaralanmasına rağmen ölmemişti. Annenin yakınları durumu Taliban yetkililerine bildirince, annenin suçlu olduğu, kadının toplum içine karışma

Taliban yetkililerine bildirince, annenin suçlu olduğu, kadının toplum içine karışma hakkının bulunmadığı söylenildi. Taliban evlerin sokağa bakan pencerelerinin boyanmasını bile emretti. Kadınların seyahatine ayrı otobüslerde ve çok nadir olarak izin verilmekteydi.” (s.134-135)

Ne dersiniz, Taliban'ın teklif ettiği **‘Pür İslâm’** ideali size uyuyor mu?

xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

“KELÂM ve KALEM”

Mehmet Nuri YARDIM

Perşembe Kitapları, İst. 2001

Memleketimizin yetiştirdiği otuzun üzerinde fikir ve edebiyat adam ile yapılmış, çoğu ilk defa burada neşredilen mülâkatların yer aldığı bir eser. Yazılar zevkle okunuyor. Meraklılarına tavsiye ederim.

kemalaren@yahoo.com

Altın Çini

ALTIN ÇİNİ

KÜTAHYA-TÜRKİYE

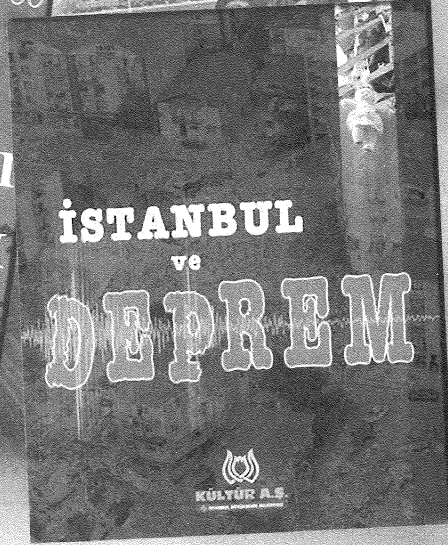
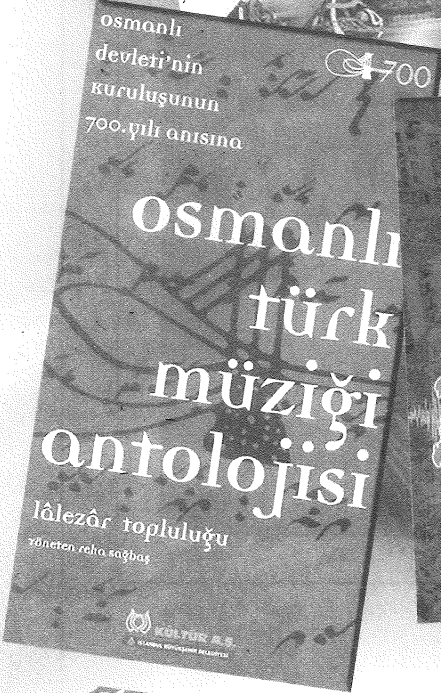
Sebilerenler Cad. Karamalığıl Apt.

Zemin Kat No: 36 Kütahya

Tel: (274) 216 24 12 - 216 35 60

KONSER

ATRO

SEMPÖZYUM

KÜLTÜR VE SANAT'IN HER ALANINDA

KÜLTÜR A.Ş.

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

İSTANBUL KÜLTÜR VE SANAT ÜRÜNLERİ TİCARET A.Ş.

7.ulya Mah. Mevlüt Pehlivan Sk. No:23 Gayrettepe - İstanbul Tel: 0212. 317 77 00 Faks: 0212. 274 58 40

<http://www.kultursanat.org> e-mail:kultursanat@kultursanat.org

B

*en temizim, tertemizim,
Yarınıym ülkenizin...
Yaşanması günler için
Bana temiz bir dünya verin!
Bir Duru, bir Duru, bir Duru daha...
Haydi daha saf,
Daha temiz bir dünyaya!..*

*Duru! Daha saf, daha temiz,
daha doğal bir dünya.*

SARAY ECZAHÂNESİ

Ecz. Saliha USTA

Her türlü medikal, ortopedik ilaç mevcuttur.

Bayındır Sigorta

Bağkur

Emekli Sandığı

Başak Sigorta

Ak Hayat Sigorta

İstanbul Büyükşehir Belediyesi

Fatih Belediyesi

Anadolu Hayat

Yapı Kredi Sigorta

İsviçre Hayat

Mednet

Medex

e-posta: eczsaray6@ixir.com

Fatih Sultan Hospital karşısı Horhor-Fatih

Tel: 0 212 532 20 52

Faks: 0 212 531 78 84

osmanlı koleksiyonu bursa serisi

Canakkale Seram
Kalebodur
SERAMİK BÜDÜR

Dağıtıcı Firma: Kale Pazarlama Tic. A.Ş. Büyükdere Cad. Kaleseramik Binası 4. Levent İstanbul Telefon: 0 212 270 70 00

İhracatçı Firma: Kale Export Dış Tic. A.Ş. Büyükdere Cad. Kaleseramik Binası 4. Levent İstanbul Telefon: 0 212 270 70 00

www.kale.com.tr

MARMARA TEKSTİL

**TEKSTİL ÜRÜNLERİ MÜMESSİLLİK
VE DIŞ TİCARET LİMİTED ŞİRKETİ**

**KÖSE İLYAS KÖYÜ GİRİŞİ
P.K.71 TEKİRDAĞ**

TEL: (0 282) 293 14 76 Pbx

FAX: (0 282) 293 15 81

**9. KISIM B-2 BLOK D.1
ATAKÖY-İSTANBUL TÜRKİYE**

TEL: (0 212) 559 00 00

FAX: (0 212) 559 36 92

Sizinle aynı takımdayız!

*Hayatın bir takım oyunu
olduğunu, her deneyim bize
yeniden hatırlatıyor.*

*Güneş Sigorta dostlarının, her
parçası uyum içinde çalışan
sistemimize olan güveni ve inancı
işte bu yüzden.*

*Ve işte bu yüzden, uzman bir
kadronun ötesinde, uyum içinde
çalışan güçlü bir ekibe ve tam
bir takım ruhuna sahibiz.*

*Çünkü bizim gücümüz, sizin
gücünüz...*

*Çünkü bu takım daima birlikte
olacak...*

İçiniz rahat olsun...

GÜNEŞ SİGORTA

sarkuysan

ELEKTROLİTİK BAKIR SANAYİİ VE TİCARET A.Ş.

MERKEZ : Sarkuysan İş Merkezi, Şişhane,
Okçumusa cad. No.1 80020

Beyoğlu - İstanbul / Türkiye

Tel. : (0.212) 252 60 00

Fax : (0.212) .251 23 04

FABRİKA : Osmangazi, 41401 Gebze-Kocaeli

Tel. : (0.262) 653 45 07 - 653 26 04

Fax : (0.262) 653 55 12 - 653 27 69